

Marit Svingen

Legitimt foreldreskap?

Forhandlinger om betydning, implikasjon og regulering av surrogati i Stortinget 2010 - 2013

Masteroppgave i Studier av kunnskap, teknologi og samfunn
Trondheim, januar 2017

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for tverrfaglige kulturstudier

SAMMENDRAG

Surrogati har vist seg å være en av bioteknologiens mange kontroversielle praksiser, og det er stor uenighet blant den norske befolkningen om hvorvidt dette burde tilbys som hjelp til familiedannelse i Norge. Det er ikke tillatt å tilby surrogatiarrangement i Norge i dag, men noen nordmenn omgår forbudet ved å få barn med hjelp av surrogatmor i utlandet. Volden-saken i 2010 avslørte at denne praksisen er mer utstrakt enn myndighetene hadde antatt, og avslørte i tillegg en rekke dilemmaer knyttet til det norske lovverket og foreldreskapet til disse barna. I denne oppgaven følger jeg myndighetenes arbeid med å håndtere surrogatifenomenets debut som tema i Stortingssalen, fra da oppmerksomheten rundt surrogati eksploderte i 2010 og fram til det ble etablert en midlertidig lov om overføring av foreldreskap i 2013.

Jeg har altså studert hvordan politikerne gjennom å italesette, håndtere og regulere surrogati bidrar til å gi mening til hva surrogati er, betyr og innebærer i norsk kontekst. Studien baserer seg på en dokumentanalyse av utvalgte stortingsdebatter, interpellasjoner, NOU-er og rapporter etc. som tematiserer surrogati i tidsperioden. Callons innrammingsperspektiv er velegnet til å synliggjøre politikernes arbeid med å etablere stabile innramminger av surrogati.

Mine funn viser at det var to motstridende innramminger som konkurrerte og bidro til å gjøre surrogati kontroversielt. For den rød-grønne regjeringen var surrogatikontroversen først og fremst et *juridisk* problem som også måtte løses juridisk, mens det for KrF var et *etisk* problem som utfordret grunnleggende, udiskutable holdninger til både familiepolitikk, og bioteknologi. Det viser seg at surrogati er et så betent og følelsesladet tema at begge innrammingene til stadighet ble oversvømt av nye konkrete saker som dukket opp i kjølvannet av Volden-saken. Disse sakene gjorde forhandlingene stadig mer etisk formatert, og bidro til å gi hegemoni for en bestemt diskurs som ble ført innenfor KrFs etiske rammer. Diskursen knyttet surrogati til menneskehandel, og bidro til at regjeringen til slutt eksplisitt utgrenset surrogati som noe illegitimt fordi det i stadig større grad ble knyttet til det *kommersielle* aspektet ved utenlandssurrogatien. Derfor argumenterer jeg for at de grunnleggende spørsmålene i den norske surrogatikontroversen ikke bare handler om *hvem* som kan bli foreldre, men også hvilke *midler* som legitimt kan benyttes for å bli det.

Illustrasjon på tittelsiden av Randi Matjord

FORORD

Først vil jeg rette en takk til Nora Levold og Margrethe Aune, mine to veiledere. En *stor* takk for at dere fulgte meg helt i mål! Dere har bidratt med uvurderlig kunnskap, erfaring og innsikt, og samtidig bidratt til at prosessen med å skrive masteroppgaven ble givende for meg. I løpet av 3 ½ år har jeg til stadighet latt meg imponere over deres helhjertede vilje til å hjelpe og veilede til alle døgnets tider, og det attpåtil med godt humør.

Jeg skjønner nå at jeg visste lite om hva jeg gikk til da jeg tok fatt på Master i Studier av kunnskap, teknologi og samfunn ved NTNU. At jeg skulle treffe så riktig, og finne et fag som jeg føler både er familiært og triggende på samme tid, var ikke gitt. Derfor oppleves også det å være ferdig med denne masteren som en slags Catch 22; en lettelse over å være ferdig med det som ble en litt lengre vei å gå enn planlagt, men likevel spørre meg selv om jeg virkelig er klar for å si meg ferdig med det som har vært en så givende tid.

Å skrive en masteroppgave; å forske som sådan, har vist seg å være et arbeid jeg har satt utrolig stor pris på. Bioteknologi som tema for oppgaven har gitt meg stor innsikt i et nytt og spennende forskningsfelt i stadig utvikling, hvor de intime og følelsesladde aspektene ved den kontroversielle surrogatien har vært særdeles interessante å utforske. Jeg endte til slutt opp med å studere bare et lite aspekt av den brede debatten som i realiteten utspant seg om surrogati, men dette lille aspektet er likevel et svært viktig et. Politikernes regulering av slike nye teknovitenskapelige praksiser viser seg å være stadig mer konfliktfylt, og det fremstår slik som vesentlig å finne bedre måter å forhandle om hva slike praksiser er og skal være i samfunnet vårt.

Jeg retter også en stor takk til min kjære familie, og spesielt til mamma og pappa som alltid har oppmuntret meg til å følge mine drømmer, og tilrettelagt for at det var mulig, selv i en alder av 34 år.

Mine gode, uvurderlige venner, som alltid er der.

Kloke, omtenksomme Alfred, og min oppvakte lille solstråle, Leonora. Følg alltid drømmene deres, så kommer dere dit dere skal.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	i
Forord	iii

KAP 1 INNLEDNING 1

Problemstilling.....	1
Surrogati som biopolitikk	2
“Vår tids viktigste etiske spørsmål”	3
Humanmedisinsk bioteknologi	4
Tidligere reguleringskontroverser	4
Kampen for eggdonasjon	5
Mot en ny Bioteknologilov	5
Surrogati i møte med samfunnet	6
Surrogati som praksis	7
Surrogati som teknovitenskap.....	7
Tidligere forskning	8
Norske bioteknologiske kontrovers.....	8
Surrogati i annen kontekst: historisk og usa	9
Surrogati i Norge	10
Surrogati og likestilling	11
Oppgavens oppbygging	11

KAP 2 VITENSKAP OG TEKNOLOGI I SAMFUNNET 13

Science and Technology Studies.....	13
Fortolkningsmessig fleksibilitet	14
Symmetriprinsippet.....	15
Kontroverser.....	16
Innramming	18
Eksternaliteter og oversvømmelser	19
Samproduksjon.....	20

Politikk og vitenskap	21
-----------------------------	----

KAP 3 METODISK PERSPEKTIV OG FREMGANGSMÅTE 23

Hovedkilder	24
Tidsrom.....	26
Hovedaktører.....	27
Andre aktører og kilder	28
Gode kilder?	28

KAP 4 JURIDISKE BESTREBELSER..... 31

Surrogat spørsmålet i Stortinget 2010-2013: Først og fremst et juridisk spørsmål?	31
Farskapsutvalget.....	33
Surrogati som et moralsk dilemma	34
Surrogati som et juridisk problem	36
En rapport som brakte saken - like langt?	37
Bioteknologinemndas uttalelse	42
Nye dilemmaer på banen	44
Politidirektør og forbryter?	46
Mælands forhold til Arbeiderpartiet	48
Urett i "rettesakene"	49
Skuespilleren entrer scenen	49
Ustabile innramminger: etikk versus jus	51

KAP 5 ETIKKEN DRYPPER INN I REGJERINGEN 55

Anklager fra alle hold.....	55
Mot en forskrift	58
Hensyn vs. prinsipp.....	60
Flere offer	61
Likestillingsparadokset	62
Skråplanseffekten	63
Surrogati som assistert befruktning	66

Problematiske signaler	68
“Straffebestemmelsen”	69
Homokamp	71
Regjeringen splittes	71
Den som tier samtykker?	73
Retten til å bli foreldre	75
En midlertidig lov, men et uavsluttet kontrovers	77
KAP 6 LEGITIMT FORELDRESKAP?	79
Uenighet om problem og løsning	79
Det universelle versus det partikulære	80
Umulig å regulere?	81
Tradisjonelle familieverdier	82
Legitimt eller illegitimt?	83
LITTERATUR	87
Kilder:	90

KAP 1 INNLEDNING

“Surrogati”. Er det ikke rart hvordan et begrep kan gå fra å være fremmed i det ene øyeblikket, til å bli et ord på alles lepper i det neste? Omtrent slik var det da surrogatibegrepet traff Norge med stor kraft i mars 2010. Surrogati som praksis hadde fram til dette tidspunktet vært svært lite omtalt tidligere i samfunnsdebatten. Da en norsk kvinne, Kari Ann Volden, ble sittende fast i India med sine to tvillinggutter, født av en surrogatmor, ble derimot surrogati plutselig et fenomen som både angikk og opptok nordmenn.

Oppmerksomheten rundt Volden-saken skyldtes ikke i første omgang at hun hadde fått barn ved surrogati. Det som skapte debatten, var at hun ikke fikk norsk statsborgerskap til sine to tvillinggutter, fordi hun ikke kunne regnes som mor til barna i henhold til norsk lov. Media fokuserte på at det var de norske myndighetene som nektet henne å ta med seg guttene hjem til Norge, og dermed var det den norske reguleringen som fremsto som kontroversiell. Volden-saken brakte altså med seg en rekke spørsmål rundt reguleringen av det norske lovverket knyttet til surrogati, og dette brakte i sin tur debatten inn på Stortinget.

PROBLEMSTILLING

Surrogati er i Norge *indirekte* regulert gjennom både Bioteknologiloven¹ (2003) og Barneloven² (1981), og hadde dermed aldri vært oppe til debatt som et reelt eller anvendt tilbud. Surrogati var altså et nytt begrep i Stortingssalen, og politikerne skulle nå i første omgang bli enige om hvordan de skulle løse de juridiske problemene som Volden-saken hadde avdekt. Et enda viktigere bidrag fra politikernes side, var at de nå både skulle italesette og konkret håndtere dette “fremmede” fenomenet, og slik gi mening til hva surrogati skulle være, bety og innebære i en norsk kontekst. Det er altså dette jeg skal gjøre i denne oppgaven; *å undersøke hvordan politikerne forhandlet om hva surrogati er og skal være, og ikke minst hvordan fenomenet skal reguleres*. Hensikten er å finne ut hvorfor surrogati raskt ble et kontroversielt tema i Norge, og hvorvidt politikerne gjennom sine reguleringsbestrebelsers har bidratt til å nyansere eller polarisere debatten.

¹Eggdonasjon er forbudt gjennom § 2-15

²“Avtale om å føde et barn for en annen kvinne er ikke bindende”. § 2

Gjennom å studere politikernes debatter fra 2010 – 2013, de tre årene surrogatkontroversen raste som verst, vil jeg altså kartlegge nyansene i hvordan de oppfattet og ga mening til surrogati. I forkant av Volden-saken hadde det vært liten politisk interesse for fenomenet. Et unntak var en utredning av foreldreskap som ble lagt frem i 2009 (NOU 2009:5), hvor “Farskapsutvalget” noterte at det var en økning av foreldre som inngikk surrogatiavtaler i utlandet, og redegjorde videre for hvordan foreldreskap på best mulig måte juridisk sett kunne etableres til disse barna. Det var altså en viss bevissthet om at det foregikk en omgåelse av den norske loven ved at nordmenn benyttet seg av surrogatitilbud i utlandet. Det var likevel ikke noe som ble problematisert i stor grad, og så lenge det foregikk i liten skala og “under radaren”, så dette ut til å være noe myndighetene kunne akseptere så lenge det ble “ordnet” uten for mye støy. Volden-saken brakte derimot både bevisstheten om- og støyen knyttet til surrogati inn i offentligheten. Dermed ble det også etterspurt et svar fra regjeringen både mht hvordan de ville “ordne” dette, og hva de egentlig mente om at nordmenn omgikk norsk lov ved å benytte surrogatitilbud i utlandet. Vi ser altså at nordmenns surrogatipraksis presset reguleringen av surrogati frem når offentligheten ble klar over den, og slik blir det relevant å studere hva som foregikk av forhandlinger på den politiske arena mens politikerne arbeidet med å håndtere dette presset og å få “orden på” fenomenet.

Det knyttes i dag store forventninger til den pågående evalueringen av Bioteknologiloven, og per dags dato (desember 2016) er det forventet at et utkast skal ligge klart i første halvdel av 2017. Flere regner med at den blå-blå regjeringen her vil ta stilling til spørsmålet om surrogati. Dermed vil det sannsynligvis følge nye, intense debatter om surrogatifenomenet for å få dette eksplisitt lovregulert i en ny bioteknologilov. Slik danner denne oppgaven også et godt innblikk i det bakteppet som politikerne har med seg når de nå skal diskutere surrogati på nytt.

SURROGATI SOM BIOPOLITIKK

I Norge er det våre stortingsrepresentanter som bestemmer de formelle grensene for hva mennesket kan gjøre med bioteknologi. Gjennom regulering i form av lover og forskrifter, får forskere, helsepersonell og befolkningen et sett av rammer som definerer hvordan vi kan og ikke kan bruke denne teknologien. “Lov om bruk av humanmedisinsk bioteknologi” (2003) (refereres i det videre til som “Bioteknologiloven”) regulerer hvem som kan bruke denne teknologien, i hvilke tilfeller den skal brukes, og hva som skal skje hvis noen bryter med disse

rammene.³ Myndighetenes regulering og dennes resultat i form av lover, forskrifter, prosedyrer og normer kan forstås som en samproduksjon av kunnskap, teknologi og moral (jf Jasanoff 2006).

Gjennom slike reguleringer påvirker politikerne hvordan vi tenker om bioteknologi. Ikke bare gjennom de lover og regler vi skal forholde oss til som innbyggere, men også mer indirekte gjennom de politiske prosessene som fører fram til vedtak i Stortinget. Som Stuvøy (2016) påpeker, er politikerne: “*viktige premissleverandører for den norske forståelsen av surrogati og for hvordan et politisk svar, i form av eksempelvis lover, vil bli utformet*” (ibid.:198).

Det er altså i slike reguleringsprosesser at politikerne produserer en allmenn forståelse av surrogati. Dette gjør de imidlertid ikke i et vakuum. Som vi skal se, kommer også viktige innspill fra ulike typer eksperter (eksempelvis gjennom Bioteknologirådet), og media har også vært en viktig pådriver i dette spørsmålet. Det er når politikerne forsøker å “sy dette sammen” at vi kan få øye på hvordan både fakta og verdier settes i spill. Vi kan dermed si at politikerne gjennom å debattere og å regulere surrogati, både formaterer dette som praksis og som moralsk fenomen. Samtidig definerer de hvem og hva som blir påvirket av surrogati og på hvilken måte.

“VÅR TIDS VIKTIGSTE ETISKE SPØRSMÅL”

Fordi reproduksjon ved hjelp av surrogati pr. i dag ikke er lov i Norge, skal min analyse i denne oppgaven først og fremst studere hvordan norske politikere forhandler om hvordan de skal forstå og regulere surrogati som et *utenlandsk fenomen i norsk kontekst*. At surrogati reguleres annerledes i land der norske borgere får utført dette, handler om at dette fenomenet er samprodusert på en annen måte på i disse landene. Det holder jeg imidlertid utenfor min analyse.

Den norske politiske surrogatidebatten er interessant, fordi den til tider går på tvers av de tradisjonelle samarbeidskonstellasjonene blant de politiske partiene. Samtidig er det en kompleks og uoversiktlig debatt, ikke minst fordi noen av aktørene produserer mange betydninger av fenomenet. En del av dette kaoset vil jeg tro handler om at surrogati berører et svært sensitivt tema, både samfunnsetisk og personlig. Spørsmål rundt reproduksjon og det ufødte liv vekker dype følelser hos mennesker, og den stadige utviklingen av både teknologi og samfunn er noe av årsaken til at både frekvensen av, og intensiteten i debattene rundt *hvordan* vi

³ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-12-05-100>

får barn har økt (jf. Lie og Spilker 2016, Levold 2014a). Kontrovers er altså ikke noe ukjent knyttet til bioteknologiske praksiser, og slik stiller surrogatkontroversen seg inn i rekken av intense politiske debatter rundt reguleringen av bioteknologiske tilbud (se Levold 2014a).

HUMANMEDISINSK BIOTEKNOLOGI

Bioteknologi har i løpet av de siste tiårene blitt en stadig større del av manges hverdag. Det er et etablert begrep som de aller fleste vet betydningen av, og er slik blitt et integrert begrep i vår kultur. I følge Bioteknologiloven (2003) omhandler “humanmedisinsk bruk av bioteknologi”: “*assistert befruktning, forskning på befruktede egg og kloning, fosterdiagnostikk, genetiske undersøkelser av fødte og genterapi m.m.*”(ibid.). Det er denne definisjonen jeg legger til grunn når jeg bruker begrepet bioteknologi. Utviklingen av denne typen teknologi har brakt med seg en rekke offentlige debatter hvor ulike etiske dilemmaer har hatt hovedfokus. Det er i særlig grad reproduksjons- og behandlingsmulighetene denne teknologien bringer med seg som for mange fremstår som dilemmaer. På den ene siden har bioteknologien skapt muligheter for medisinsk behandling av tidligere ikke-kurerbare sykdommer, mens den på den andre siden har åpnet for nye muligheter som mange frykter, eksempelvis muligheten til å lage “designerbabyer”.

TIDLIGERE REGULERINGSKONTROVERSER

I 1994 ble den første norske bioteknologiloven vedtatt. I 2003 ble denne loven erstattet av Bioteknologiloven av 2003. Denne ble allerede i 2004 revidert og tilført en ny forskrift. Nok en revidering kom så i 2007, med nye forskrifter gjeldende fra 2008. I forbindelse med alle disse revisjonene, og i tiden mellom, har ulike deler av loven vært gjenstand for debatt. I 1994 var det “*sammenhengen mellom stadig forbedret ultralydteknologi på den ene siden og abortproblematikk på den andre*” (Levold 2014b: 66) som førte til høy debatt-temperatur. Loven av 1994 ble relativt restriktiv, men likevel strammet den borgerlige regjeringen loven ytterligere inn i 2003. I denne reguleringsrunden var det forskning på befruktede egg og anonymitet ved sæddonasjon som skapte mest debatt (Antonsen og Levold 2011, Levold 2014b).

KAMPEN FOR EGGDONASJON

Også eggdonasjon var et hett tema i 2003, da Bondevik II-regjeringen ønsket å innføre et forbud (Lie og Spilker 2016). I Bioteknologiloven av 1994 var det et indirekte forbud mot eggdonasjon som gjaldt. Befruktning av egg utenfor kroppen var kun tillatt med en kvinnes *egne* egg, som deretter skulle tilbakeføres til henne. Bondevik-regjeringen ønsket en presisering/innstramming av dette ved å innføre et *eksplisitt* forbud mot eggdonasjon, fordi de mente at eggdonasjon ville bryte med langvarige norske sosiale og kulturelle tradisjoner, der kvinnen/mor har en annen og mer sentral rolle og funksjon i et svangerskap enn mannen/far (Lie og Spilker 2016:189). Disse tradisjonene mente Bondevikregjeringen gjorde det langt vanskeligere å skille mellom genetisk og sosial mor, enn mellom genetisk og sosial far. Til kvinnen var det knyttet et tredje element som mannen ikke hadde. Den biologiske tilknytningen som oppsto når en mor bar fram og fødte et barn, var å anse som så nær og intim at regjeringen/departementet mente dette bare kunne utføres av barnets genetiske mor (ibid.).

I likhet med et flertall av høringsinstansene, mente Arbeiderpartiet derimot at eggdonasjon burde tilbys infertile kvinner. De så på dette tidspunktet ingen forskjell på sæddonasjon og eggdonasjon, og mente at kjønnscellene måtte få lik etisk verdi. Mange mente også at dette var et likestillingsspørsmål, hvor menn og kvinner nå ble forskjellsbehandlet. I Stortingets behandling av lovforslaget, la Arbeiderpartiets medlemmer derfor fram et eget forslag om å tillate eggdonasjon. Forslaget falt med 76 mot 28 stemmer, og avslørte imidlertid at ikke alle av partiets egne politikere var på linje i spørsmålet om eggdonasjon.

MOT EN NY BIOTEKNOLOGILOV

Sentrale krefter i Arbeiderpartiet fortsatte likevel kampen for å tillate eggdonasjon ved ulike anledninger/senere behandlinger i Stortinget. Da Arbeiderpartiet for andre gang vant Stortingsvalget i 2009 sammen med Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet (“den rød-grønne regjeringen”), satte de seg et mål om å revidere Bioteknologiloven. Partiene brukte fire år på å utarbeide et omfattende forslag til en revidering av Bioteknologiloven, men klarte ikke å bli innbyrdes enige om hvorvidt eggdonasjon, assistert befruktning for enslige, og tidlig ultralyd (før uke 12 som er norsk abortgrense) skulle gjøres lovlig. I påfølgende valg; 2013 ble det regjeringsskifte, uten at ny bioteknologilov hadde kommet på plass. Den nye “blå-blå” regjeringen, utgått av Høyre og FrP, overtok deretter stafettpinnen og har siden 2013 jobbet med sitt forslag til ny Bioteknologilov. Det har lenge vært ventet at et utkast skal ligge klart, men også denne regjeringen er så innbyrdes

uenige om mange spørsmål innenfor dette lovområdet, at også deres revidering lar vente på seg.

14 år har dermed gått siden forrige helhetlige revidering av bioteknologiloven, og i mellomtiden har det skjedd stor teknologisk utvikling på dette feltet. I sin evaluering av Bioteknologiloven presiserte derfor Bioteknologirådet i 2015 nødvendigheten av at loven ble oppdatert slik at den er relevant for det norske samfunnet og den tiden vi lever i (Bioteknologirådet 2015). I evalueringen har rådet også vurdert og uttalt seg om *et utvalg av prioriterte saker* knyttet til human bioteknologi. Dette er saker bioteknologirådet mener reiser de viktigste etiske spørsmålene for dagens samfunn, og der utviklingen har gått raskest siden forrige bioteknologilov ble vedtatt (ibid.). En av de prioriterte sakene er surrogati. Hvorfor har så nettopp surrogati dukket opp som en “heftig” del av bioteknologidebatten siden forrige revidering?

SURROGATI I MØTE MED SAMFUNNET

En del av forklaringen ligger i den konkrete Voldensaken jeg allerede har vært innom, en annen del har sannsynligvis å gjøre med det faktum at Den norske Surrogatforeningen nå hevder at så mange som 100 norske surrogatbarn fødes hvert år i utlandet, og deretter bringes hjem til Norge. Til tross for at norsk lovverk altså ikke tillater surrogati, vet vi at stadig flere nordmenn likevel blir foreldre ved hjelp av en surrogatmor i utlandet. Det er da også etter at slike konkrete saker har kommet på den offentlige agendaen at surrogati har blitt mye debattert i ulike offentlige fora de siste årene. Vi kan si at det har utviklet seg et kontrovers rundt denne reproduksjonsmetoden fordi fenomenet både er komplekst teknologisk, juridisk og etisk, og derfor også vanskelig å bli enig om reguleringen av.

Allerede i 2010, da surrogatkontroversen hadde tatt av første gang, fikk Helsedirektoratet utført en kartlegging av befolkningens holdninger til etiske problemstillinger knyttet til Bioteknologiloven⁴. Svarene på en rekke spørsmål om bruken av surrogati viste (som i den offentlige debatten) en stor ambivalens i befolkningens holdninger til surrogati. Analyseselskapet Perduco, som utførte undersøkelsen, understreket at bruk av surrogat er en av de bioteknologiske problemstillingene der befolkningen er mest delt. Et knapt flertall; 54 % av de spurte var helt eller noe enig i at det er greit at en kvinne er surrogatmor og bærer fram et barn for en annen kvinne, mens 30 % var helt eller noe uenig. Et flertall av befolkningen var altså positive til (i alle fall noen former for) surrogati, men

⁴<https://helsedirektoratet.no/Documents/Bioteknologi/bioteknologi-etikk%20undersokelse%20bioteknologiloven%20august2010%20Perduco.pdf>

likevel har Norge en av verdens strengeste lover knyttet til bruken av humanmedisinsk bioteknologi, herunder også surrogati.

SURROGATI SOM PRAKSIS

Men hva er så egentlig surrogati som praksis? Betegnelsen surrogati beskriver at en kvinne, *surrogatmor*, bærer fram og føder en baby for noen andre, gjerne kalt *intenderte foreldre*. Egg fra intendert mor, surrogatmor eller donor (det varierer) befruktes med sæd fra intendert far eller donorsæd gjennom in-vitro fertilisering (IVF). Embryoet settes deretter inn i surrogatmor, som bærer fram barnet. For infertile kvinner og homofile menn er dette en mulighet for å få barn med genetisk tilhørighet til dem selv eller partner. Surrogati kan foregå i ulike former, og med ulike insentiv. Når surrogatmor eller surrogatklinikk får betalt penger fra de intenderte foreldrene, kalles det *kommersiell surrogati*. Når surrogatmor gjør det av nestekjærlighet/som en vennetjeneste uten betaling, kalles det *altruistisk surrogati*. I slike tilfeller kan surrogatmor likevel få en kompensasjon for utgifter eller belastning knyttet til svangerskapet. I det videre kommer jeg til å bruke begrepene “kvinnen” om surrogatmor, “foreldrene” om intenderte foreldre, og “barnet” om barnet som fødes gjennom surrogatiavtaler. Dette er begreper som støttes i min empiri, og er derfor best beskrivende for denne oppgaven.

SURROGATI SOM TEKNOVITENSKAP

Vitenskapssosiologen Nadine Taub har forsket på surrogati i USA på 1980-tallet, og gir oss en beskrivelse av surrogati som teknovitenskap (1992) på to måter. Den ene er den rent medisinske prosessen som ligger bak selve befruktningen: *in vitro-fertilisering* og innføringen av embryo i surrogatens livmor. Dette beskriver hun som en høyteknologisk praksis som krever medisinske eksperter. Den andre måten hun beskriver surrogati som teknovitenskap på, er gjennom den mangesidige ekspertisen som ligger bak surrogatiavtaler. Dette fordi eksperter på sine felt deltar i både utformingen og utføringen av surrogatiavtalene: advokater og avtaleeksperter utformer og inngår kontrakter sammen med partene; psykologer og medisinsk personell gjør vurderinger og tar faglige beslutninger (ibid.). Det er disse forståelsene av surrogati som en teknovitenskapelig praksis jeg legger til grunn i mitt videre arbeid.

TIDLIGERE FORSKNING

Det har blitt forsket mye på bioteknologiske praksiser innenfor kultur- og samfunnsfagene i løpet av det siste tiårene. En av grunnene er, som vi har sett, at det er et område som har ført til mye debatt og kontrovers, og slik vakt stor interesse også blant forskere. Surrogati er samtidig et komplekst fenomen, som med fordel kan undersøkes med mange ulike fagmessige perspektiv. Reproduksjon og bioteknologi har også lenge vært sentrale tema innen STS-forskning, nettopp fordi disse praksisene ofte har ført med seg dilemma og kontrovers som følge av den stadige utviklingen både teknologisk og samfunnsmessig. Hva finnes så av annen forskning som er relevant for mitt arbeid?

NORSKE BIOTEKNOLOGISKE KONTROVERS

Flere av bidragene som er samlet i boka “Biopolitikk. Kropp, kunnskap og teknologi”, (redigert av Nora Levold, 2014) har en svært nær kobling til min oppgave, både tematisk og teoretisk. Felles for artikkelforfatterne i boka er ambisjonen om å studere koblingen mellom menneskelig reproduksjon og regulering. Reguleringsbegrepet brukes på to måter: om en indre regulering, forstått som selv-regulering og selvstyring; og om en ytre regulering, altså statens formelle styring og regulering. Artikkene som er spesielt interessante i denne sammenhengen dreier seg om nettopp den *politiske reguleringen* av disse nye formene for bioteknologi. Eksempler er Marie Antonsens studie av debatten om tidlig ultralyd i Norge i 2011-2012, og Nora Levolds studie av kontroversene knyttet til prenatal diagnostikk i den norske bioteknologilovgivningen. Disse analysene har fungert som nyttig bakgrunn for meg når jeg skulle forstå hvorfor nordmenn inngår surrogatiavtaler i utlandet og hvorfor dette anses som kontroversielt. Samtidig var bidragene i denne boka viktig for å forstå hvordan og hvorfor tidligere bioteknologiske kontroverser har utviklet seg og blitt stabilisert, for deretter å settes i spill igjen når ny utvikling, kunnskap eller annen informasjon har blitt kjent. Riktignok har surrogati dukket opp som et nytt kontrovers, men dette kan likevel settes i nær sammenheng med andre bioteknologiske kontrovers rundt reproduksjon som det allerede er forsket på. Jeg anser dermed mitt forskningsbidrag som en naturlig forlengelse av denne boka.

Siden surrogati er et relativt nytt fenomen, finnes det lite forskning på det i et historisk perspektiv. I enkelte andre land utenfor Norge, har surrogati imidlertid vært en del av samfunnsdebatten i lengre tid. Jeg har derfor funnet det relevant å knytte oppgaven min opp til forskningen gjort av den tidligere nevnte Nadine Taub som har forsket på surrogati i USA. Taub studerer kontroverser knyttet til surrogatiavtaler og den offentlig debatten i USA som fant sted allerede i 1986 (1992). Dette vitner om at Norge ligger nesten 30 år etter på akkurat dette bioteknologifeltet, noe som gjør den norske kontroversen desto mer interessant.

Taub's forskning viser at surrogati også skapte kontrovers i USA etter hvert som tilbudet ble mer utbredt. I følge Taub var det imidlertid et spørsmål om barnefordeling og foreldrerett mellom de involverte partene som var utgangspunkt for de største debattene, og det var domstolene, og ikke politikerne, som hadde oppgaven med å "rydde opp" i sakene (ibid.). Kontroversen utløste også etiske spørsmål som i all hovedsak dreide seg om forholdet mellom barnet og foreldrene, med spesielt fokus på et utvidet morsbegrep. Domstolene konkluderte således ulikt på spørsmålet om foreldrerett. I fordelingskonflikter ble foreldre retten noen ganger tildelt surrogatmor, men som oftest en av de intenderte foreldrene, da med begrunnelser i enten barnets tilknytning eller biologisk tilhørighet. Taub har altså studert USA sitt møte med surrogati på samme måte som jeg nå skal studere Norges møte med surrogati tredivet år senere.

I boka "Ethics of Innovation" (Jasanoff 2016) har Sheila Jasanoff gjort en STS-analyse av surrogati i USA og hun sammenligner samtidig USA med andre vestlige land. Også Jasanoff studerer surrogati som en teknovitenskaplig praksis, da som en indirekte videreføring av "in-vitro fertilisering" (IVF) som teknologisk prosedyre. Jasanoff finner blant annet at mens surrogati møtes med mange ulike oppfatninger, både som "riktig" og "galt", møtes på den andre siden kloning, også en videreføring av IVF, med en unison konsensus om at dette er noe vi (i vestlige land) må forby. Jasanoff finner videre, som Taub, at surrogatkontroversen i USA i dag i stor grad dreier seg om spørsmål om foreldreskap. Det som i utgangspunktet var en etterlengtet løsning for *infertile kvinner*, har gjort det mulig for også homofile menn og enslige å danne foreldreskap/familier, og slik blir altså surrogati kontroversielt når praksisen "sprer seg" til nye grupper. Jasanoff hevder at det er to faktorer som er viktige mht. hvor kontroversielt assistert befruktning oppfattes i ulike vestlige land. Den ene faktoren er i hvor stor grad samfunnet har et tradisjonelt syn på familie, og den andre er hvorvidt tilbudene er statlig regulert eller reguleres gjennom privatrettslige avtaler. Jasanoff gjør ingen sammenligninger med Norge, og min ambisjon er derfor å bidra med kunnskap om hvordan dette bildet ser ut i en norsk kontekst.

SURROGATI I NORGE

Mitt forskningsbidrag er altså å studere den norske surrogatkontroversen slik den ble forhandlet i Stortinget mellom 2010 og 2013. Det finnes noe forskning innenfor andre fagområder som har studert surrogati i Norge. Disse forskningsarbeidene er hovedsakelig publisert i løpet av de siste tre årene, og dreier seg delvis om samme aspekter som jeg studerer. Slik har mitt bidrag stor relevans mht. å utdype den eksisterende forskningen med nye perspektiver fra STS-feltet.

Journalist og sosiolog Unn Conradi Andersen har studert den norske surrogatidebatten i sin doktorgradsavhandling om ekteskap, foreldreskap og slektskap (2013). Her har hun gjort en medie/diskursanalyse, hvor hun blant annet studerer ulike aktørers forhandlinger av foreldreskap og slektskap i surrogatidebatten fra 2010 – 2012. Hun vektlegger hvordan både en statsmakt og en mediemakt på hver sin måte har muligheten til å inkludere, ekskludere, assimilere og tolerere ulike måter å leve sammen på. Hun betrakter Volden og andre kjente personers opptredener i mediene som “motoffentlige” stemmer, som har kjempet en kamp for surrogati på vegne av en større gruppe. Videre finner hun at disse stemmene ofte tyr til offerposisjoner for å få tilgang til de samme rettighetene som andre foreldre som får barn innenfor normen (ibid). På samme tid kan disse motoffentlige stemmene også bidra til å endre forståelsen av hva en familie kan være, i følge Conradi Andersen (2013).

Conradi Andersen har tatt utgangspunkt i et makt-perspektiv for å utforske makten til å påvirke normer for slektskap og familie. Makt er ikke et utgangspunkt i min oppgave, jeg viser at myndighetene *får* makt gjennom å “snakke om” surrogati på bestemte måter. Jeg er imidlertid primært interessert i å studere det *arbeidet* Stortingspolitikere gjør for å få “ordnet opp” i dette. Ved å gjøre nettopp det, dvs. regulere surrogati, utøver staten samtidig makt og medskaper normer. Dette får følger for hvordan så vel foreldreskap som slektskap forstås og kan “gjøres” i Norge. Mitt anliggende er altså hva som ligger bak (som det tenkes om og debatteres) når surrogati forstås og reguleres, og jeg er også opptatt av hvilke offerbeskrivelser og offerroller som inngår. Finnes det flere og motstridende offer i debatten?

SURROGATI OG LIKESTILLING

Sosiologen Ingvill Stuvøy er den som med sitt doktorgradsarbeid ligger nærmest min egen forskning på denne tematikken. I boka “Reproduksjon, kjønn og likestilling” (Ravn, Kristensen og Sørebo 2016) analyserer også Stuvøy de norske politikernes møte med surrogati. Stuvøy finner blant annet at “transnasjonal surrogati” illustrerer behovet for å snakke om reproduksjon som et spørsmål om “reproduktiv rettferdighet”. Hun er opptatt av *markedet* som arena for likestilling, hvor surrogati altså er blitt et tilbud til nordmenn på et globalt marked, fremfor et tilbud fra velferdsstaten. Hun antyder at markedet i motsetning til staten, sikrer et mangfold og er slik sett “ikke-diskriminerende” mht kjønn og infertilitet. Samtidig innebærer dette faren for en annen diskriminering. Markedet tilbyr surrogati, men bare til de som kan betale. Stuvøy finner altså at likestilling knyttet til reproduksjon fort blir et spørsmål om sosial og økonomisk ulikhet.

Stuvøy har studert debatten ført av politiske aktører både i Stortinget og i media, og tar dermed utgangspunkt i noe av det samme datamaterialet som meg. Språket står sentralt i hennes bidrag, samtidig som hun studerer surrogati som en *økonomisk praksis* med utgangspunkt i feministisk teori. Forholdet mellom kropp og økonomi blir dermed sentralt for henne, og dette skiller seg vesentlig fra mitt fokus. Jeg skal studere hvordan surrogati håndteres av politikerne og mitt forskningsbidrag blir en analyse av de politiske forhandlingsprosessene knyttet til surrogati som en legal eller illegal bioteknologisk praksis i Norge. Gjennom detaljerte studier av disse, finner jeg at surrogati er et heterogent fenomen som kan fortolkes og produsere på mange og ulike måter. Nettopp dette er min ambisjon; å avdekke hvordan politikerne arbeidet med ulike måter og samprodusere surrogati på, gjennom å skulle regulere det.

OPPGAVERNS OPPBYGGING

I neste kapittel vil jeg redegjøre for det teoretiske perspektivet som er utgangspunkt for min oppgave. STS-teorien er særskilt godt egnet for å kaste lys over slike bioteknologiske kontroverser, og over hvordan politikernes arbeid og forhandlinger bidrar til å gi mening til surrogati. Jeg utdyper om Nelkins kontroverstypologi, Callons innrammingsperspektiv og Jasanoffs samproduksjonsperspektiv, som danner utgangspunkt for min analyse.

I kapittel 3 presenterer jeg datamaterialet som jeg har samlet og brukt i min oppgave, og redegjør samtidig for mitt metodologiske perspektiv. Jeg forklarer hva en konstruktivistisk tilnærmingen til kvalitativ forskning innebærer, og redegjør samtidig for mitt valg av datamateriale. Dette består av en rekke ulike

dokumenter knyttet til stortingsforhandlingene rundt surrogati mellom 2010 – 2013, og jeg avslutter kapitlet med å vurdere disse kildenes beskaffenhet.

I kapittel 4 presenterer jeg den første av de to delene som utgjør min analyse. Jeg starter med å presentere ”status quo” for surrogatifenomenet i Norge *før* Volden-saken gjorde seg gjeldende i mars 2010, og følger deretter den politiske debatten som utspant seg, først rundt denne konkrete saken, og etter hvert rundt surrogatifenomenet generelt. Vi følger debatten frem til sommeren 2011 og de sakene som skulle vise seg å representerte et skifte i debatten.

I kapittel 5 fortsetter vi å følge empirien i siste del av perioden, fra sommeren 2011 til sommeren 2013. I løpet av denne perioden ble temperaturen i surrogatikontroversen enda høyere, og vi følger politikernes arbeid med å stabilisere ulike innramminger av surrogati.

I kapittel 6 oppsummerer jeg debatten og trekker trådene mellom funnene i kapittel 4 og 5. Avslutningsvis diskuterer jeg disse funnenes implikasjoner.

KAP 2 VITENSKAP OG TEKNOLOGI I SAMFUNNET

I denne oppgaven skal jeg altså analysere debatten i Stortinget for å finne ut hvordan politikerne snakker om surrogati. Hvordan medkonstruerer de fenomenet gjennom å snakke om det? Slik vil jeg få et bilde av de ulike nyansene i denne kontroversen, noe som igjen kan gi en forståelse av hvorfor dette er et politikkområde med høyt konfliktnivå. Jeg tar teoretisk utgangspunkt i Science and Technology Studies (STS) når jeg videre bretter ut mitt empiriske materiale, og konkret skal jeg benytte meg av tre sentrale STS-teorier som verktøy for analysen. Først vil jeg kort presentere STS-tradisjonen og dens teoretiske ståsted, før jeg redegjør for Dorothy Nelkins *kontroversteori*, Sheila Jasanoffs *samproduksjonsperspektiv*, og Michel Callons *innrammingsperspektiv*. Gjennom å bruke disse analytiske STS-verktøyene, kan vi forstå *hvorfor* vi står ovenfor et kontrovers og hvordan de ulike posisjonene konstrueres. Slik kan vi tilegne oss nyttig innsikt om hva det er som vanskeliggjør reguleringen av bioteknologifeltet. For å forstå hvorfor spørsmålet om å tillate surrogati er blitt til et kontrovers, må vi imidlertid først vite litt om hvordan vitenskap og teknologi produseres.

SCIENCE AND TECHNOLOGY STUDIES

“Scientific knowledge, in particular, is not a transcendent mirror of reality. It both embeds and is embedded in social practices, identities, norms, conventions, discourses, instruments and institutions – in short, in all the buildig blocks we term the social” (Jasanoff 2006:3).

Sheila Jasanoffs påstand er del av en grunnleggende tanke i STS, der vitenskap og teknologi ses som sosiale og kulturelle praksiser (Asdal, Brenna og Moser 2001:10). Vitenskap og teknologi er i samfunnet, og samfunnet er i vitenskap og kunnskap. Dette står i kontrast til det tradisjonelle skillet vi har praktisert i den vestlige, moderne verden de siste århundrene: med natur og det sosiale som to distinkte, “a priori” kategorier, hvor spesielt kunnskapen om naturen er blitt ansett som en særegen og privilegert rasjonalitetsform (Latour 1993). Disse verdener er ikke skilt slik som moderne praksis tilsier, men er derimot tett sammenvevd og bør verken praktiseres eller studeres adskilt. STS ser derfor vitenskap og teknologi

som “...noe verdslig, som historisk og kulturelt betinget, som foranderlige, lokale og spesifikke praksiser”(Asdal et al. 2001:10).

Tidligere har vitenskapen hatt autoritet som et speilbilde av sannheten; som objektiv og uberørt av sosiale og kulturelle (“skitne”) fingre. I STS-forståelsen finnes det imidlertid ingen “fast” virkelighet som kan avspeiles eller venter på å bli oppdaget. Både virkeligheten, vitenskap og teknologi er derimot et resultat av et konstruksjonsarbeid vi mennesker foretar oss (Asdal et al. 2001: 31). En slik samproduksjon betyr dermed at de etablerte og virksomme fakta blir en blanding av vitenskap, teknologi og samfunn, eller en blanding av fakta og verdier (Latour 1993). I denne oppgaven skal jeg altså undersøke hvordan politiske aktører dermed medkonstruerer surrogati som en bioteknologisk praksis som altså består av både teknologi, kunnskap og verdier, og som slik er et resultat av forhandlinger mellom fakta og verdier; natur og kultur.

FORTOLKNINGSMESSIG FLEKSIBILITET

En rekke tidligere studier innen ulike retninger innenfor STS-feltet har altså demonstrert at kunnskap i form av både vitenskapen og teknologi er et resultat av konstruksjonsprosesser. De har vist at både elementene, resultatet og prosessen er gjenstand for forhandling (Knorr-Cetina 1995:152). Dette kommer godt til syne i kontroverser fordi vi her ser tydeligere hvordan de *ulike* fortolkningene av *samme* kunnskap konkurrerer om å få gjennomslag (ibid.:152). Knorr-Cetina bruker begrepet “fortolkningsmessig fleksibilitet” for å beskrive det mulighetsrommet som finnes for å gi mening til vitenskap og teknologi, og hevder videre at nettopp denne fortolkningsmessige fleksibiliteten er det som gjør at vi ofte får kontroverser knyttet til vitenskap og teknologi. Vi kan dermed si at surrogati som bioteknologisk praksis i høyeste grad er fortolkningsmessig fleksibel, og at denne fleksibiliteten kommer til uttrykk ved at politikerne er uenige om både hva surrogati er, bør være og hvilke implikasjoner denne praksisen har for foreldreskap og samfunn.

Å forstå teknologi og vitenskap som fortolkningsmessig fleksibel innebærer altså et konstruktivistisk blikk på vitenskap, teknologi og samfunn. Fakta er noe som blir konstruert, heller enn noe som blir oppdaget. Dermed kan ulike aktører kjempe om hva som skal defineres som “sant” eller natur på den ene siden, og hva som skal defineres som kultur på den andre. Vi tror at vi oppnår en form for stabilitet ved å *skille* fenomener og aktører i disse kategoriene. Et STS-perspektiv vil derimot hevde at stabilitet et resultat av en samproduksjon mellom det naturlige og det kulturelle; mellom fakta og verdier.

For STS-forskere bør valgte forskningsmetoder underbygge en slik konstruktivistiske tilnærming, og det anbefales ofte tykke, detaljerte beskrivelser og observasjoner. Dette for å dekonstruere arbeidet som ligger bak konstruksjonene, med fokus på alle dets aktører og deres harde innsats for å produsere og stabilisere “sannheter”(Knorr-Cetina 1995:148). STS-forskeren fokuserer først og fremst på involverte aktører, allianser som mobiliseres og strategier som brukes for å lage fakta, kunnskap og teknologi, og bør velge metodikk som er egnet til å gripe dette (jf. neste kapittel).

SYMMETRIPRINSIPPET

STS-forskere prøver å forstå hvordan vitenskap og teknologi, både som sosiale og materielle praksiser, relaterer seg til andre samfunnsinstitusjoner. Her rettes spesielt oppmerksomheten mot de områder hvor denne relasjonen fremstår problemfylt, altså der det er kontrovers og teknologisk og sosial usikkerhet dominerer. Ved å se nærmere på slike kontroverser kan vi få øye på hvordan de forsøkes løst gjennom forhandlinger om hva som skal være det “riktige” eller “sanne” utkommet, eksempelvis en praksis, en rutine eller et lovverk. Dette indikerer videre at det i forhandlingene også er *forkastet* noen løsningsforslag, og det er først når vi studerer forhandlingsprosessen *før* en løsning foreligger, dvs. undersøker både de løsninger som ble valgt og de som ble forkastet, at vi virkelig kan få øye på det *arbeidet* som ligger bak. Nøkkelen i følge STS-perspektiver, er nettopp å studere vitenskapelige og teknologiske suksesser og fiaskoer symmetrisk, dvs. på samme måte (Asdal, Brenna og Moser 2007:13). Dette symmetriprinsippet er vesentlig i STS-studier, og det fordrer videre at naturen og det sosiale studeres med de samme metoder og de samme begreper. Symmetrien gjenspeiler tanken om at det ikke bare er naturen som er konstruert ved hjelp av det sosiale, men også at det sosiale er konstruert ved hjelp av natur og materielle objekter.

Tradisjonelt sett har samfunnsvitere altså vært opptatt av å studere det ferdige utkommet av slike sosiale prosesser, mens selve forhandlingsprosessene har blitt “black boxed”, og dermed skjult. Bruno Latour bruker begrepet *black boxing* for å gi et bilde av at arbeidet med å produsere vitenskap og teknologi har foregått i lukkede former (Latour 1987:2). Den delen av vitenskapsprosessene som allmennheten har hatt innsyn i, er det som har gått inn i boksen, og ikke minst resultatet som har kommet ut. Selve produksjonen av vitenskap – det som har foregått inne i boksen, har derimot vært skjult for oss. Dette kan også overføres til forhandlinger om teknovitenskaplige praksiser. Når det vi betrakter som “riktige” og “naturlige” praksiser er institusjonalisert, lukkes boksen og vi ser ikke forhandlingene som ligger forut. Slik kan den kontroversen jeg her skal studere

om surrogati betraktes som en ennå *åpen* boks, fordi den som teknovitenskapelig praksis ikke er ferdigforhandlet; dvs. lovregulert og stabilisert på en virksom måte. Volden og henne tvillinger kan i mitt tilfelle betraktes som et slags input (startpunkt) som bidro til at arbeidet med å regulere surrogati begynte “inni boksen” i Norge i 2010. Output fikk vi tre år senere, da Stortinget vedtok en midlertidig lov som forenklet overføringen av foreldreskap i surrogatisakene, samtidig som den rød-grønne regjeringen fikk gjennomslag for en lovendring som presiserte at inngåelse av surrogatiavtaler i utlandet ikke skulle straffeforfølges. Men hva var det som foregikk av forhandlingsarbeid inni boksen (i Stortinget) i mellomtiden? Media ga oss innimellom drypp eller smakebiter av politikernes innramming av surrogati, men da som en polarisert debatt med sterke ytterpunkter for eller imot. Nyansene i debatten, og den mindre tabloid-vennlige prosessen med å stabilisere en urolig kontrovers forble *black boxed*. Det er først når vi åpner den politiske debatten i sin helhet, slik min ambisjon her er, at vi kan få øye på hva det var som egentlig foregikk av *arbeid* mellom aktørene i surrogatikontroversen.

KONTROVERSER

STS-feltet tilbyr oss altså både teorier, begrepsapparat og metoder for å analysere en kontrovers som dette. Reguleringen av surrogati var (og er) ustabil når kunnskapen om dette fenomenet, samt verdiene omkring det, fremstår som svært motstridende, og det lages slik kollisjoner av ulike virkelighetsoppfatninger: Kontroverser – uenigheter om hva som er fakta, og like viktig, hvilken *betydning* disse faktaene skal ha. Dorothy Nelkin beskriver vitenskapelige og teknologiske kontroverser som “(...) *struggles over meaning and morality, over the distribution of resources, and over the locus of power and control*” (Nelkin 1995:445, mitt utdrag).

Nelkin har analysert dynamikken i ulike typer kontroverser, og har utviklet en typologi med spesielt fokus på de politiske og moralske dimensjonene som preger disse. Hun mener at det i slike disputer utkjemper kamper om ulike verdier i samfunnet. Grunnlaget for disputten har ikke nødvendigvis noe med de vitenskapelige detaljene som diskuteres å gjøre, men kan like gjerne handle om grunnverdier og brede politiske problemstillinger (Nelkin 1995).

I følge Nelkin har politiske kontroverser utviklet seg til å handle mer og mer om moralske spørsmål. Dette gjelder ikke minst innenfor bioteknologiområdet, noe vi gjenkjenner fra tidligere debatter knyttet til bioteknologi (se f.eks Antonsen og Levold (2011) om forskning på befruktete egg, Levold (2014) om prenatal diagnose og Kvande og Levold (2014) om ultralydteknologi). De norske

politikernes forhandlinger om surrogati blir dermed interessant å studere, fordi det i følge Nelkin kan være et sted der “...spesielle interesser, vesentlige bekymringer, og skjulte antagelser” kommer til overflaten” (Nelkin 1992:vii). Disse kan på sin side lære oss noe om politikernes syn på vitenskap, synspunkt som er viktige å ta på alvor. Kontroversene på 1990-tallet viste ifølge Nelkin en svekket tillitt til samfunnsinstitusjonenes evne til å tjene allmennhetens interesser. Selv om vitenskap alltid har hatt dimensjoner av mistillit og frykt knyttet til seg, blir det stadig mer fokus på risiko forbundet med vitenskapen. Dette gjelder både risiko forbundet med selve vitenskapen eller teknologien, og risiko knyttet til institusjonenes makt og kontroll over vitenskapen. På den ene siden er de et uttrykk for politiske bekymringer, på den andre moralske uttrykk for vitenskapens rolle, i følge Nelkin (1992).

Nelkin hevder at kontroverser ofte avslører et spenningsforhold mellom individuell autonomi og samfunnsbehov. Dette er gjenkjennbart i surrogatkontroversen, der noens ønsker om å ta beslutninger rundt egne liv blir stående som en motsetning til samfunnets ønske om ro og stabilitet, og der myndighetene skal bidra til dette gjennom legitime reguleringer. Hvorvidt myndighetene i det hele tatt skal ha som oppgave å regulere reproduksjonen, mener også mange i seg selv er diskutabelt, men i dagens norske samfunn har politikerne uansett myndighet til å legge klare føringer for *hvem* som mottar hjelp til å få barn, og *hva* slags hjelp som skal tilbys. Slik kan vi si at surrogatkontroversen også understreker uenighetene om hvor grensene skal gå når det kommer til regulering av reproduksjon.

I min analyse vil jeg benytte Nelkins kontrovers-typologi for slik å kunne identifisere eventuelle underliggende politiske, økonomiske og etiske bekymringer. Nelkin kategoriserer fire ulike typer kontroverser:

1. Den første typen kontrovers har de mest intense uenighetene som omhandler sosial, moralsk eller religiøse implikasjoner av ny vitenskap, teknologi eller praksiser som følge av disse.
2. Den andre typen kontrovers avslører spenning mellom miljø-verdier og politiske eller økonomiske prioriteringer. De stiller spørsmål ved rettferdigheten i fordelingen av risiko, innbyggerens rolle i teknologiske beslutninger, og lokalsamfunnets tilgang på ekspertise.
3. Den tredje typen kontrovers dreier seg om risiko knyttet til industri og markedsrelaterte praksiser. Økonomiske interesser stilles eksempelvis opp mot risiko, spesielt knyttet til helse.
4. Den fjerde typen kontrovers viser spenningen mellom individuelle forventninger og sosiale eller offentlige formål. Her vektes myndighetenes reguleringer mot individuell frihet.

Ved hjelp av denne typologien kan jeg få tak i hva ulike resonnement og prioriteringer som italesettes i surrogatkontroversen er uttrykk for. Slik kan vi videre få en forståelse for de *grunnlag* som reguleringsambisjonene hviler på, hvor også deres sosiale og politiske kontekst ses som relevant (Nelkin 1992:vii). Dette grunnlaget, og hvorvidt det er vitenskapelige, økonomiske, juridiske eller etiske (eller andre, eventuelt kombinasjoner) rasjonaliteter som ligger bak, kan på sin side si oss noe om *hvorfor* det er vanskelig å komme til enighet om surrogati. Hva skjer når det skal utvikles politikk på et område der det ikke er enighet verken om kunnskapsgrunnlag eller verdigrunnlag?

Nelkin mener at de fleste kontroverser gjenspeiler en moralsk søken etter hva som er “rett”, altså enten et “riktig” eller “galt”, eller et “ja” eller “nei”. I den polariserte mediedebatten knyttet til Volden-saken, fremsto jo også motstanden mot surrogati som et moralsk absolutt: Det er galt og umoralsk, uavhengig av fordelene det kan ha. En slik bruk av moralsk retorikk i en kontrovers har i følge Nelkin ofte en av to årsaker: det kan være den underliggende årsaken til disputten, eller det kan være en taktikk – ved å bruke etiske argumenter, blir det ofte mindre rom for innvendinger. Kontrovers som er basert på etikk og moral, gir altså ofte lite rom for kompromiss og tilpasninger. Selv om spesifikke debatter eller saker finner en løsning og forsvinner, dukker gjerne den samme debatten opp i ny kontekst på et senere tidspunkt. Slik kan vi forstå surrogati som en del av en større bioteknologisk kontrovers; en debatt som både har funnet sted tidligere, og som vil finne sted igjen (jf. også Brekke 2004, Brekke og Sirnes 2011, Antonsen og Levold 2011, Levold 2014). For en nærmere forståelse av hvordan de ulike rasjonalitetene produseres, skal vi se nærmere på Callons innramningsperspektiv.

INNRAMMING

Michel Callon er også opptatt av kontrovers, men bruker begrepet *varme situasjoner* for å beskrive den typen kontrovers/situasjon som surrogatpraksisen skaper. Også Callon mener at varme situasjoner er blitt vanligere, og samtidig også mer intense. Samfunnet vårt er gjennomtrengt av teknovitenskapene, og “*overalt hvor de dukker opp, avler teknovitenskapen usikkerhet og kontrovers*”, skriver Callon (1998:263, min oversettelse). Det er derfor også blitt vanskeligere å kjøle ned disse varme situasjonene; vanskeligere å oppnå enighet om hvordan kontroversene skal løses. Callon går så langt som å si at varme situasjoner er den nye normalen, fordi vi lever i en ustabil verden hvor det hele tiden produseres ny

kunnskap og ny teknologi. Dermed skjer det også stadig oftere *oversvømmelser* som påvirker rammene og setter disse i bevegelse igjen.

Callon kaller også disse varme situasjonene for hybride forum, fordi fakta og verdier er blitt så sammenblandet at det er umulig å skille mellom produksjon og spredning av kunnskap på den ene siden, og selve beslutningsprosessen på den andre (Callon 1998:260). Vi kjenner altså godt igjen surrogatkontroversen, hvor ekspertuttalelser, lovgivning, følelser og verdier debatteres om hverandre. De ulike forståelsene for hva surrogati er og betyr, beskriver Callon som to ulike *innramminger*. Begrepet har Callon lånt fra Erving Goffman (1974). I sin forklaring av mellom-menneskelige forhold, benytter Goffman begrepet innramming for å beskrive hvordan individer eller grupper tegner opp en grense mellom sin oppfatning av et fenomen, og verden rundt (Goffman i Callon:1998, s 244-245). Denne innrammingen gjøres ved at aktørene gir noen aspekter betydning, men utelater andre. I vårt tilfelle er innrammingen en bestemt måte å tenke om surrogati på. Innenfor innrammingen er én type fakta og verdier gjeldende, mens andre fakta og verdier ekskluderes. Innenfor denne rammen er aktørene enige om prefererte handlinger, etter at de gjennom forhandlinger har kommet fram til enighet om f.eks verdier, meninger, begrepsbruk, representasjoner og argumentasjonsteknikk. Innrammingen er altså en slags enighet om hva et fenomen er, og hva det betyr. Individer, sier Callon, enten de er to eller 2000, kan etablere en midlertidig ugjennomtrengelig barriere (innramming) mellom dem selv og resten av verden (Callon 1998:251).

EKSTERNALITETER OG OVERSVØMMELSER

Det er et viktig poeng at selv en stabil innramming ikke nødvendigvis varer evig, for rammen kan påvirkes av det utenforliggende. Callon bruker begrepet *oversvømmelser* for å beskrive hvordan selve rammen kan “rives ned” og påvirkes. Innrammingen er nemlig ikke en fullstendig avstenging fra verden for øvrig, fordi hver aktørs sosiale historie følger med aktøren inn i rammen (Callon 1998:262). Slik kan noe flyte inn i rammen ved å påvirke aktørene slik at rammen kan endre seg, eller forhold og aktører som ikke er tatt høyde for i innrammingsarbeidet kan likevel gjøre seg gjeldende. *Eksternaliteter* er begrepet Callon bruker om slike utilsiktede konsekvenser eller uforutsette aktører. Eksternalitetene kan dermed forårsake *oversvømmelser* som i sin tur kan påvirke rammen ved at oversvømmelsen må inkluderes i innrammingsarbeidet.

Med Callons innrammingsperspektiv, kan vi si at politikernes innramming eller (ikke-)regulering av surrogati plutselig ble oversvømt fullstendig: direkte av Volden-saken og indirekte av de mange foreldrene som inngikk surrogatiavtaler i

utlandet. Regjeringen sto plutselig ovenfor en surrogatpraksis som relativt mange nordmenn benyttet seg av, til tross for at denne praksisen ikke var lovlig i Norge. Surrogati var forstått som stabilt og “under kontroll” fordi det var *indirekte* regulert gjennom tidligere prosesser i Stortinget. Nå hadde derimot en gruppe nordmenn sprengt denne stabile innrammingen. Hva gjorde politikerne da? I min analyse ønsker jeg altså å bruke Callons analytiske perspektiv til å forstå prosessen som fant sted da politikerne forsøkte å håndtere denne oversvømmelsen. Hvordan jobbet politikerne med å “ordne” dette kaoset? Valgte de å opprettholde den gamle innramming av surrogati, eller “om-innrammet” de surrogati ved hjelp av elementer fra oversvømmelsen? Dette er i følge Callon de to mest vanlige strategiene for å håndtere oversvømmelser, og jeg vil i min analyse se nærmere på hvordan politikerne valgte å løse dette.

Callons perspektiv er altså egnet til å forstå de prosessene som måtte finne sted for å skape en stabil innramming av surrogati, enn så lenge. Med surrogati som et (for Norge) nytt fenomen, oppstår det altså en varm situasjon av mangelen på etablerte normer for dette fenomenet. Det vesentlige er i følge Callon å komme til bunns i hvilket “kalkulasjonsrasjonale” som ligger til grunn for de ulike innrammingene (Callon 1998:263), da forstått som et spørsmål om hvorvidt *kjernen* i innrammingen er begrunnet i f.eks et økonomisk eller etisk rasjonale. Ved å finne ut hvilke verdier og faktorer som legges til grunn i dette “regnestykket” over hva som er best mulig løsning for å skape stabilitet i den varme situasjonen, kan vi også bidra til å oppklare bakgrunnen for ustabiliteten. Slik blir det altså også mitt mål å beskrive de ulike innrammingene av surrogati, for deretter å gjenkjenne de ulike faktorene som veves inn i innrammingen. Hva er vesentlig, og enda viktigere: hva regnes ikke som vesentlig?

SAMPRODUKSJON

Sheila Jasanoff forstår i likhet med Callon, politikk og reguleringsbestrebelsler som samproduksjoner av verdier og fakta. Nettopp *samproduksjon* er begrepet Jasanoff bruker til å beskrive hvordan vitenskap, teknologi og kulturelle praksiser blir konstruert og rekonstruert i de samme prosessene, og ikke hver for seg, slik man tradisjonelt har antatt, som også diskutert innledningsvis i dette kapitlet.

“Increasingly, the realities of human experience emerge as the joint achievements of scientific, technological and social enterprise: science and society, in a word, are co-produced” (Jasanoff 2006:17).

Slik kan vi altså forstå surrogati verken som en ren teknologisk eller vitenskapelig praksis, men heller ikke et rent sosialt eller politisk fenomen (Jasanoff 2006:3). Den realiteten vi til enhver tid omgir oss med, kan altså forstås som slike samproduksjoner, og Jasanoff er spesielt opptatt av hvordan disse samproduksjonene “ordner” både samfunnet og teknovitenskapen. Når det oppstår kontroverser, eller varme situasjoner, er det fordi samproduksjonene ikke er effektive og ordnet på god nok måte til å gjøre den aktuelle vitenskap, teknologi eller praksis virksom. Jasanoff beskriver videre fire ulike “ordningsinstrumenter” hun mener skaper orden gjennom å bidra til samproduksjonsprosesser, eller snarere måter å inkorporere kunnskap på (ibid.: 275). Gjøringen” av *identiteter, institusjoner, diskurser og representasjoner* er både resultater av samproduksjoner, sier hun, men kan samtidig også være analytiske verktøy for en analyse av hvordan de er blitt slik.

Ved å beskrive disse samproduksjonene, og hvordan de gjøres, kan jeg altså få øye på *forskjeller* i fakta- og verdigrunnet, som videre gir ulike og ofte uforenelige samproduksjoner og kalkulasjonsrasjonaliteter. Disse varierer både mellom samfunn, grupper og individer. Målet med å studere samproduksjonsprosesser er altså å få øye på hvordan ordnet og stabil kunnskap blir produsert, hva som får dem til å oppstå og (noen ganger) forsvinne, og hvordan de former og er formet av menneskers dypere politiske og kulturelle, så vel som kognitive og materielle forbindelser og ambisjoner (Jasanoff 2006:274).

Når denne samproduksjonen mellom naturen og samfunnet blir gjort synlig, dukker det også opp et spørsmål om hvorvidt en teknologi eller vitenskap noen gang kan sies å være “ferdig”. I følge Jasanoff, er både samfunnet og teknovitenskapen i stadig forandring: *“Technologies acquire complex and changing relationships with society long after they have been released into the world”* (Jasanoff 2016:25) Dette indikerer altså at også (nye) samproduksjoner pågår hele tiden.

POLITIKK OG VITENSKAP

Jasanoff er spesielt opptatt av forholdet mellom politikk og vitenskap, hvor politikernes rolle i samproduksjonen ofte har stor betydning for hvilken teknologi og vitenskap vi faktisk ender opp med, og praksiser knyttet til disse. Politikerne bestemmer hva som skal være lov og hva som skal forbys, noen ganger også *før* forskerne eller utviklerne har tatt fatt på å utvikle “det nye”.

“(...) governing technology and democratically wisely, requires us to look behind the surfaces of machines, at the judgments and choices that shaped how lines were drawn between what is allowed and what is not”. (Jasanoff 2016:11).

Spesielt interessant for oss er det altså å undersøke hvilke linjer som de ulike politikerne tegnet mellom hva som var akseptabelt og ikke i spørsmålet om surrogati. Det er vanlig å tenke på *politikk* som et forhandlingsresultat, hvor politikerne inngår kompromiss om (meget enkelt fortalt) fordelingen av goder og byrder i samfunnet. Det som derimot forblir skjult som et mer usynlig forhandlingsresultat, er at de fakta og verdier som legges til grunn for dette politiske kompromisset, *også* er et forhandlingsresultat. Hva surrogati “er”, er derfor ikke på forhånd gitt, og slik bidrar også politikerne selv gjennom sine reguleringsprosesser med å *samprodusere* surrogati. Politikerne bestemmer hvilken kunnskap og hvilke verdier som skal danne grunnlaget for samfunnsutviklingen vår, samtidig som at de bidrar til utviklingen av både kunnskap og teknologi gjennom sine beslutninger.

“States (...) are made of knowledge, just as knowledge is constituted by states”. (Jasanoff 2006:3)

Det produseres altså også kunnskap i og gjennom politiske prosesser, og også denne kunnskapen er resultat av forhandlinger om ulike *samproduksjoner* og innramminger. Perspektivet om samproduksjon kan slik sett gi oss en god forståelse for politikk og hvordan både kunnskap og politikk blir produsert og forhandlet om. Politikerne samproduserer fakta og verdier på ulike måter, noe som igjen får uttrykk i ulike *politikk*. Slik blir også den politiske arenaen spesielt interessant å analysere, fordi den kan gi oss et nyansert bilde av hva det er som gjør politikerne uenige.

Før vi entrer denne politiske arenaen, skal jeg redegjøre for metodikken som ligger til grunn for min oppgave i kapittel 3.

KAP 3 METODISK PERSPEKTIV OG FREMGANGSMÅTE

Som vi så i forrige kapittel, preger STS feltets konstruktivistiske tilnærming teoriforståelsen, og som dette kapitlet skal vise; også det metodiske perspektivet. STS-faget handler blant annet om å studere hvordan kunnskap er “produsert”. Denne ambisjonen gjelder også den jeg selv produserer i denne oppgaven. I dette kapitlet skal jeg derfor redegjøre både for hvilke data jeg har valgt som utgangspunkt for analysen og hvordan jeg har brukt dem. Det er imidlertid viktig å likevel påpeke det skillet som for meg går mellom metode og teori. Dette handler først og fremst om at det her ikke er *teorien* som skal legge føringer for hvordan jeg skal lese min empiri, men snarere empirien som skal danne grunnlaget for å “snakke” med teori, og kanskje også videreutvikle noen begrep.

I god STS-tradisjon har jeg altså strebet etter å gjøre “tykke, detaljerte beskrivelser og observasjoner” i bearbeidningen av mitt materiale. Jeg har valgt en tilnærming som Thagaard (2009:197) beskriver med begrepet abduksjon. Min posisjon blir slik et sted *mellom* teori og empiri, hvor etablert teori danner utgangspunktet for forskningen, men hvor mønster og tendenser i empirien danner grunnlaget for de teoretiske begreper jeg vil bruke og utvikle (ibid.).

Strategien jeg har brukt i denne sammenhengen baserer seg på “Grounded Theory”, hvor prinsippet er at empirien skal analyseres med “åpent sinn” uten forhåndsdefinerte kategorier. Det er altså politikernes samtaler og utsagn om surrogati som her skal være førende i analysen. Empirien vil være utgangspunkt for både kategorier, analytiske- og teoretiske poeng. Corbin og Strauss, opphavsmennene til Grounded Theory, beskriver det slik: “*reflektere over hvordan teksten kan forstås, og finne frem til hvilke ord og begreper som er best egnet til å uttrykke meningsinnholdet*” (Thagaard 2009:158-159). Min analyse skal derfor dreie seg om å identifisere mønstre i datamaterialet som igjen kan kodes og kategoriseres . Ved å kode og utvikle begreper vil jeg kunne “løfte” empirien fra et konkret nivå til et teoretisk nivå. Det konstruktivistiske perspektivet fordrer at jeg gjengir fortellingene først slik *informantene* ser dem, før jeg etterpå analyserer dem med *min* fortolkningsramme. Likevel har mitt blikk og mine avveininger hele tiden bidratt med å avgjøre *hva* jeg har plukket ut som mest relevant i datamaterialet, hvilke aktører jeg skal følge mm.

HOVEDKILDER

Jeg ønsker altså å studere hvordan politikerne snakket om surrogati (italesatte), hva de vektla i sine uttalelser, og hvordan de samtidig samproduserte *forståelser* av surrogati og *effekter* for aktører med interesser i surrogatipraksiser i disse Stortingsdebattene. Dette er slik sett en analyse av hvordan argumenter og retorikk fikk legge grunnlaget for politikernes håndtering og reguleringen av surrogati fra 2010 til 2013. Jeg har derfor valgt å først og fremst ta utgangspunkt i det skriftlige materialet som ble produsert som premisser for- og effekter av disse stortingsforhandlingene (spørsmål, interpellasjoner, diskusjoner) .

Følgende dokumenter er analysert:

Debatter rundt følgende lovforslag/lovendringer i Stortinget:	Pappastrategi for likeverdig foreldreskap: Dokument 8:41 S (2011-2012), Innst. 259 S (2011-2012)
	Endringer i Bioteknologiloven: Prop. 95 L (2012-2013)
	NOU:2009 5 Farskap og annen morskap. Fastsetting og endring av foreldreskap.
	Midlertidig lov om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet: Prop. 47 L (2012-2013)
Skriftlige spørsmål:	Dokument nr. 15:898 (2009-2010) Dokument nr. 15:1412 (2009-2010)
	Dokument nr. 15:431 (2010-2011) Dokument nr. 15:717 (2010-2011) Dokument nr. 15:1121 (2010-2011) Dokument nr. 15:1645 (2010-2011)

	Dokument nr. 15:1806 (2010-2011) Dokument nr. 15:1919 (2010-2011) Dokument nr. 15:1945 (2010-2011)
	Dokument nr. 15:36 (2011-2012) Dokument nr. 15:358 (2011-2012) Dokument nr. 15:1464 (2011-2012) Dokument nr. 15:1249 (2011-2012) Dokument nr. 15:1153 (2011-2012) Dokument nr. 15:500 (2011-2012) Dokument nr. 15:500 (2011-2012) Dokument nr. 15:1504 (2011-2012)
	Dokument nr. 15:1097 (2012-2013) Dokument nr. 15:1127 (2012-2013) Dokument nr. 15:127 (2012-2013) Dokument nr. 15:159 (2012-2013) Dokument nr. 15:241 (2012-2013)
Spørretime:	Muntlig spørsmål fra Øyvind Håbrekke (KrF) til barne-, likestillings- og inkluderingsministeren 23.01.2013
	Muntlig spørsmål fra Knut Arild Hareide (KrF) til statsministeren 21.11.2012
	Muntlig spørsmål fra Øyvind Håbrekke til helse- og omsorgsminister Jonas Gahr Støre 21.11.2012
Interpellasjoner:	Interpellasjon nr. 28 (2012-2013)
	Interpellasjon nr. 80 (2011-2012)
	Interpellasjon nr. 3 (2011-2012)
Rapporter:	Rapport fra en interdepartemental arbeidsgruppe om håndtering av surrogatisaker
Stortingsmeldinger:	Meld. St. 12 (2010-2011)

Måten jeg samlet inn materialet på var først og fremst gjennom søk på internett. Jeg tok utgangspunkt i Stortinget⁵ og Regjeringens⁶ digitale arkiv på deres respektive nettsider, og samlet her alt skriftlig materiale som berørte surrogati som tema. Kriteriene jeg satte for utvelgelse var relativt vide, og jeg gjorde søk på alle typer dokumenter som inneholdt “surrogati” og “surrogatmor”. Materialet hadde delvis en egen begrensning i tidsrom, fordi debatten rundt temaet startet i 2010, og avtok forholdsvis drastisk etter 2013. Jeg kodet og kategoriserte materialet og fikk et utvalg som representerte dynamikken og hovedtendensene i debattene i den spesifiserte treårsperioden. Materialet er av noe ulikt slag da noe var referat fra debatter, altså i utgangspunktet muntlige samtaler mellom politikerne, mens andre dokumenter var skriftlige også i sin opprinnelse (spørsmål, rapporter, meldinger og proposisjoner).

Dialogene mellom Stortinget og Regjeringen utpekte seg fort som sentrale, og noe jeg har studert grundig både i form av skriftlige og muntlige spørsmål, spørretimer og interpellasjoner. Samtidig har jeg også nær-analysert et utvalg av regjeringens *formelle* informasjon og kommunikasjon til og med befolkningen og berørte og interesseorganisasjoner (utredninger, pressemeldinger og åpne høringer).

I tillegg har jeg også studert andre dokumenter når disse direkte eller indirekte har vært utgangspunkt for- eller effekter av “Stortingssnakket”. Det dreier seg om ulike avvisningsuttalelser, og to uttalelser om surrogati fra Bioteknologinemnda (2011)/Bioteknologirådet (2015).

TIDSROM

Mitt datamateriale består altså av utdrag av den formelle politiske debatten om surrogati i tidsrommet fra 2010-2013. Denne tidsperioden er valgt fordi det var i løpet av disse tre årene at surrogatidebatten oppsto, utviklet seg, og deretter avtok (enn så lenge). Et søk med søkeordet “surrogati” i Stortingets og Regjeringens digitale dokumentarkiv, har ingen treff i tiden før 2010. I årene som fulgte (2010, 2011, 2012, 2013) ble derimot begrepet mer og mer diskutert, før interessen avtok etter 2013. Dette gjenspeiles for øvrig også i media, hvor et søk med søkemotoren A-tekst/Retriever (www.retriever-info.com) viser at det var *ingen* som omtalte surrogati i norsk papirpresse i 2009. Året etter, 2010, var det derimot 202 treff med søkeordet surrogati. I 2011 finner Retriever 429 saker, og deretter 497 saker

⁵ <http://www.stortinget.no>

⁶ <http://www.regjeringen.no>

i 2012, og til slutt hele 776 saker i 2013. I 2014 var tallet bare 192. Av denne utviklingen kan vi altså trekke den slutningen at begrepet “surrogati” for alvor ble introdusert i en norsk kontekst i 2010 ved at Volden-saken gjorde det til et kontroversielt tema i Stortinget, og at fenomenet eskalerte videre fram til 2013, for deretter å avta både i media og på Stortinget. Dette er derfor begrunnelsen for at jeg har valgt å følge debatten i disse tre årene.

Et trekk ved kvalitative analyser er at forskningsdesignet bør være fleksibelt nok til å kunne tilpasses underveis i arbeidet (Thagaard 2009, Charmatz 2006). Dette må absolutt sies å ha vært tilfelle for min oppgave. Jeg har avgrenset både problemstillingen og datamaterialet flere ganger. I en tidlig fase av arbeidet, inngikk også et stort datamateriale fra debatten som foregikk i media i mitt forskningsdesign. Jeg planla en sammenlignende analyse av disse to agoraene, noe som åpenbart hadde vært forskningsmessig interessant. Omfanget ble imidlertid til slutt for omfattende for masteroppgaveformatet, og jeg måtte skjære ned designet. Jeg valgte derfor i første omgang å næranalysere den *formelle* politiske debatten rundt reguleringen av surrogati, men trekker som sagt inn mediedebatten når den eksplisitt var i dialog med stortingspolitikere. En viktig grunn for dette, var at surrogati-spørsmålet i Norge fikk et *akutt* behov for konkrete reguleringsløsninger i 2010 og fremover. Stortingspolitikere måtte reagere fort, noe som gjorde at det ble mange runder om kun delvis forberedte saker. Til en viss grad fikk dette antakelig betydning for den norske formateringen av surrogatifenomenet.

Som vist i innledningskapitlet håndteres surrogati relativt ulikt i ulike land. I USA har dette i høy grad vært et privatrettslig problem som først og fremst skulle håndteres av domstolene, mens det i Frankrike har vært et spørsmål som måtte løses av Den internasjonale menneskerettighetsdomstolen (EMB) fordi det ikke fantes politisk vilje til å løse det “hjemme” (Jasanoff 2016). Hvordan de norske politikere jobbet med å produsere, temme, regulere og “re-regulere” surrogati på blir slik sett et desto mer interessant spørsmål.

HOVEDAKTØRER

Hovedkildene mine er som nevnt referat fra debatter som har funnet sted knyttet til de formelle prosessene i Stortinget. Jeg har primært lagt vekt på meningsutvekslingen *mellom* de politiske aktørene, og forstår de politiske aktørene først og fremst som representanter for politiske partier og en bestemt politikk. De taler altså på vegne av en gruppe av stortingsmedlemmer. Jeg referer derfor til partiets meningsytringer, representert av enkeltindivider. Det er likevel

verdt å merke seg at det er finnes tilfeller hvor stortingsrepresentanten nettopp taler *imot* medlemspartiets holdning i enkeltsaker, noe som i seg selv er atypisk i politiske prosesser som dette.

ANDRE AKTØRER OG KILDER

Det er altså politikerne i Stortinget og Regjeringen som er hovedaktørene jeg ønsker å følge gjennom kontroversen, og det er deres utsagn jeg skal analysere. Samtidig er det andre aktører som blir gjort aktuelle gjennom politikernes debatter, og som får sentrale roller i min analyse, men da som objekter heller enn subjekter.

Det ble ofte referert til mediasaker blant politikerne i debattene, og enkelte av disse medieoppslagene har jeg valgt å trekke inn for å sette temaet og debatten inn i en mer helhetlig kontekst. Bioteknologinemndas innspill som rådgivende organ for politikerne i bioteknologiske spørsmål ser jeg også som relevant for konteksten, og jeg har derfor valgt å studere deres to offentlige uttalelser om surrogati, fra henholdsvis 2011 og 2015. Sammen med bakgrunnsinformasjonen jeg hentet ut av arbeidet med mediedebatten i en tidlig fase av oppgaven min, danner disse kildene grunnlaget for en vesentlig kontekstualisering, som knytter de skriftlige kildene mine opp mot den kontekst som datamaterialet ble produsert i. Mine skriftlige kilder forteller en historie, men langt fra hele historien alene.

GODE KILDER?

Det gjøres mange avveininger i løpet av en slik prosess, og ved hver korsvei er det noe som velges bort. Intervju med politikerne ble valgt bort til fordel for skriftlige kilder, selv om intervju kunne ha bidratt til et mer “to the point” og rikere bilde av hvilke tanker politikerne egentlig hadde om surrogati. Samtidig har det skriftlige materialet sine styrker fordi det finnes der, ferdig til lesing og analyse, og de italesettingene politikerne har av surrogati er der uavhengig og upåvirket av intervjusituasjonen og meg som forsker. Jeg kunne altså fått muligheten til å spesifisere tema og spørsmål i større grad gjennom intervju, men får til gjengjeld upåvirkede og “rene” uttrykkelser å studere. Dette gjelder ført og fremst for referatene fra Stortingsdebattene, mens NOU-ene, proposisjonene og stortingsmeldingene er tekster som ble skapt gjennom en prosess, hvor egne forhandlinger og avveininger fant sted. Disse forhandlingene sier dokumentene som regel lite om, og som vi også ser i empirien min er dette forarbeidet relevant for hvordan dokumentene skal forstås.

Det er et vesentlig poeng at datamaterialet har sin opprinnelse fra den perioden da kontroversen var som mest intens. Dette har stor verdi i seg selv, fordi det både er nært hendelsen jeg studerer i tid og sted, og slik sett plassert i en vesentlig kontekst da det ble skrevet. Det jeg anser som et dårligere alternativ hadde vært å intervju politikerne flere år etterpå, ute av konteksten jeg egentlig studerer. Det skriftlige materialet er samtidig variert og har gitt meg muligheten til å sette sammen et helhetlig bilde av politikernes arbeid. Slik sett anser jeg summen av mine skriftlige kilder som et velegnet utgangspunkt for min problemstilling.

KAP 4 JURIDISKE BESTREBELSER

I dette kapitlet skal jeg begynne med å “rulle ut” mitt empiriske materiale, med spesielt fokus på hvordan politikerne først håndterte surrogatdilemmaet. Ved å bruke Callons innrammingsteori som analyseverktøy, vil jeg vise hvordan og hvorfor surrogati fremsto som et kontrovers. Fordi politikerne hadde helt motstridende oppfatninger av surrogati som fenomen, fikk dermed dette fenomenet helt ulike *implikasjoner* for norske politikere.

Det skriftlige materialet jeg analyserer, består som nevnt i metodekapittelet av lovbehandlinger, interpellasjoner og skriftlige- og muntlige spørsmål som omhandler surrogati i Stortinget fra tidsperioden 2010 – 2013. Som vi skal se ble surrogati debattert i tilknytning til et vidt spenn av politikkområder. Spørsmål omkring surrogati i Stortinget ble stilt til så vel helse- og omsorgsministeren, justisministeren, barne- likestillings og inkluderingsministeren, som utenriksministeren, arbeidsministeren og statsministeren. Det forteller oss at surrogati har implikasjoner langt utover reproduksjon og bioteknologi. Det handlet også om, som vi skal se, familiepolitikk, likestilling, utenrikspolitikk, jus, etikk og økonomi. Vi ser altså tydelig at surrogati er en samproduksjon, og ikke minst at surrogati ble forstått og innrammet på ulike måter av politikerne.

SURROGATISPØRSMÅLET I STORTINGET 2010-2013: FØRST OG FREMST ET JURIDISK SPØRSMÅL?

24.januar 2010 ble det født to “norske” premature tvillinger i India, og som en eksplosjon startet disse tvillingene en debatt som preget både media, politikk og norske hjem (Yttervik 2010). Norske Kari Ann Volden hadde benyttet seg av en indisk surrogatmor, og skulle omsider lykkes i sine årelange forsøk på å bli mor. Da den nybakte alenemoren var klar for hjemreise med sine to sønner, var hun både biologisk og juridisk mor til de to tvillingene - etter indisk lov. Det skulle derimot vise seg at den indiske rettsavgjørelsen ikke var gyldig i Norge, og at i henhold til norsk lov, var den indiske surrogatmoren både biologisk og juridisk mor. Volden ble slik sittende fast i India uten norske personnummer, pass og innreisemulighet for barna til Norge. Hvordan kunne det skje?

“Surrogatiboomen“ i India hadde fengjet journalister i norsk presse allerede før Volden-saken, men da som tema-saker heller enn sensasjonelle nyheter. NRK så ut til å fatte spesiell interesse for surrogati, og skrev en rekke artikler om temaet på sin nettside, nrk.no. De intervjuet først Surrogatiforeningen om den økende trenden hvor norske borgere benyttet surrogat i utlandet, og eksplosjonen av henvendelser de hadde sett det siste året⁷. Surrogatiforeningen advarte mot useriøse aktører blant klinikkene i utlandet, og mente det viste et behov for å tillate surrogati i kontrollerte omgivelser i Norge. Samtidig sto foreldre som allerede hadde fått barn ved hjelp av surrogati frem og problematiserte det norske lovverket. Odd Jenvin, far til tre barn gjennom surrogati, hevdet at dette viste et sterkt behov for en revidering av eksisterende lovverk:

“Dagens lovgivning er for tilfeldig, og det er ikke likhet for loven. Det virker nesten som det er opp til hver enkelt saksbehandler hvilket standpunkt man skal falle ned på“, uttalte Odd Jenvin (Aanensen., Imrie, Fossum 2010.⁸

Helsedepartementet avviste at det var aktuelt å tillate surrogati i Norge, men statssekretær Roger Ingebrigtsen (Ap) mente likevel at temaet ville bli debattert når bioteknologiloven nå skulle revideres (ibid.). Surrogati ble ofte knyttet opp til spørsmålet om å tillate eggdonasjon, og det var naturlig med tanke på at eggdonasjon var en forutsetning for å utføre surrogati.

Nettopp debatten rundt eggdonasjon som beskrevet innledningsvis, gir oss et grunnlag for å se de rammene som eksisterte rundt reguleringen av bioteknologi, og som indirekte hadde betydning for surrogati, da dette ble et kontroversielt tema i 2010. Norges restriktive politikk på bioteknologiområdet generelt og knyttet til eggdonasjon spesielt, la grunnlaget for at nordmenn nå dro til utlandet for å utføre både eggdonasjon og surrogati. Her var surrogati enten uregulert, eller det var tillatt og tilrettelagt for å utføre surrogati. At nordmenn dro til utlandet for å få utført variasjoner av assistert befruktning som ikke var tillatt i Norge var ikke noe nytt i 2010, og vi hadde lenge gjort det samme med både eggdonasjon og sæddonasjon. Ingen av disse praksisene hadde derimot forårsaket en like het debatt som surrogati. Hva var det med fenomenet surrogati som var så spesielt?

⁷ <https://www.nrk.no/norge/norske-par-skaffer-modre-i-india-1.6979620>

⁸ <https://www.nrk.no/norge/de-forbudte-onskebarna-1.6972992>

FARSKAPSUTVALGET

Regjeringen hadde altså temaet surrogati i kikkerten, men på avstand. *Surrogatmor* hadde vært et tema som ble drøftet i relativ korthet av “Farskapsutvalget” i 2008-2009. Utvalget hadde fått i mandat å utrede spørsmål knyttet til “farskap og annen morskap”, altså foreldreskap og lovverket knyttet til dette. Målet med utredningen var å tilpasse barneloven til “*de samfunnsmessige endringer og den teknologiske utviklingen som har skjedd mht. utviklingen av familiemønstre, mulighet for assistert befruktning og sikker fastsetting av farskap*” (Prop. 105 L (2012–2013)). Her var regjeringen med andre ord egentlig i forkant av potensielle juridiske problemer knyttet til surrogati, men det var som vi skal se likevel aspekter ved rapportens innramming av surrogati som gjorde den mangelfull.

Farskapsutvalget vurderte det slik at barne- og adopsjonsloven ikke skulle tilrettelegge for virksomhet som ikke var lovlig i henhold til Bioteknologiloven, og de kom derfor ikke med forslag til endringer når det gjaldt hva som var lovlig i Norge (ibid.). Farskapsutvalget gjorde altså ingen bred utredning om surrogati, og utvalget tok derfor heller ingen prinsipiell stilling til bruk av surrogatmor. Det var likevel en økt bruk av surrogatmor i utlandet som ga behov for en juridisk vurdering, fordi dette brakte med seg noen juridiske implikasjoner for registrering av foreldreskap. Utvalget drøftet videre behovet for mekanismer som kontrollerte den internasjonale surrogatien, med bakgrunn i behovet for å forhindre handel med barn, eller muligheten for at surrogatmoren ikke hadde samtykket til at barnet ble tatt med til Norge. Det ble med andre ord identifisert et behov for å kontrollere intensjonene bak surrogatiavtalene, for å forsikre om at partene hadde “hederlige hensikter”, altså ønsket å sette barnet til verden for å være dets foreldre. Det var altså barnets interesser og behov som ble betegnet som viktigst, og en overordnet målsetting ble dermed at det burde bli tilrettelagt for at “*så mange barn som mulig kan få etablert juridisk foreldreskap til to foreldre, så tidlig som mulig*” (ibid.).

Rapporten stadfestet videre at det var heterofile par hvor kvinnen var infertil, mannlig homofile par, og enslige menn som var de aktørene utvalget vurderte som aktuelle for å inngå surrogatavtaler i utlandet. De vurderte det dermed slik at farskap kunne bli registrert i henhold til eksisterende lovverk, fordi genetisk, juridisk og sosial far var antatt å være den samme. På samme tid ønsket utvalget en videreføring av prinsippet om at kvinnen som føder skal regnes som barnets mor, og foreslo derfor å tydeliggjøre at morskapet bare kunne endres ved adopsjon/stebarnsadopsjon.

Volden, som enslig kvinne, var med andre ord allerede fra starten av skjøvet ut av utvalgets (regjeringens) innramming av surrogati, fordi hun ikke var sett som en aktuell aktør i en surrogatavtale. Dette skulle også vise seg å være noe av det som gjorde oversvømmelsen ekstra virkningsfull. Surrogati hadde frem til nå vært et fenomen som tilsynelatende ikke angikk Norge i særlig stor grad. De relativt få enslige og par som så langt hadde benyttet seg av surrogati i utlandet, hadde stort sett gjort det i stillhet og funnet løsninger som ga ungene både statsborgerskap og pass. Nå preget derimot tvillingmoren forsidene av alle norske dagsaviser, og det ble ropt etter handling fra politikerne for å få dratt tvillingmoren opp av det juridiske hullet hun nå var havnet i.

Volden-saken, og de påfølgende surrogatisakene som ble offentlig kjent i kjølvannet av den, representerte altså slik en oversvømmelse av den eksisterende innrammingen av surrogati. Det stadig økende antallet nordmenn som inngikk surrogatavtaler i utlandet kan også forstås som en “eksternalitet“, jf. Callons teori. Utenlandssurrogatien ble i et slikt perspektiv en uforutsett konsekvens av den eggdonasjoninnrammingen surrogati indirekte var en del av gjennom bioteknologiloven. Det at det var indirekte forbudt å benytte seg av surrogatitilbud i Norge, representerte på den andre siden et hinder for enkelte gruppers ønsker om å få barn. Utenlandske surrogatitilbud ble derfor et godt alternativ, og slik oppsto det en “reproduksjonsturisme“ (Stuvøy 2016, Deech 2003) og en praksis som slo tilbake på den eksisterende reguleringen av surrogati i Norge. Det eksisterte altså en surrogatipraksis i Norge som i de fleste tilfeller fungerte godt så lenge det foregikk i det skjulte. Det viste seg derimot nå at fordi det norske lovverket ikke tok høyde for kompleksiteten ved en slik praksis, oppsto det tidvis problemer, slik som i Volden-saken. Det var altså *oppmerksomheten* rundt den norske surrogatipraksisen, og dilemmaene den førte med seg når den fikk oppmerksomhet, som førte kontroversen inn i Stortinget så vel som inn i media.

SURROGATI SOM ET MORALSK DILEMMA

Volden-saken var altså utløsende faktor i mars 2010, og surrogati var på dette tidspunktet et lite diskutert fenomen i Stortingssalen. Jeg fant at det i den første tiden etter mars 2010 var stor uklarhet i de politiske dokumentene rundt hvem som var den *rettmessige mottaker* av spørsmål om surrogati. Videresending til “rette vedkommende“ går derfor igjen i mange av dokumentene (se f.eks. Stortinget, Dokument nr. 15:1121 (2010-2011)). Det tyder på at surrogati på dette tidspunktet var et fenomen med så mange ulike implikasjoner at selv politikerne hadde problemer med å definere hvor dette nye saksområdet hørte hjemme. Og med et saksområde som etterhvert angikk hele seks ulike statsråder, er det kanskje ikke så rart om politikernes første møte med surrogati fremstår både som

fomlende og skiftende.

Første gang begrepet dukket opp i Stortingets arkiv var da Øyvind Håbrekke fra Kristelig Folkeparti (KrF) rettet et skriftlig spørsmål om temaet til helse- og omsorgsminister Anne-Grete Strøm-Erichsen fra Arbeiderpartiet (Ap), sendt 19.mars 2010. (Stortinget, Dokument nr. 15:898 (2009-2010)). Rette mottaker ble imidlertid fra regjeringens side definert som barne-, likestillings- og inkluderingsminister Audun Lysbakken (Sv), som samme dag hadde fått nedsatt en interdepartemental arbeidsgruppe som skulle drøfte og komme med anbefalinger til prosedyrer og kjøreregler for hvordan norske myndigheter skulle håndtere problemene som oppsto i kjølvannet av at nordmenn dro til utlandet for å bli foreldre ved hjelp av surrogati.

Øyvind Håbrekke beskrev surrogati som spesielt problematisk når han som første stortingspolitiker rettet oppmerksomheten til regjeringen mot temaet. KrF-politikerene viste til den nevnte medieomtalen den siste tiden, og beskrev surrogati som noe svært etisk betenkelig:

“Vi har gjennom reportasjer i ulike medier sett hvordan surrogati har blitt en industri der fattige kvinner kan bli tvunget til å leie ut kroppen sin. Fattige kvinner får betaling for en tjeneste de frivillig tilbyr. Det er ingen grunn til å tvile på at den økonomiske situasjonen ofte medvirker til at kvinner stiller opp. Dette reiser en lang rekke etiske og juridiske problemer. (...) Når det befruktete egget er i kvinnens kropp, hvem sitt barn er det da? Dersom kvinnen ønsker å ta abort, kan hun det? Dersom kvinnens følelsesmessige tilknytning til barnet hun bærer på blir for sterk, kan noen kreve at hun selger det?” (Dokument nr. 15:898 (2009-2010)).

Håbrekke utpekte først og fremst kvinnen som et sårbart offer for surrogati, og beskrev en rekke potensielle farer for den utenlandske kvinnen som skulle være surrogat. I denne “industrien” hvor kvinnen blir tvunget til å leie ut kroppen sin av økonomiske grunner, hadde hun ikke da mistet bestemmelsesretten over egen kropp? Kunne hun ta abort? Hvem sitt barn var det egentlig hun bar på? Kunne hun ombestemme seg, og beholde barnet? Håbrekke forventet kanskje ikke direkte svar på disse spørsmålene fra Lysbakken, men med sitt budskap la han en ramme rundt surrogati som han ønsket at skulle forme budskapet når regjeringen skulle gå ut og *“advare mot at norske borgere benytter slike tilbud, samt spre målrettet informasjon for å forebygge at flere velger det”*, slik Håbrekke skrev i sitt spørsmål (Stortinget, Dokument nr. 15:898 (2009-2010)).

For kvinnen mente han at det var problematisk både helse- og følelsesmessig, og for barnet utfordret det blant annet retten til å kjenne sitt “biologiske opphav”. Dette var etiske utfordringer han mente var vesentlige å diskutere politisk i den

surrogatkontroversen de nå sto oppe i. Vi ser at Håbrekke rammet inn surrogati som svært etisk betenkelig, noe han understreket både med retorikk og fokus. Surrogati var en “industri” som “solgte barn”, og noe kvinnene indirekte ble tvunget til i lys av sin fattige posisjon. For Håbrekke var dette altså først og fremst et verdispørsmål, og han ønsket å få vite om det var enighet om dette på Stortinget. Delte Lysbakken hans innramming?

SURROGATI SOM ET JURIDISK PROBLEM

Lysbakken på sin side anerkjente at det var moralske dilemmaer ved surrogati som burde vurderes nærmere, men han presiserte også at det ikke var ulovlig i seg selv å benytte surrogati i utlandet. Han viste til den interdepartementale arbeidsgruppen som *“skal drøfte og komme med anbefalinger til prosedyrer og kjøreregler for hvordan norske myndigheter skal håndtere saker vedrørende barn født av surrogatmor i utlandet etter regelverket som gjelder i dag”* (Stortinget, Dokument nr. 15:898 (2009-2010)). Han ville derfor avvente deres rapport før han uttalte seg nærmere om hvordan nordmenns bruk av surrogati i utlandet skulle håndteres etter gjeldende rett. Lysbakken snakket om surrogatkontroversen først og fremst som et *juridisk* dilemma som også kunne løses juridisk. I så måte delte han ikke Håbrekkes innramming av kontroversen som utelukkende verdimessig, og unngikk i stor grad å uttale seg om de moralske dilemmaene som Håbrekke hadde tatt opp.

Vi ser altså at Lysbakken i all hovedsak så både problem og løsning som juridisk, og han så dermed det juridiske dilemmaet som var relevant og viktig for situasjonen de nå sto i. Dette kan tolkes både som en strukturering av hans virkelighetsforståelse, men også som et grep for å styre fokuset vekk fra den andre innrammingen. Det faktum at Lysbakken i mediebildet uttalte seg med langt tydeligere negativ holdning til den utenlandske surrogatpraksisen, slik Stuvøy (2016) referer til, tyder på at dette like mye var et grep, som hans virkelighetsforståelse. Barne- og likestillingsministeren fremsto slik som tvetydig, og dette skulle han senere også få kritikk for.

Utredningsarbeidet i seg selv kan vi samtidig forstå som et forsøk på å “om-innramme” surrogati. Dette for å gjenopprette stabiliteten ved å ta utgangspunkt i det eksisterende lovverket og deretter redegjøre for hvordan dette kunne praktiseres legitimt i lys av den oversvømmelsen som utenlandssurrogatien representerte. I sitt forsøk på å “ordne” dette eller skape stabilitet, la altså Lysbakken en juridisk rasjonalitet bak sine resonnement:. Det var et juridisk dilemma som var problemet, og det var ytterligere juridisk arbeid som måtte til for å rette opp dette.

Da Håbrekke etterlyste uttalelsen fra statsråden tre måneder senere, var rapporten enda ikke ferdigstilt. Lysbakken redegjorde igjen for det juridiske dilemmaet, og skrev at det hadde vært usikkerhet om hvordan en skulle tolke de generelle reglene i disse tilfellene av surrogati (Stortinget, Dokument nr. 15:1412 (2009-2010)). Han foreslo videre at situasjonen kunne løses med informasjon om gjeldende rett som sikret at det ble lagt til rette for en *ensrettet praksis* i tråd med lovverket (ibid.). Lysbakken beskrev altså problemet de sto ovenfor som at lov- og regelverk ikke ble tolket og praktisert likt i alle surrogatitilfeller.

EN RAPPORT SOM BRAKTE SAKEN - LIKE LANGT?

Rapporten Lysbakken viste til- og ventet på var klar 28.juni 2010, og det ble i henhold til mandatet gitt en redegjørelse for de juridiske aspektene. Målet med denne rapporten var altså at disse sakene skulle kunne behandles *juridisk* riktig i fremtiden. Arbeidsgruppen konkluderte med en rekke anbefalinger, deriblant videre utredning av flere spørsmål som gruppen hadde utpekt som mulig relevante for surrogati (Rapport fra en interdepartemental arbeidsgruppe om håndtering av surrogatisaker 2010). Dette gjaldt blant annet spørsmål om hvilke forpliktelser staten hadde påtatt seg ved å ratifisere Tilleggsprotokollen til FNs barnekonvensjon knyttet til “barns beste” og handel med barn, og de anbefalte også at det måtte utredes videre om avtaler med surrogatmødre eller surrogatvirksomheter i utlandet skulle være belagt med straffeansvar i henhold til norsk lovverk (ibid.). Arbeidsgruppen påpekte også en rekke andre aspekt enn de juridiske som kunne være problematisk med surrogati, men de så det ikke som sitt mandat å gjøre etiske eller politiske vurderinger rundt disse (ibid.). Vi skal likevel få se at Arbeidsgruppens rapport skulle få definisjonsmakt for hva surrogati *kunne* tolkes som, og at arbeidsgruppen med sin rapport dermed allerede hadde gjort et vesentlig avgrensingsarbeid for hva surrogati var, og like viktig, hva det ikke var.

Arbeidsgruppen anbefalte imidlertid at norske myndigheter skulle fraråde avtaler om surrogati i utlandet, fordi

“Bruk av surrogatmor reiser viktige etiske problemstillinger. Det er etter norsk rett ikke tillatt med eggdonasjon eller surrogati, og avtaler om å bære fram et barn for en annen er ikke juridisk bindende. Surrogati er en virksomhet som Stortinget ved sin lovgivende virksomhet ikke har ønsket å tillate i Norge. Likevel er det et faktum at barn blir født som følge av avtaler mellom personer bosatt i Norge og surrogatmødre bosatt i andre land. Norske myndigheter må forholde seg til det“ (ibid.).

Arbeidsgruppen konkluderte altså, som Lysbakken, med en juridisk innramming: utenlandske surrogatavtaler skulle frarådes av den enkle grunn at de ikke var tillatt i Norge. I den videre debatten, viste Lysbakken så til rapporten, og vektla at Norge hadde en restriktiv bioteknologilov, men som kun gjaldt innenfor landets grenser (Stortinget, Dokument nr. 15:1121 (2010-2011)). Det var den økte globaliseringen og mulighetene dette førte med seg til å utføre assistert befruktning i “land med mer liberalt regelverk” som var årsak til surrogatiboomen. Han fortsatte:

“Økt oppmerksomhet og påstander om uklart regelverk knyttet til avtaler med surrogatmødre i utlandet, utløste i 2010 behov for å klarlegge det norske regelverket som kommer til anvendelse i disse tilfellene, og praktisering av dette.(...) Arbeidsgruppen anbefalte at norske myndigheter skal fraråde avtaler om surrogati i utlandet. Jeg legger til grunn at ulike offentlige instanser nå har en konsistent og korrekt saksbehandling når de kommer i kontakt med surrogatitilfeller“, sa Lysbakken (ibid.).

Problemstillingene knyttet til surrogati i utlandet ble som vi ser rammet inn som problematiske som følge av at den norske reguleringen var mangelfull. For Lysbakken og regjeringen var problemet først og fremst at gjeldende lovverk ikke var laget med kunnskap om bruken av surrogati i utlandet. Dette var for så vidt noe regjeringen allerede var klar over, jvf. Farskapsutvalgets rapport, men det hadde ikke tidligere representert et reelt problem. Lysbakken vektla videre at situasjonen nå var stabilisert, nettopp ved at den nå skulle praktiseres i henhold til lovverket, og at dette skulle gjøres likt i de ulike instansene. På samme tid identifiserte Lysbakken et paradoks som gjorde utenlandssurrogatien spesielt vanskelig. Han påpekte at den norske reguleringen var *årsaken* til at nordmenn nå dro til utlandet for å benytte surrogati, fordi Norge var mer restriktiv i sin lovgivning enn andre land. Regjeringen sendte likevel ut et informasjonsskriv til relevante aktører, hvor de i henhold til anbefalingene i rapporten, *frarådet* nordmenn bruk av surrogatmødre i utlandet. Frarådingen fulgte den juridiske innrammingen og var utelukkende begrunnet med det juridisk problematiske⁹.

Vi ser altså konturene av to ulike innramminger av surrogati. KrF inngrenset de etiske sidene ved surrogati som de vesentligste, og forventet samtidig at det eksisterte en enighet om at surrogati nettopp var etisk betenkelig. Lysbakken var derimot lite villig til å diskutere på KrFs premisser, og henviste til de juridiske dilemmaene. Juridisk sett var surrogati *både* paradoksalt og problematisk, og debatten utviklet seg videre med fokus på nettopp dette. Den juridiske

⁹ <http://www.norvegja.ru/Norsk/Ambassade-og-konsulater/ambassaden/events/Surrogati/#.WGo5jI16rol>

innrammingen dominerte altså, til tross for Håbrekkes stadige interpellasjoner, og den fikk ytterligere fotfeste som følge av utredningsarbeidet og mediedebattene. På avisforsidene og i menings-seksjonene i avisene ble det ropt om “Hjerterå behandling¹⁰” av Volden og hennes tvillinger som ikke hadde fått komme hjem til Norge, og regjeringen ble stadig tydeligere i sine juridiske bestrebelser.

Selv om utredningsarbeidet ikke var ferdigstilt, hadde Barne- og likestillingsdepartementet i jakten på en løsning for Volden, i mai 2010 konkludert med at innenlands-adopsjon var den eneste reelle sjansen Volden hadde for å få opprettet juridisk foreldreskap til barna (Stortinget, Dokument nr. 15:431 (2010-2011)). Lysbakken svarte dermed på mediapresset, og sa at han ønsket å åpne for at Volden skulle få behandlet en søknad om adopsjon av tvillingene, til tross for at dette altså var ment for innenlandsadopsjon (Yttervik 2010). Til adopsjonen var det knyttet en obligatorisk DNA-prøve for å stadfeste at Volden hadde den genetiske tilhørigheten til barna som hun hadde erklært. Dette førte i sin tur til at saken tok en ny vending, da Volden så seg tvunget til å innrømme at hun hadde løyet om at hun hadde donert eggene selv. Mange av stortingsrepresentantene som hadde kjempet for henne, følte seg dermed ført bak lyset. De hadde jobbet intenst og tøyde grenser for å hjelpe henne, og følte seg lurte av at hun ikke hadde vært ærlig med myndighetene. Dette stilte brått Volden i et langt dårligere lys, både fordi hun ikke hadde genetisk tilknytning til barna, og fordi hun hadde vært uærlig. Den manglende genetiske tilknytningen gjorde det også vanskeligere å hjelpe henne, fordi adopsjonsreglene for innenlands-adopsjon i Volden sin situasjon krevde en genetisk tilknytning. Volden hevdet på sin side at hun hadde løyet om tilhørigheten først og fremst for å beskytte de to barna sine, og nettopp hensynet til barna var også grunnen til at det til tross for denne avsløringen, ble kjempet videre for å hjelpe henne.

En rekke stortingsrepresentanter som utgjorde den såkalte “Nordlandsbenken” var blant de som engasjerte seg mest i Volden-saken, og de gjorde flere henvendelser til regjeringen med ønske om at den skulle gripe direkte inn i hennes sak. Volden var bosatt i Nordland, og “hennes” representanter på Stortinget mente at det måtte gjøres et unntak for hennes sak av hensyn til de allerede fødte barna, uavhengig av det som var problematisk juridisk sett:

“Barna er helt uforskyldt kommet til verden på grunn av NN (Kari Ann Volden , min anm.) sine gjennomførte intensjoner og har gjennom snart et år vært knyttet seg til henne. Det lange tidsforløpet som har gått skyldes i all vesentlighet saksbehandlingstid hos norske myndigheter som fant saken meget vanskelig, så vanskelig at et arbeidsutvalg ble sammensatt til å utrede lovspørsmålene før Bufetat og senere Buf-direktoratet fattet

¹⁰<https://web.retriever-info.com/services/archive/displayPDF?documentId=02001920101105693547cf0ccdbe71c5d0b867e4501851&serviceId=2>

endelige vedtak“, skrev Nordlandsbenken til Lysbakken (Stortinget, Dokument nr. 15:431 (2010-2011)).

Igjen ser vi paradokset: I følge nordlandspolitikerne var det nettopp *på grunn av* den juridiske kompleksiteten i saken at Volden nå burde få særskilt dispensasjon og få komme hjem med barna. Den juridiske kompleksiteten var på den andre siden også årsaken til å *fraråde* og sette en stopper for surrogati. Lysbakken sto altså ovenfor et nesten uløselig paradoks.

I sitt svar til Nordlandsbenken valgte Lysbakken å uttrykke forståelse for at situasjonen var vanskelig for Volden, og utdypet igjen hvorfor denne saken var så juridisk komplisert (Stortinget, Dokument nr. 15:431 (2010-2011)). Han henviste til at det også internasjonalt var usikkerhet rundt hvordan adopsjon som følge av surrogati skulle håndteres, fordi det var uklart hvilke konvensjoner og avtaler kommersiell surrogati egentlig falt inn under. Lysbakken trakk videre frem Haagkonvensjonen om vern og samarbeid ved internasjonale adopsjoner, og dens formål om å hindre handel med og bortføring av barn:

“Haagkonferansen for internasjonal privatrett har imidlertid gitt uttrykk for at kommersiell surrogati ikke synes å falle inn under konvensjonens virkeområde“, skrev Lysbakken (ibid.).

Han beskrev likevel en internasjonal enighet om at bekymringen rundt surrogati først og fremst lå i at barnet som resultat kunne bli statsløst. Her var altså surrogati også ansett som problematisk fordi det ikke sikret barnet juridisk. Barnets juridiske posisjon virket også som et vesentlig spørsmål for Lysbakken, da han videre skrev at han hadde forsøkt det han kunne for å finne en vei ut av det “juridiske hullet”:

“Som ansvarlig for adopsjonsregelverket, har jeg gjort hva jeg kan for å finne en løsning på hvordan denne konkrete saken kan behandles“, skrev Lysbakken (ibid.).

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (BUFDIR), som hadde endelig beslutningsmyndighet i saken, la på sin side vekt på at Voldens adopsjonssøknad måtte avvises av det samme hensynet til barnet (Stortinget, Dokument nr. 15:431 (2010-2011)). Der Nordlandsbenken betraktet det som i barnets beste interesse å bli adoptert, var det imidlertid for BUFDIR i barnets beste interesse å avslå adopsjonen, med en begrunnelse om at *“kommersiell surrogati synes å falle inn under bestemmelsene om handel med barn i FNs barnekonvensjon (...)*“ (ibid.).

Tvetydigheten i Arbeidsgruppens rapport (2010) kom til uttrykk nok en gang. Den hadde foreslått en rekke mulige implikasjoner av surrogati, eksempelvis at surrogatiavtaler kanskje sto i strid med FNs barnekonvensjon og Haagkonferansens konvensjon som nevnt, men den *konkluderte ikke* på noen av områdene. I stedet for å avklare de juridiske spørsmålene en gang for alle, hadde rapporten slik sett åpnet for en rekke måter surrogati kunne være problematisk på. Statsråder, direktorat og stortingspolitikere valgte deretter *ulike deler* av rapporten som grunnlag for sin argumentasjon. I tillegg hadde både Lysbakken og Barne- og familiedirektoratet begge vist til internasjonale konvensjoner, men hentet ut to relativt motstridende konklusjoner. Dette viser hvordan surrogati ble samprodusert på ulike måter, fordi politikerne la ulik kunnskap (fra rapporten) og ulike verdier til grunn for sine samproduksjoner.

Vi ser samtidig at *barnet* stadig ble mer sentral i debattene, og det syntes å være bred enighet om at dette var den viktigste parten å ivareta i denne situasjonen. *Barnets beste* representerte altså nå et nytt paradoks. Nordlandsbenken og BUFDIR hadde jo begge argumentert for barnets beste, men kom til to vidt forskjellige konklusjoner. Der Nordlandsbenken ønsket å *innvilge* opphold til Volden-tvillingene av hensyn til barnets beste, ønsket BUFDIR å *avslå* søknaden fordi surrogatiavtaler generelt ikke var i barnets beste interesse. KrF fikk på sin side støtte for enkelte aspekter ved sitt syn fra BUFDIR, som i likhet med KrF betegnet surrogati som en form for menneskehandel, hvor *barnet* var den potensielle handelsvaren (Dokument nr. 15:431 (2010-2011)). Våren 2011 kom regjeringen imidlertid med en Stortingsmelding om “Bistand til nordmenn i utlandet“, hvor surrogati ble omtalt i korte drag knyttet til en redegjørelse for korrekt konsulær bistand ved de norske utenriksstasjonene. Her viste Utenriksdepartementet til problematikken knyttet til at surrogatbarn kunne bli statsløse som følge av nordmenns bruk av kommersiell surrogati i land utenfor Norge. Samtidig beskrev de en “*bekymring for at surrogati vil kunne understøtte en praksis som bidrar til handel med og annen grov utnyttelse av barn*“ (Meld. St. 12 (2010–2011)), og viste som barne- og familiedirektoratet til den interdepartementale arbeidsgruppens rapport. Vi ser altså her at Utenriksdepartementet valgte å vektlegge det etiske menneskehandelsperspektivet sterkt i denne stortingsmeldingen, *samtidig* som altså Barne- og likestillings- og inkluderingsministeren på sin side vektla det juridiske. Det tyder på at det også *innad* i regjeringen hersket ulike syn på hva som var mest problematisk ved surrogati. Hvordan skulle de da kunne bli enige om en stabil regulering av dette fenomenet?

Det var nettopp Utenriksdepartementet som skulle få ”æren” av å løse Volden-saken våren 2011, etter at Regjeringen hadde jobbet i over et år med å finne en løsning slik at Volden kunne ta med seg barna hjem til Norge. Løsningen ble ikke juridisk foreldreskap i første omgang, men en ”spesialinstruks” hjemlet i

utlendingsloven, som dermed skulle gi barna innreise- og oppholdstillatelse av ”utenrikspolitiske hensyn”¹¹. Selv om det altså syntes å være flertallets mening at det var viktig å finne en løsning av hensyn til barna, var det selv ikke med dette hensynet noen juridiske løsninger knyttet til etablering eller overføring av foreldreskap, slik det ble etterspurt. Løsningen ble dermed funnet i det utenrikspolitiske, som slik plasserte surrogatien som et innvandringsspørsmål heller enn reproduksjon. Likevel så man altså i april en lykkelig slutt på Volden-saken ved at hun omsider fikk ta med seg tvillingene til Norge, men det var derimot langt fra slutten på surrogatikontroversen.

BIOTEKNOLOGINEMNDAS UTTALELSE

Like før Volden-saken så sin ende, i mars 2011, kom Bioteknologinemnda (nå Bioteknologirådet) med en uttalelse om surrogati. Nemndas rolle i reguleringen av bioteknologifeltet er nettopp å sikre en *kunnskapsbasert* utvikling (Antonsen og Levold 2014:97), og slik var deres bidrag vesentlig etterlenget med den usikkerheten som nå hersket rundt reguleringen av surrogatipraksisen. I uttalelsen ga de uttrykk for at de så surrogati som både et etisk og et juridisk problem, men fokuserte likevel, som KrF, på de *etiske* sidene ved surrogati. De påpekte at surrogati ikke var teknologisk krevende, og antydte dermed at det ikke var grunn til å diskutere den teknologiske praksisen eller metoden som ble benyttet ved surrogati.

“Bioteknologinemnda er delt i synet på surrogati. Når et etisk spørsmål er omstridt, skyldes det ofte ulike oppfatninger om hvordan det bør løses og hva som er akseptable begrunnelser. Uenigheten kan gjelde hvilke etiske normer eller verdier som er relevante, hvordan de relevante normene eller verdiene skal forstås eller vektlegges, eller det kan skyldes ulik situasjonsforståelse. Bioteknologinemnda mener at surrogati som sådan er problematisk både etisk og juridisk. Derimot er nemnda delt i synet på hvilke grenser som skal trekkes i den praktiske og juridiske håndteringen av de etiske dilemmaene”¹² (Bioteknologinemnda 2011).

Bioteknologinemnda så altså surrogati som et etisk dilemma, og de drøftet dermed kun etiske sider ved surrogati i uttalelsen. De beskrev videre surrogati som en form for assistert befruktning (som en motsetning til “naturlig befruktning”), og beskrev det videre som en form for “medisinsk behandling mot

¹¹ <https://www.nrk.no/nordland/volden-far-ikke-foreldreansvaret-1.7597111>

¹² http://www.bion.no/filarkiv/2011/03/2011_03_23_surrogati.pdf

barnløshet“ (ibid.). Uttalelsen skulle i følge nemnda fungere som en anbefaling om hvorvidt dagens regulering av surrogati i Norge skulle endres. To tredjedeler (flertallet) av nemnda mente at surrogati hadde så mange etisk problematiske sider ved seg at det ikke burde tillates i Norge. En tredjedel (mindretallet) mente derimot at skillet for hva man skulle tillate og ikke, gikk mellom naturlig og assistert befruktning, og ikke mellom ulike former for assistert befruktning. På grunnlag av dette, foreslo dette mindretallet et prøveprosjekt med *altruistisk* surrogati i Norge.

Bioteknologinemnda hadde også drøftet noen av de juridisk problematiske sidene ved surrogati, men forsto altså da det juridiske som “håndteringen av de etiske dilemmaene“, og slik et indirekte etisk spørsmål. De definerte med andre ord problemet som etisk, og løsningen som juridisk. I forhold til spørsmålet om nordmenn som omgikk loven ved å inngå surrogatiavtaler i utlandet, var hele nemnda enige i at det ville være vanskelig å regulere denne bruken hensiktsmessig.

“Forbudet vil ikke være effektivt, det vil ramme ulike grupper mulige foreldre forskjellig og vil i praksis være umulig å følge opp“, skrev nemnda (ibid.).

Mindretallet mente at et mer liberalt lovverk og et ikke-kommersielt, statlig styrt tilbud i Norge kunne gjøre det mindre aktuelt å benytte surrogati i utlandet. Flertallet, som var mest skeptiske til surrogati, mente derimot at et mer liberalt lovverk i Norge ikke ville *“løse de betydelige etiske utfordringene med surrogati i fattige land“* (ibid.), og ønsket derfor å videreføre forbudet mot surrogati i Norge.

Både flertallet og mindretallet var opptatt av at den utenlandske kvinnen (surrogaten) var en potensielt sårbar part som måtte beskyttes gjennom den norske reguleringen, men mindretallet argumenterte for at et forbud mot surrogati av hensyn til surrogaten var å anse som formynderi. Nemnda diskuterte samtidig både barnets rettigheter og deres beste, samt likestilling og diskriminering knyttet til hvem som skal få og ikke få tilbud om assistert befruktning i Norge.

I siste del av uttalelsen drøftet nemnda kommersiell vs altruistisk (ikke-kommersiell) surrogati fordi de mente at det var “vanskelig å diskutere surrogati uten samtidig å diskutere hvordan dette tilbudet skal se ut hvis det blir tillatt. *Det er under utformingen av selve tilbudet at de etiske konsekvensene kommer fram“*, skrev Bioteknologinemnda (2011).

Konklusjonen som ble formidlet gjennom uttalelsen var altså at flertallet av bioteknologinemndas medlemmer ønsket å beholde et forbud mot surrogati i

Norge. De så det som svært etisk problematisk, og mente at det var flere negative enn positive sider ved surrogati som dermed fordret et forbud. Flertallet og mindretallets ulike vurderinger vitnet nok en gang om ulike samproduksjoner av surrogati, hvor ulike kunnskaps- og verdigrunnlag ble vevd sammen til ulike resonnement. En tredjedel av nemnda var altså positive til et norsk surrogatitilbud, men dette druknet så å si i flertallets innramming av surrogati som så etisk betenkelig at et norsk surrogatitilbud ikke var forsvarlig. Det var likevel ikke ansett som mulig å regulere nordmenns bruk av surrogatitilbud i utlandet, og slik sett utviste nemnda en aksept for at det også i fremtiden ville foregå en omgåelse av norsk lov ved at nordmenn inngikk surrogatiavtaler i utlandet. For flertallet var det etiske betenkelige med andre ord i større grad relatert til aspekter som hadde med surrogati generelt å gjøre, mens det for mindretallet hovedsakelig dreide seg om en etisk betenkelighet rundt det kommersielle og utenlandske tilbudet. Det var dette signalet som ble formidlet til beslutningstakere og befolkningen, og som et rådgivningsorgan for politikerne i spørsmål om bioteknologi er det naturlig å vente at den etiske risiko-innrammingen skapte bølger inn i Regjeringen. Ble dette tilfelle?

NYE DILEMMAER PÅ BANEN

“Det er vanskelig fra norsk side alene å lovregulere handlinger og virksomhet som skjer i utlandet. Likevel mener jeg at problemene med kommersiell surrogati er så store at nordmenn ikke bør bidra til den framvoksende industrien. Hvilke muligheter har vi til å hindre en utvikling som den jeg har beskrevet her? I dag diskuterer jeg dilemma og muligheter med eksperter som representerer ulike syn, men som sammen har den fremste kunnskap på feltet“ (Lysbakken 2011)¹³

Dette skrev Lysbakken i en kronikk om surrogati som ble publisert i VG 15.juni 2011. Han pekte videre på en rekke av spørsmålene som også arbeidsgruppens rapport utpekte som sentrale, men nå fokuserte Lysbakken også på de ikke-juridiske problemstillingene. Poenget til Lysbakken var nå at den allerede etablerte surrogatipraksisen hadde satt disse spørsmålene i spill på en ny måte, og at de måtte adresseres og diskuteres, men hva svaret hans var presiserte han ikke. Han erkjente imidlertid at vi sto ovenfor en uønsket utvikling som det måtte gjøres noe med, og da var det bruken av kommersiell surrogati i utlandet Lysbakken

¹³ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsrad-lysbakkens-kronikk-i-vg-1506201/id648004/>

beskrev som problematisk. Samtidig dreide mange av spørsmålene hans seg om surrogati generelt, og det ble for første gang tatt initiativ fra regjeringen sin side til en bred debatt om surrogati:.

“Vi bør utfordre dette som et av mange dilemmaer i debatten om surrogati; selv om en mann er biologisk far til barnet – er en slik transaksjon likevel handel med barn? Er det akseptabelt å inngå surrogatiavtaler mot vederlag hvis man kan bidra med egne sædceller, mens det er uakseptabelt hvis sædcellene er kjøpt? Hvorfor er det forskjell på å kjøpe eggceller og sædceller når barnet likevel bæres fram av en surrogatmor? Er det akseptabelt å bære fram barn for en søster, datter eller venninne uten vederlag, men uakseptabelt å betale en fremmed kvinne? Og er det bedre med surrogatmødre fra land uten åpenlys fattigdom, enn med surrogatmødre som utvilsomt er motivert av pengene? Er surrogatmorens motiver overhodet relevant? Er det uproblematisk å bære fram et barn for så å gi det fra seg, ofte mot betaling“, diskuterte Lysbakken med seg selv i VG-kronikken, uten også denne gangen å gi sine (eller regjeringen sine) svar på disse spørsmålene (ibid.).

Kronikken dreide seg primært om etiske dilemmaer ved kommersiell surrogati i utlandet, men han tegnet samtidig et bilde av en alternativ form for surrogati, den *altruistisk* motiverte surrogatien. Lysbakken brakte også spørsmålet om likestilling på banen: *“Hvorfor er det forskjell på å kjøpe eggceller og sædceller når barnet likevel bæres fram av en surrogatmor“*, spurte han (ibid.).

Vi ser at Lysbakken med dette hadde begynt å erkjenne oversvømmelser fra eksternaliteter han tidligere hadde lagt utenfor sin egen innramming, og han besluttet derfor nå også å diskutere de etiske sidene av surrogati. Kanskje var det Bioteknologinemndas uttalelse som hadde inspirert Lysbakken. Vi ser at han ikke omtalte uttalelsen som et direkte kunnskapsgrunnlag, men at han derimot åpnet for debatt rundt mange av spørsmålene som nemnda hadde tatt opp. Lysbakken viste til aspekter fra både flertallets og mindretallets synspunkt, og tegnet derfor et nyansert og uferdig bilde av surrogati. Det dominerte likevel en viss grad av etisk betenkelighet, og selv om han ikke delte KrF-politikerens oppfatning av surrogati som et absolutt onde, kalkulerte de på sett og vis nå med utgangspunkt i samme rasjonalitet; de snakket i alle fall i en viss forstand samme språk. Kanskje var dette også grunnen til at Håbrekke roste Lysbakken for å ta opp viktige spørsmål knyttet til surrogati, fordi han nå italesatte surrogati som noe annet enn et rent juridisk dilemma. På den andre siden påpekte Krf-politikerens fremdeles en viss ambivalens i regjeringens signaler. Bakgrunnen for dette var en mann ved navn Øystein Mæland. Håbrekke spurte:

“Mener statsråden det er uproblematisk at regjeringen nå har utnevnt en

politidirektør som har kjøpt egg og surrogatmors tjenester selv om dette ikke er tillatt i Norge?“, skrev Håbrekke (Stortinget, Dokument nr. 15:1645 (2010-2011)).

POLITIDIREKTØR OG FORBRYTER?

Psykiateren Øystein Mæland var altså nylig blitt utnevnt som den nye politidirektøren i Norge. I et portrettintervju med Dagsavisen 28.mai 2011, samme dag som utnevnelsen, fortalte Mæland at han sammen med sin mannlige ektefelle hadde benyttet surrogati i USA for å bli far til sine to barn. Mælands vei til foreldreskapet utgjorde bare noen få linjer av det tre sider lange portrettintervjuet i avisen, og journalisten virket mer opptatt av den tidligere statssekretærens politiske fortid i Arbeiderpartiet og hans vennskap med Jens Stoltenberg. Likevel var det begrepet “surrogati“ som skulle få journalister, samfunnsdebattanter og politikere til å koke i tiden etterpå. Norges nye politidirektør hadde fått barn gjennom surrogati.

KrF raste mot både Arbeiderpartiet, Sv og mot Øystein Mæland. De kalte surrogati for umoralsk, og betegnet det som menneskehandel¹⁴. Håbrekkes spørsmål ble videresendt til Justisminister Knut Storberget, som kontant avviste Håbrekkes anklager om at dette var problematisk:

“Utnevnelsen av Mæland som politidirektør har ingen tilknytning til regjeringens politikk når det gjelder surrogati. Vi har konstatert at Mæland ikke har brutt norsk lov. Han gjorde dette forholdet kjent for oss på et tidlig tidspunkt i ansettelsesprosessen, og han ble utnevnt fordi han er meget godt kvalifisert til stillingen som politidirektør“. (Stortinget, Dokument nr. 15:1645 (2010-2011)).

I det påfølgende ordskiftet var det igjen de juridiske sidene ved surrogati som ble debattert. I media raste nå debatten som aldri før, og også på Stortinget var det uenighet blant politikerne om hvorvidt Mæland hadde begått en straffbar handling eller ikke. KrF oppfattet det som et stort paradoks at Norges øverste håndhever av loven hadde gjort noe i utlandet som ikke var lov i Norge. En ting var at dette var problematisk i seg selv, men nå reiste de også spørsmålet: Var det ikke også straffbart (Stortinget, Dokument nr. 15:1464 (2011-2012))?

Storberget sa i sitt svar til Håbrekke at justisdepartementet hadde konstatert at Mæland *ikke* hadde brutt norsk lov, men dette var altså Håbrekke uenig i. Han la

¹⁴<http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=0550162011061642698596&serviceId=2>

tolkningsuttalelsen fra justisdepartementets lovavdeling (2010) til grunn da han på nytt stilte spørsmål til statsråden om på hvilket grunnlag regjeringen hadde gjort vurderingen som Storberget viste til i sitt svar (Stortinget, Dokument nr. 15:1464 (2011-2012)). I følge bioteknologiloven § 7-5 het det at den som *“forsettlig overtrer loven eller bestemmelser gitt i medhold av loven straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder“*. Hadde Mæland forsettlig overtrådt loven?

Justisministeren hadde uttalt at Mæland ikke hadde gjort noe ulovlig. Da fagekspertisen året før (den interdepartementale arbeidsgruppen i 2010) hadde tolket lovverket knyttet til bioteknologilovens straffeparagraf, var konklusjonen derimot høyst uklar:

“Mange av forbudsbestemmelsene i bioteknologiloven, inkludert surrogatforbudet i § 2-15, er imidlertid av en slik karakter i utforming og verdigrunnlag at det synes rimelig å holde fast ved utgangspunktet om at medvirkning fra norsk territorium til slike handlinger i utlandet rammes av den generelle straffetrusselen i § 7-5. At bioteknologiloven uttrykkelig gjelder i riket og motsetningsvis ikke i utlandet, kan imidlertid skape en viss tvil idet dette kan utlegges som at loven generelt ikke regulerer ansvarsforhold knyttet til medisinsk bruk av bioteknologi i utlandet.“ (Rapport fra en interdepartemental arbeidsgruppe om håndtering av surrogati 2010).

Utvalget betegnet altså det indirekte surrogatforbudet som så betydningsfullt både som moralsk budskap og i lovutforming at det var *rimelig* å holde fast ved en straffbarhet. Det kunne derimot herske *en viss tvil* siden loven uttrykkelig kun gjaldt innenfor Norges grenser. Tolkningsuttalelsen hadde altså ingen *klare* svar. I rapporten fra 2010 var det imidlertid påpekt et stort behov for en videre utredning i forbindelse med den kommende evalueringen (før revideringen) av bioteknologiloven (ibid.). Dette var også svaret Håbrekke fikk, da han for tredje gang stilte et skriftlig spørsmål vedrørende straffeansvaret til Grete Faremo (Ap), som i mellomtiden hadde tatt over justisministerposten etter Storberget (Stortinget, Dokument nr. 15:1464 (2011-2012)).

Faremo på sin side avviste i første omgang sin egen kjennskap til Storbergets uttalelser i saken, og deretter avviste også hun sammenhengen mellom Mæland og spørsmålet om straffeansvar:

“Når det gjelder de øvrige rettslige betraktningene i disse brevene, finner jeg ikke grunn til å gå nærmere inn på disse da det ikke gjelder

politidirektør Øystein Mæland eller tilsettingen av ham som politidirektør. For øvrig tilligger det ikke meg å uttale meg om eventuelle overtredelser av bioteknologiloven“. (Stortinget, Dokument nr. 15:1153 (2011-2012)).

Videre mente også Faremo at det “isolert sett” var uheldig at det hersket tvil om straffeansvaret i bioteknologiloven, og viste til svar fra Helse- og sosialdepartementet som bekreftet at de planla å behandle spørsmålet i evalueringen av bioteknologiloven. Det var altså fremdeles liten vilje til å diskutere saken ut over de juridiske sidene. Hvor ble det av Lysbakkens erkjennelser av de etiske problemene?

MÆLANDS FORHOLD TIL ARBEIDERPARTIET

Som nevnt hadde Mæland en politisk karriere i Arbeiderpartiet bak seg før han ble politidirektør. Han var en venn av Stoltenberg og hadde vært statssekretær for Grete Faremo i to år på 1990-tallet. Da den såkalte 22.juli-kommisjonens rapport kom året etter (i 2012), ble Faremo vurdert som “nært inhabil“ i saker som gjaldt Mæland. 22.juli-kommisjonens rapport knuste videre politidirektoratets håndtering av terrorangrepene mot Utøya og Regjeringskvartalet, med den følge at det ble ropt etter Mælands avskjed som politidirektør. Faremo valgte til slutt å erklære seg selv inhabil i vurderingen av politidirektørens videre skjebne, da på grunn av deres private vennskap i årene etter at han jobbet som statssekretær for henne. Kanskje var vennskapet også en medvirkende årsak til at justisministeren hadde vært så rask med å avvise diskusjonen om Mæland og straffeansvar?

Også statsminister Jens Stoltenberg satt i en utsatt posisjon når det kom til å uttale seg om saker som angikk Mælands privatliv. De to omgikk hverandre privat, og hadde et vennskap som stakk så dypt at Mæland hadde vært forlover for Stoltenberg da han giftet seg i 1987. Derfor erklærte også Stoltenberg seg inhabil i saker som gjaldt politidirektøren, og deltok ikke i behandlinger av saker som gjaldt Mæland i Regjeringen eller i Stortinget. Mæland hadde med andre ord sterke bånd til flere sentrale personer i regjeringen, og enkelte stemmer i Arbeiderpartiet tok nå aktivt til orde for sympati for foreldre som Mæland.

Regjeringens umiddelbare stabiliseringsarbeid var altså først å raskt forsøke å avvise spørsmålet om straffeansvar, som vi nettopp så at både Storberget og Faremo gjorde i tråd med den juridiske rammen. Samtidig spilte Arbeidsgruppens rapport om surrogati en viktig rolle fordi den fungerte som det eneste offisielle

(politiske og byråkatiske/faglige) kunnskapsgrunnlaget politikerne hadde å forholde seg til når det gjaldt surrogati. Kunnskapsgrunnlaget ble imidlertid tolket ulikt, og inngikk dermed i ulike samproduksjoner, det være seg juridiske vs. etiske. Den hadde dessuten selv konstatert et behov for en *videre* utredning av saksområdet. Slik forble surrogati også i fortsettelsen et uklart og motstridende fenomen i påvente av mer utredning. Utredningen var vesentlig fordi den ville gi et kunnskapsgrunnlag som politikerne videre kunne bygge virksomme samproduksjoner på. Det skulle derimot vise seg at utredningsarbeidet ikke nødvendigvis hadde den umiddelbare stabiliseringseffekten som regjeringen ønsket.

URETT I “RETTESAKENE“

Lysbakkens utredning av surrogatiproblemet hadde ført til en mer fullstendig redegjørelse av de juridiske dilemmaene. Denne redegjørelsen ga viten om at det fantes barn i Norge på dette tidspunktet som var registrert feil i folkeregisteret. Dette gjaldt tilfeller hvor foreldre hadde fått barn gjennom surrogati i utlandet, reist med barnet tilbake til Norge og deretter fått registrert barnet i folkeregisteret med *begge* foreldre oppført som juridiske foreldre. I disse tilfellene var som regel mannen, for homofile én av mennene, genetisk far gjennom å ha bidratt med sæd, mens den andre (enten mannen eller kvinnen) etter loven ikke hadde noen *biologisk tilhørighet* til barnet. I noen tilfeller hadde mor genetisk tilhørighet gjennom å ha bidratt med egg, men var likevel ikke lovmessig mor i Norge fordi hun ikke selv hadde *født* barnet. Praksisen for registrering av disse barna hadde variert og var gjort av den lokale skatteetaten, noe som hadde resultert i en rekke “feilregistreringer”, dvs registreringer som ikke fulgte lovverket. Skattedirektoratet fikk dermed i oppdrag av regjeringen å kartlegge alle tilfellene, med sikte på å sikre at barna ble registrert på lovlig vis (Prop. 47 L (2012–2013)). Videre sendte Skattedirektoratet ut brev til de aktuelle familiene, hvor de påpekte at registreringen av barna var ukorrekt, med den konsekvens at skattedirektoratet ville slette det registrerte foreldreskapet¹⁵.

SKUESPILLEREN ENTRER SCENEN

Skuespilleren Geir Kvarme var en av de dette gjaldt. Sammen med sin mannlige partner hadde han blitt far til to barn gjennom surrogati i USA allerede i 2007, og nå (2011) opplevde han at han skulle bli fratatt foreldreretten til barna. Den kjente

¹⁵ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/surrogati--overgangsordninger-for-a-sikr/id654870/>

skuespilleren fikk mye oppmerksomhet da han gikk ut i media og kritiserte regjeringens håndtering av saken¹⁶. Også flere engasjerte seg, og mange tok til orde for at regjeringen gjorde barn “foreldreløse”¹⁷ og at de slik ble satt i en utrygg situasjon, både juridisk og rent praktisk.

Regjeringen hadde altså lagt sin juridiske innramming til grunn for denne utredningen, og mente at løsningen på problemet var å få ryddet opp slik at registreringene var i henhold til lovverket. Skattedirektoratet holdt seg tilsynelatende til regjeringens stramme juridisk linje også i fortsettelsen, og de demonstrerte et tydelig ønske om å la loven være avgjørende i saken. Lovstridige registreringer måtte oppheves, og foreldreskapet skulle opphøre. Dette skapte ytterligere mediedebatt, godt ledet an av Kvarme som mente at det var hensynsløst av regjeringen å oppheve foreldreskapet og sette disse barna i en usikker posisjon¹⁸. Mens Mæland på sin side ikke ønsket å uttale seg offentlig om private familieforhold, var altså Kvarme mer enn villig til å stå fram i media med sine erfaringer og kritikk av regjeringen. Dette førte i sin tur til at Kvarme ble invitert til en uformell samtale med Lysbakken om temaet, og Kvarme ble slik en form for talsperson for dem som var blitt foreldre gjennom surrogati.

Det ble etter hvert tydelig at Skattedirektoratet ikke hadde tatt høyde for de følelsesladde reaksjonene som denne slettingen vekket hos foreldrene. Dette var barn de helt og holdent regnet for sine egne, og som i enkelte tilfeller var store nok til å få det med seg gjennom mediene. Selv om det bare gjaldt om lag 10 familier i Norge, ble det mye oppmerksomhet rundt de såkalte ”rettesakene”, mye på grunn av Kvarme som gjennom sine offentlige opptredener inntok en tydelig offerrolle. Skatteetatens korrigeringer førte ikke til noen praktisk umiddelbar konsekvens for de familiene det gjaldt, men det var samtidig uklart hvilke konsekvenser dette ville få, eksempelvis hvis den biologiske forelderen døde. Samtidig var handlingens *signaleffekter* svært virkningsfull, og det ble en ny diskusjon om hvordan man skulle definere og regulere foreldreskap. Der farskapsutvalget i 2009 hadde foreslått at stebarnsadoptsjon var et godt alternativ for disse familiene, avslørte Kvarme nå at foreldrene selv ikke så dette som et godt nok alternativ. Som tidligere nevnt, ”bommet” farskapsutvalget i sin innramming av surrogati da de holdt enslige kvinner (som Volden) utenfor som mulige aktører. Denne nye situasjonen viste at utvalgets innramming ble ytterligere problematisk fordi det ikke hadde en god nok forståelse for hvordan homofile par selv betraktet eget foreldreskap. Utvalget mente at stebarnsadoptsjon var en god løsning for etablering av foreldreskap for intenderte mødre og medfedre, men dette ble altså avvist av denne gruppen selv. Kvarme uttalte i en åpen høring knyttet til ”rettesakene” at adopsjon var uegnet som verktøy for å

¹⁶ <http://www.dagbladet.no/2011/12/21/nyheter/surrogati/politikk/barn/innenriks/19497927/>

¹⁷ <http://www.tv2.no/a/3622830>

¹⁸ <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayPDF?documentId=020002201107213484&serviceId=2>

etablere foreldreskap ved surrogati, fordi begge hadde hatt samme *intensjon* om å være barnets foreldre helt fra starten av.

”Adopsjon er for barn uten foreldre. Barn som er født av surrogat har foreldre, det ligger som en premiss for prosessen”, uttalte Kvarme (Stortinget, Høring 22.01.2013¹⁹).

Med Callons innrammingsperspektiv kan vi altså forstå foreldrenes reaksjoner som en form for eksternalitet som verken Farskapsutvalget eller Skattedirektoratet hadde inkludert i sin opprinnelige innramming (Callon 1998:258). Dermed hadde regjeringens juridiske innramming blitt oversvømt nok en gang, og stortingspolitikere fikk nye utfordringer å debattere.

USTABILE INNRAMMINGER: ETIKK VERSUS JUS

Helt siden den norske surrogatidebatten startet i mars 2010 hadde KrF forsøkt å debattere surrogati som et etisk mangfoldig problem. De kjempet en stadig hardere kamp for å få gjennomslag for deres innramming av surrogati som et rent verdispørsmål, mens regjeringen på sin side holdt fast ved en juridisk innramming. Lysbakken hadde riktignok ikke avviste de etiske dilemmaene fullstendig, men viste til at debatten rundt disse måtte komme på et senere tidspunkt, og da med et bredere kunnskapsgrunnlag i bunnen. Det var først etter at Bioteknologinemndas uttalelse var klar våren 2011 at Lysbakken omsider tok initiativ til å debattere de verdimeslige sidene ved surrogati, men på samme tidspunkt ble plutselig Mæland-saken gjort aktuell. Dermed forsvant regjeringens vilje til å diskutere de etiske dilemmaene som Lysbakken så vidt hadde satt i gang en debatt om, og de juridiske bestrebelsene ble større enn noen gang. Mæland-saken bidro slik til å forsterke den juridiske innrammingen, og det virket som at Mælands tilknytning til regjeringen gjorde det enda mindre ønskelig å delta i den etiske debatten som KrF ledet an, og som altså uttalte seg kritisk til måten Mæland var blitt far på. Samtidig hadde Justisdepartementet ved rekrutteringen av Mæland som politidirektør allerede avfeid at surrogati var et hinder for ansettelsen, og dermed signalisert at benyttelsen av surrogatitilbud i utlandet var noe de ikke så som problematisk.

¹⁹ Høring 22.01.2013: <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Videoarkiv/Arkiv-TV-sendinger/?mbid=/2013/H264-full/Hoeringssal1/01/22/Hoeringssal1-20130122-121021.mp4&msid=279&dateid=10003533>

Til tross for at Mæland-saken altså forsterket regjeringens juridiske innramming, førte han likevel til en endring i diskursen. Denne endringen ble også hjulpet frem av Kvarme, mye i lys av den offerposisjonen Conradi Andersen argumenterte for at han plasserte seg selv i (2013). Dette førte ham i dialog med Lysbakken, og senere som talsperson for Nettverk for Surrogatibarna. Her redegjorde han for foreldrenes perspektiv, og argumenterte (som foreldre flest) av hensyn til sine barns beste (Stortinget, Høring 22.01.2013²⁰). Mæland og Kvarme brakte slik en større grad av *nærhet* til foreldrene som aktører, og Arbeiderpartiet uttrykte etter hvert sympati med alle som hadde blitt foreldre gjennom surrogati, og forsvarte disse foreldreskapene nettopp av verdietiske grunner. Slik ble altså Mæland og Kvarme endringsfaktorer i debatten for Regjeringen. Endringen lå i at de representerte en ny *faktor* som satte fenomenet surrogati i et annet lys, og i dette lyset skulle det bli vanskelig for Regjeringen, og spesielt Ap, å avstå helt fra den etiske debatten.

Slik ble Mæland og Kvarme også den anledningen KrF hadde ventet på, til omsider å få diskutere surrogati som noe annet enn et rent juridisk problem. Samtidig bidro Mæland paradoksalt nok til at også KrF justerte sin innramming, fra en rent etisk, til også å inkludere et juridisk dilemma. Da KrF trakk inn spørsmålet om Mælands straffeansvar forholdt også KrF seg til eksternaliteter de selv hadde lagt utenfor sin ramme ved å initiere en debatt om surrogati som et juridisk problem. KrF gikk nå nemlig inn i en juridisk debatt, hvor hovedproblemet altså var en tolkning av Bioteknologilovens straffeparagraf. Både den ensidige juridiske og den ensidige etiske innrammingen klarte altså ikke lengre å holde eksternalitetene ute, og dette fikk effekter både på kort og på lengre sikt.

Etter sommerferien i 2011 fortsatte KrF å kritisere regjeringen for ansettelsen av Mæland inne i Stortingssalen. Dette ble starten på en langvarig debatt rundt straffeansvaret i Bioteknologiloven, som skulle pågå de to neste årene. Det hersket uklarhet både rundt hvordan straffeansvaret skulle forstås, og om hvem som eventuelt kunne straffes. Departementene startet arbeidet med å finne konkrete svar på problemstillingene i både rettesakene og straffebestemmelsen. Kunne pasienter og privatpersoner som benyttet seg av bioteknologiske tilbud i utlandet som det ikke var lov å tilby i Norge, eksempelvis eggdonasjon og surrogati, straffes i henhold til Bioteknologilovens straffeparagraf? Hva skulle de gjøre med barna som allerede var kommet til Norge? Politikerne måtte håndtere de nye oversvømmelsene som Mæland og Kvarme bidro til, og Barne- og likestillingsdepartementet og Helsedepartementet startet arbeidet med nye

²⁰ Høring 22.01.2013: <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Videoarkiv/Arkiv-TV-sendinger/?mbid=/2013/H264-full/Hoeringssal1/01/22/Hoeringssal1-20130122-121021.mp4&msid=279&dateid=10003533>

kunnskapsgrunnlag for å avgjøre disse spørsmålene, Kontroversen var langt fra over, og på sett og vis kan vi si at den varme situasjonen ble enda hetere i løpet av 2011.

KAP 5 ETIKKEN DRYPPER INN I REGJERINGEN

I forrige kapittel så vi hvordan Volden-saken satte i gang debatten om surrogati i Stortinget, og at KrF tok føringen med et ønske om en bred debatt rundt de etiske sidene ved denne praksisen. Regjeringen var på sin side lite interessert i å diskutere de etiske sidene ved surrogati, og mente at surrogati først og fremst var et juridisk problem, som også måtte løses juridisk raskt. Politikerne hadde med andre ord to forskjellige innramninger av surrogati, og dette preget deres oppfatning av hva som var hovedproblemet i Volden-saken. I og med at de koblet egne verdier sammen med *forskjellige deler* av kunnskapsrapporten ble samproduksjonene tydelig. Ulike verdier sammenvevd med ulik kunnskap, førte til mange forskjellige resonnement både med hensyn til hva problemet var, og hva løsningen kunne være. Fraværet av en robust eller virksom samproduksjon førte altså til at surrogati forble et kontrovers også i det videre. De konkurrerende innrammingene ble i tillegg ytterligere forsterket da Mæland- og Kvarme-sakene begge ble aktuelle sommeren 2011, da både Regjeringen og KrF forsøkte å skyve disse oversvømmelsene unna. Begge sakene kastet likevel nytt lys over surrogatifenomenet, og i dette kapitlet skal vi se nærmere på hvordan Stortingsdebatten fortonet seg når den juridiske rammen etter hvert mistet hegemoni, og surrogati ble debattert som et hovedsakelig etisk kontrovers (om enn på ulike måter). Hvilke innramninger ble gjort av politikerne i denne fasen og hva betydde disse nye innrammingene mht reguleringsmuligheter for surrogati i Norge?

ANKLAGER FRA ALLE HOLD

I juni 2011, etter at Stortinget hadde tatt sommerferie, herjet debatten videre for fullt i media. Barne- og likestillingsministeren ble direkte utfordret av Kvarme og flere av de andre familiene i de såkalte ”rettesakene”. Utad ble regjeringen på den ene siden beskyldt for å forsøke å *stoppe* bruken av surrogati, og på den andre siden ble de kritisert for å *tilrettelegge* for denne praksisen gjennom å prøve å finne en løsning for de barna som allerede hadde kommet til Norge. Det eksisterte med andre ord ulike innramninger av surrogati også utenfor Stortinget. Samtidig arbeidet regjeringen kontinuerlig med å få ryddet opp i det juridiske rotet, men ble stadig oftere konfrontert med prinsipielle spørsmål om deres holdning til surrogati, både i Norge og i utlandet.

Debatten i media førte til at de omstridte “rettesakene” ble satt i bero i påvente av at Finansdepartementet i samarbeid med Barne- og likestillingsdepartementet jobbet med å finne en løsning for de barna som Skattedirektoratet hadde ønsket å gjøre ”foreldreløse”. Regjeringen mottok sterk kritikk for at de hadde fått Skatteetaten til å gå til det dramatiske steget med å slette enkelte som i årevis hadde vært foreldre til fødte barn, og samtidig fikk regjeringen *også* sterk kritikk for at de arbeidet for at det i det hele tatt skulle bli *mulig* å få registrert barn som var født gjennom surrogati, i Norge. Dette ble et dilemma for regjeringen fordi de i begge tilfeller ble kritisert for å handle uetisk. De handlet uetisk når de ”gjorde barn foreldreløse”, og de handlet uetisk når de tilsynelatende tilrettela for en surrogatipraksis som også var uetisk av hensyn til nettopp barna.

Regjeringen ble åpenbart påvirket av den oversvømmelsen Kvarme og foreldrene i ”rettesakene” bidro til. De hadde først begjært sletting av foreldreskapet, for deretter å sette sakene i bero, da de ble oppmerksom på den virkningen det fikk for familiene det gjaldt. Også inne på Stortinget ble det etter sommeren rettet kritikk mot myndighetenes håndtering av saken, og etterlyst en ordning for barna (Dokument nr. 15:1919 (2010-2011)). I FrP og KrF sine øyne ble det i tillegg stadig gjort grep fra regjeringen sin side som ble oppfattet som signaler om at surrogati var akseptert; først manglende uttalelser, deretter ansettelsen av Mæland, og nå tilretteleggingen for overføring av foreldreskap. For FrP var dette juridisk problematisk både fordi de mente det tilrettela for en praksis som ikke var tillatt i Norge (Interpellasjon nr. 3 (2011-2012)), men også etisk problematisk fordi det i noen tilfeller fratok barnet retten til å kjenne sine biologiske foreldre (ibid.). FrP meldte seg dermed etter hvert sterkere på i debatten, og beskyldte den rød-grønne regjeringen for å godta surrogati, bare det ikke skjedde i Norge.

”NAV har et skjema for fastsettelse av farskap for barn født av utenlandsk surrogatmor, så det kan virke som om surrogati er godtatt bare det ikke skjer i Norge. (...) Det kan virke som om barn er blitt en handelsvare, og det kan virke som om myndighetene gjennom NAV- skjemaet som kan fylles ut forsøker å legge til rette for innførsel av barn som er laget på bestilling”, skrev Vigdis Giltun (FrP) i desember 2011 (Dokument nr. 15:358 (2011-2012)).

Lysbakken påpekte at skjemaet i seg selv nettopp *sikret* at barn fikk kjennskap til sine biologiske foreldre ved at det krevde DNA-prøve og dermed sikret trygghet for at farskap bare ble overført til den genetiske faren. Han viste videre til den pågående utredningen, og mente altså at de dilemmaene som Giltun tok opp ville bli diskutert på et senere tidspunkt (ibid.).

Giltun var likevel ikke tilfreds med svaret hun fikk fra Lysbakken, og noen dager senere formulerte hun et nytt spørsmål til ham. Denne gangen var hun mindre

opptatt av den juridiske siden, men utdypet om nettopp barnets rett til å kjenne sitt biologiske opphav. Hennes hovedbekymring var altså det biologiske prinsipp, og hun ba Lysbakken velge: Var det *barnets* rettigheter, eller var det *de voksnes* han prioriterte høyest?

” Går ikke barnets rett til å vite hvem som er deres foreldre foran de voksnes ønske om å frata barnet denne retten (...)”, spurte Giltun (Stortinget, Dokument nr. 15:500 (2011-2012)).

Lysbakken anerkjente at Barnekonvensjonen stadfestet viktigheten av at barn hadde kunnskap om hvem deres foreldre var. Samtidig poengterte han at barnekonvensjonens ordlyd sa at dette prinsippet gjaldt *”...så langt det er mulig”*(*ibid.*). Lysbakken utdypet videre:

“Samtidig aksepterer konvensjonen at det ikke alltid er mulig å identifisere en eller begge foreldre. Dette kan være tilfelle for enkelte barn født av surrogatmor ved at surrogatmor av ulike årsaker ikke lar seg identifisere eller oppspore. Hensynet til barnets beste og barns særlige behov for trygghet og stabilitet tilsier at alle barn omfattet av norsk barnelov på en enkel måte bør ha anledning til å få etablert juridisk foreldreskap til én eller begge av sine omsorgspersoner”, svarte Lysbakken (*ibid.*)

Mens Giltun altså beskrev saken som at det var en vekting mellom barnets rettigheter og foreldrenes rettigheter, gjorde Lysbakken et annet regnestykke (en annen kalkulasjon): det biologiske prinsipp kunne skyves til side for trygghet og stabilitet, som han altså anså som *”barnets beste”*. I Giltuns øyne var retten til å kjenne sine biologiske foreldre vesentlig for både fødte og ufødte barn, og slik forsto hun det i begge tilfeller som barnets beste. For Lysbakken var derimot ikke *“barnets beste”* det samme som barnets rettigheter; i alle fall ikke når det var *“det biologiske prinsipp”* som var rettigheten og et faktisk barn av kjøtt og blod, som sto på spill. Trygge omsorgspersoner var det vesentlige, og disse kunne være sosiale foreldre like gjerne som biologiske foreldre; så lenge det sikret trygghet og god omsorg for barnet (*ibid.*).

Debatten demonstrerte ulike samproduksjoner av fakta og verdier når det gjaldt *”barnets beste”* og i fravær av en konsensus om dette, utviklet den seg videre med nettopp dette som omdreiningspunkt for samtlige partier. Samtidig ser vi at barnet som handelsvare var et perspektiv som også FrP delte med KrF (og BUFDIR og Utenriksdepartementet). Arbeidsgruppens rapport fra 2010 hadde påpekt muligheten for at surrogatiavtaler kunne inngås med intensjon om å drive

handel med barna fremfor å være deres foreldre, men nå ble surrogati også italesatt som menneskehandel i lys av at man betalte penger for å få et barn eller for å kjøpe seg tilgang til en kvinnes kropp. I oktober 2011 italesatte Karin Woldseth (FrP) surrogati nettopp som menneskehandel med også *kvinnen* som handelsvare.

“Jeg oppfatter nemlig surrogati også som handel med mennesker, særlig når det er fattige kvinner i u-land – eller i land hvor det er en stor befolkning – som betales og kjøpes for å sette barn til verden”, sa Woldseth (Stortinget, Interpellasjon nr. 3 (2011-2012)).

MOT EN FORSKRIFT

Regjeringens utredningsarbeid resulterte i et forslag til en midlertidig forskrift for anerkjennelse av enkelte farskap fastsatt i utlandet, og denne ble sendt ut på høring i desember 2011. Forskriften ga adgang til å erkjenne farskap som var blitt fastsatt i utlandet i et *begrenset tidsrom*, og som bare gjaldt for de barna som allerede var kommet til Norge. Ved tvil om farskap, der for eksempel begge sosiale fedre sto oppført som far, skulle DNA-test legges til grunn for erkjennelsen. Målet var i følge barne- og likestillingsdepartementet at barn fikk etablert nødvendige juridiske bånd til i hvert fall én av sine omsorgspersoner – i dette tilfellet til en far med fastsatt farskap etter utenlandsk rett. Forskriften krevde ikke Stortingets behandling for å kunne vedtas, og etter høringsrunden ble det bare gjort noen mindre endringer i ordlyden før ”Midlertidig forskrift for anerkjennelse av farskap for barn født av surrogatmor i utlandet (2012)” trådte i kraft 24.mai 2012.

I mellomtiden hadde det skjedd et ministerbytte i regjeringen. Rett etter forskriftens høringsfrist 19.februar 2012, trakk Lysbakken seg fra ministerposten på grunn av en annen sak. Inga Marthe Thorkildsen tok dermed over som barne- og likestillingsminister i mars 2012, og Håbrekke rettet straks etter en interpellasjon til den nye statsråden, og utfordret henne til å uttale seg om sitt syn på surrogati. ”*Det er på tide med en diskusjon om dette temaet også i Stortinget*”, sa Håbrekke (Stortinget, Interpellasjon nr 80 (2011-2012)). Håbrekke tok opp tråden fra sitt første spørsmål i Stortinget i mars 2010, hvor han hadde beskrevet surrogati som etisk betenkelig på mange måter. Han kalte atter en gang surrogati for menneskehandel og kvinneundertrykking, samtidig som han beskrev det som slaveri og prostitusjon (ibid). Både kvinnen og barnet fremstilte han, i likhet med FrP, som offer for en industri hvor de begge var ”produkt” og ”handelsvare”.

”Å betale kvinner for å gjennomføre svangerskap på andres vegne blir aldri riktig. Å tillate å kjøpe seg tilgang til kvinners kropp blir aldri god

likestillings- og kvinnepolitikk. I USA ble lønnen til surrogatmødrene benevnt som "compensation". Men hva er kompensasjon for en ni måneders graviditet? Spørsmålet illustrerer også at det såkalte skillet mellom kommersiell og ikke-kommersiell surrogati er et svært uklart skille", sa Håbrekke (ibid.).

Håbrekke så altså ingen vesentlig forskjell på kommersiell og altruistisk surrogati, fordi begge formene involverte penger på et eller annet vis. Dette var generelt problematisk fordi det utgjorde en fare for menneskeverdet. *"I hvilken grad vil det influere på vår kulturs syn på unger om vi får en utvikling der unger kan bestilles gjennom denne typen tjenester", spurte Håbrekke retorisk (ibid.).*

I sitt svar avslørte Thorkildsen med sin begrepsbruk at hun ikke var helt på linje med Håbrekke. Hun understreket innledningsvis at den "industrien" Håbrekke refererte til, kaltes for "surrogatiarrangement" (ibid.). Thorkildsen brukte altså begrep som "arrangement" og "avtaler" som avvek tydelig fra Håbrekkes "kjøp- og salg-perspektiv". Videre fortsatte hun med å understreke at det var viktig at man var *bevisst* nettopp hvilken begrepsbruk man hadde i debatten om surrogati. Hun uttrykte bekymring for de barna som allerede var i Norge, og som fikk med seg denne debatten. Det var med andre ord ikke bare sikringen av den juridiske tilhørigheten til de eksisterende barna som var viktig, men også hensynet til deres følelsesliv. Som Thorkildsen påpekte: *"(...) debatten må i hvert fall føres på den måten at ikke de barna som blir født, opplever at de er mindre verdt"*, (ibid.) Regjeringen hadde altså fremdeles ingen ønsker om å debattere surrogati prinsipielt, og brukte nå barnets følelser som en slags "avvisnings-strategi".

Selv om Thorkildsen var enig i at surrogati potensielt kunne knyttes til risiko for menneskehandel, var dette i tilfeller hvor individer inngikk surrogatiavtaler med en annen intensjon enn å være barnets foreldre. Samtidig understrekte hun at denne risikoen hang sammen med en "voksende og sterkt *kommersiell* fertilitetsindustri" (ibid.). Thorkildsen var, som sine partikollegaer, opptatt av å lage en distinksjon mellom kommersiell og altruistisk surrogati. Det var det *kommersielle* penge/kropp-forholdet som først og fremst gjorde SV skeptisk til surrogati, og da spesifikt i utlandet. For KrF var det derimot problematisk *uansett* hvordan surrogattilbudet var organisert, fordi det var etisk betenkelig på mange flere og andre måter enn bare kjøp og salg av kroppslige tjenester. Selv om det økonomiske perspektivet ved kommersiell surrogati var problematisk også for Sv, betegnet de likevel ikke det å inngå kommersielle surrogatiavtaler som menneskehandel, slik KrF gjorde. De tok i tillegg eksplisitt avstand fra å bruke begreper som assosierte surrogati med kjøp og salg, og begrunnet det med hensyn til de barna som allerede var kommet til verden gjennom surrogati.

Innen midten av 2012 hadde den rød-grønne regjeringen altså justert den juridiske innrammingen, og den ble nå forsøkt holdt stabil ved at etiske resonnement rundt “barnets beste” var inkludert i rammen. Mens jussen tidligere hadde vært begrunnelsen for både problem og løsning, var det nå altså hensynet til barnet som gjorde surrogatdilemmaet problematisk. Løsningen var imidlertid fremdeles juridisk. “Barnets beste” var med andre ord et etisk argument som gradvis hadde kommet sterkere frem i stortingsdebatten, og som rettferdiggjorde at de ønsket en utredning og oppklaring av lov- og regelverket. Regjeringen ville fremdeles ikke ha en *prinsipiell* etisk debatt om surrogati, men hadde nå altså inkludert en form for *partikulær- eller hensynsetikk* (konkrete hensyn til barn som allerede fantes). Selv om KrF primært ønsket en tydelig etisk prinsipiell debatt som nettopp *ikke* skulle forholde seg til konkrete saker, ”snakket” regjeringen nå likevel bedre med KrF. Vi kan si at de i en viss forstand debatterte med det Callon kaller samme ”kalkulasjonsrasjonalitet” (1998:260). Denne nye innrammingen ble med andre ord holdt stabil, fordi den nå bygget på en mer virksom samproduksjon. Thorkildsen uttalte:

“Hensynet til barnets beste og barns særlige behov for trygghet og stabilitet må tillegges betydelig vekt. Dette har departementet lagt vekt på i arbeidet med midlertidig forskrift og midlertidig lov etter barneloven. Også når det gjelder framtidig lovverk, vil det være et viktig hensyn nettopp å sikre barna,” sa Thorkildsen i svar til Håbrekke (Stortinget, Interpellasjon nr. 80 (2011-2012)).

Thorkildsen argumenterte slik for at det var *mer* etisk forsvarlig å fokusere på en rask *juridisk* løsning av surrogatkontroversen, fordi dette tjente barna også i et lengre perspektiv. KrF hadde på sin side også uttrykt bekymring for barna, men da som et argument for hvorfor de mente at regjeringen måtte *slutte* å tilrettelegge for overføring av foreldreskap. Foreldreskap beskrev Håbrekke som en hjørnesteinen i et trygt samfunn, og å sette morsrollen i en uklar posisjon ville rokkere ved selve grunnlaget i samfunnet vårt.

“Surrogati setter disse spørsmålene på spissen. Surrogati vil ofte kunne føre til tre ulike morsroller. Det kan være rollen som biologisk mor; som er den som føder, den genetiske; som er eggdonor, og den sosiale moren. Ønsker vi å legge sånne rammer for barns forståelse av egen opprinnelse og identitet? Nei, det tror jeg ikke vi gjør. Mor – hva er det, og hvem er det? Vi kan som lovgivere velge om dette begrepet skal være entydig eller ikke. Svaret bør være et ja til å trygge de nærmeste relasjonene mellom

mennesker”, sa Håbrekke i interpellasjonen (Stortinget, Interpellasjon nr. 80 (2011-2012)).

Surrogati brakte som vi ser fundamentale spørsmål på banen for KrF, som altså mente at barnet ble skadelidende av en reproduksjonsmetode som gjorde morsbegrepet uklart. Dette var spørsmål som regjeringen avviste og utsatte til senere debatt rundt hele bioteknologiloven, men SVs Thorkildsen mente det likevel var viktig å understreke at hun *ikke* så barnet som skadelidende av måten det hadde kommet til verden på.

“(…) Men det viktige er jo at barna har det bra, at de er ønsket, at kvaliteten på relasjonene mellom barn og foreldre er god. Folk får barn på de underligste måter. Noen av de måtene liker vi, noen liker vi ikke, noen regulerer vi, noen regulerer vi ikke – men barna, de kommer”, sa Thorkildsen (ibid.).

KrF betraktet, og ønsket og fortsette å betrakte, reproduksjon som biologisk betinget. De begrunnet det med at *biologisk tilhørighet* representerte de tryggeste og beste rammene for barns oppvekst. Regjeringen ønsket ikke å ta denne debatten på dette tidspunktet, men understrekte likevel at foreldrenes *omsorg* for barnet, og deres aktive ønske om å sette det til verden, var de tryggeste og beste rammene for barn.

FLERE OFFER

Samtidig var KrF i enda større grad opptatt av *kvinnen* som skadelidende part i surrogatipraksisen. Håbrekke hadde knyttet seg opp mot likestillingsretorikk da han hevdet at ”*Å tillate å kjøpe seg tilgang til kvinners kropp blir aldri god likestillings- og kvinnepolitikk*” (Håbrekke, Stortinget, Interpellasjon nr. 80 (2011-2012)).

Surrogati forsterket etter hans syn kvinnens svake posisjon i samfunnet i land som India. Det var da også bred enighet blant alle partiene om at det eksisterte en reell fare for at kvinner i verdens fattigere land kunne bli utnyttet i tilknytning til surrogati. KrF skilte imidlertid verken mellom surrogati i utlandet og surrogati i Norge; eller mellom kommersiell og altruistisk surrogati, slik de andre partiene gjorde. KrF kom dessuten stadig tilbake til kvinnen som sårbar aktør (uansett) i

surrogatiavtalene. Det var dermed ikke bare barnet som kunne plasseres i en offerposisjon, men også kvinnen. Conradi Andersen (2013) har pekt på hvordan Volden og Kvarme (altså foreldrene) i mediedebatten inntok offerposisjoner som både ga dem påvirkningskraft og makt. I stortingsdebatten var det imidlertid i større grad barnet som fikk denne offerposisjonen og som dermed også oppnådde effekt av denne posisjonens makt. Eller en alternativ fortolkning: Var det politikerne som fikk makt gjennom å *plassere* barnet i en form for offerposisjon? Kanskje kan vi si at politikerne, ved å inkludere barnet som sårbar part i sin innramming, forsøkte å skape seg et handlingsrom for å utøve den politikken de ønsket?

LIKESTILLINGSPARADOKSET

Surrogati ble altså mer og mer politisk og etisk formatert fra begge sider i debatten, og dette tilspisset seg ytterligere da også foreldrene, som Kvarme var en talsperson for, ble italesatt som offer i surrogatkontroversen. Håkon Haugli fra Arbeiderpartiet var en av dem som utviste en stor grad av sympati med disse:

“Det skal ikke mye empati til for å forstå at det er forferdelig for barn og foreldre å havne i en slik situasjon. (...) Det er viktig å understreke at mange av foreldrene ikke har tatt seg til rette. Mange har søkt veiledning fra norske myndigheter om hvordan de skulle gå fram, før barnet ble født. (...), sa Haugli (Stortinget, Interpellasjon nr 80 (2011-2012)).

Haugli beskrev hvordan mange foreldrepar (både heterofile og homofile) i god tro hadde benyttet seg av surrogattilbud i utlandet, og antydte videre at det var det uklare lovverket som hadde forårsaket disse problemene, ikke foreldrene selv. Flere hadde også fått råd av norske helsearbeidere. Det var derimot ikke bare det juridiske som opptok Haugli, han poengterte videre et av temaene som Lysbakken hadde brakt på bane i sin kronikk, nemlig likestilling.

”På tross av at både mor²¹ og far er genetiske – og ikke minst– foreldre, er det bare far som regnes som juridisk forelder. Hans genetiske bidrag – sædcellen – gir juridisk foreldreskap til barna, hennes bidrag – eggcellen

²¹ Her refereres det til tilfeller der mor ikke kan *bære frem* et barn, men gjennom eggdonasjon altså bidrar til barnets unnfangelse in vitro og er barnets genetiske mor (på samme måte som far blir med sin sædcelle).²¹ Helt fra 1994, da den første bioteknologiloven ble vedtatt, hadde Sp ligget på en relativ restriktiv linje, selv om de støttet sine regjeringspartnere i saken om testing av befructede egg i 2004 og 2007 (Levold 2014a)

–ikke. At begge er barnets reelle foreldre med alt vi legger i begrepet “foreldre”, har ingen betydning” (ibid).

Haugli kritiserte altså den norske lovgivning for å være diskriminerende, noe som var kjente argumenter fra Arbeiderpartiet i debatten rundt eggdonasjon, hvor partiet lenge hadde ønsket å åpne for dette. For Ap, forsterket forskjellsbehandlingen av egg- og sædcellene, diskriminering mellom mann og kvinne. Vi ser at de nå altså selv fullstendig sprenge den rent juridiske innrammingen av surrogatifenomenet. For Haugli handlet surrogatkontroversen om likestillingspolitikk, og om paradokset som lå i forskjellsbehandlingen av sædceller og eggceller, og dermed også en diskriminering mellom kvinner og menn; og heterofile og homofile. Når paret er heterofilt, favoriseres mannen gjennom at sæddonasjon er tillatt, men ikke eggdonasjon. Når paret er homofilt, favoriseres kvinnene, fordi IVF til lesbiske er tillatt ifølge Bioteknologiloven.

Haugli trakk med andre ord, på en diskurs hvor surrogati ble likestilt med andre former for assistert befruktning, og bidro slik til å ramme inn surrogati som en legitim praksis. Dette i kontrast til diskursen som KrF førte, hvor surrogati var en sterkt illegitim praksis, kanskje først og fremst italesatt som menneskehandel. Selv om Haugli ikke argumenterte uttalt for å åpne for surrogati, beskrev han likevel det gjeldende lovverket og forbudet mot surrogati som diskriminerende. Med dette rettferdiggjorde han også foreldrenes handlinger, fordi *diskriminering* er noe vi kollektivt ikke vil tillate. På den måten plasserte også Haugli foreldrene i en form for offerposisjonen, og han argumenterte for at de, i likhet med barna, ufrivillig hadde havnet i en situasjon de nå trengte hjelp for å komme ut av. Slik knyttet også Haugli seg til en form for hensynsetikk når han fokuserte på de foreldrene som allerede hadde fått barn gjennom surrogati. Selv om argumentasjonen hans indikerte en rekke prinsipielle holdninger til surrogati, var det altså de eksisterende familiene han uttalt knyttet retorikken til.

SKRÅPLANSEFFekten

Nettopp diskriminering og likestilling var altså viktige kampsaker for Ap, og de ønsket primært å diskutere/betrakte dette som en rettferdighetskontrovers (jf. Nelkin). Håbrekke (KrF), som ville ha dette til å være en etisk kontrovers “utnyttet” likestillingsargumentet for alt det var verdt:

“Tilbudet om sæddonasjon har blitt gjenstand for alfabeteffekten. Det hevdes at fordi heterofile par fikk sæddonasjon, var det diskriminering at ikke lesbiske fikk. Så kom samme påstand om enslige, så om par som

trenger eggdonasjon, og nå får vi det samme i surrogatidebatten. Kort sagt: Har man sagt A, må man si B. Argumentet kan jo høres besnærende ut, helt til man skjønner at etter B, kommer C, D, E, og så hele alfabetet. Det er vel noe av den effekten vi ser når de rød-grønne nå ikke lenger er i stand til å si at man er imot surrogati. Tilbudet om sæddonasjon har blitt en rettighetskamp og blir brukt som en brekkstang for en utvikling som utfordrer menneskesynet. Hvor setter man grensen”, spurte Håbrekke (Stortingsdebatt, Sak 2 03.05.2012)).

Rettighetskampen som Håbrekke anklaget Ap for, var absolutt noe Haugli (Ap) kunne stå inne for. Han argumenterte for at eggdonasjon burde være tillatt på lik linje med sæddonasjon for å likestille de kvinnelige kjønncellene med de mannlige. Dette var problematisk nok i seg selv, men med hensyn til surrogati, forsterket det norske lovverket denne diskrimineringen ytterligere. Haugli mente det var urettferdig at bare mannens bidrag ga rett til juridisk foreldreskap til barnet. Det lå en forskjellsbehandling i at morens kjønnceller ikke ga samme rettigheter.

“Det er ille at Norge behandler menn og kvinner ulikt, og det er ille at samfunnets ressurser brukes til å trekke foreldreskap i tvil – der det reelt sett ikke er noen tvil”, uttalte Haugli (Stortinget, Interpellasjon nr 80 (2011-2012)).

Haugli mente altså at foreldreskapet i ”rettesakene” ikke kunne trekkes i tvil, fordi de reelt sett, altså *konkret eller praktisk* var foreldrene til barna. Også mht. foreldreskap ble altså det prinsipielle skjøvet til side til fordel for det partikulære av Arbeiderpartiet. Foreldreskap var i seg selv et begrep med ulik betydning blant politikerne, og det ble i sin tur nok en kime til svært ulike samproduksjoner av surrogati.

Dette kom tydelig til uttrykk i debatten knyttet til et representantforslag fra KrF, ”Pappastrategien”, hvor surrogati var et sentralt underliggende spørsmål. Med dette forslaget ønsket KrF en *”bred og prinsipiell debatt om foreldreskap”*(Dokument 8:41 S (2011-2012)). Likestilling var hovedargumentet da KrF altså foreslo en ”pappa-strategi for etablering av likeverdig foreldreskap” (ibid.), hvor de blant annet ønsket å fjerne pater est-regelen og avvikle tilbudet om sæddonasjon over tid. Vi ser at KrF nå også dro opp en *rettighetsretorikk* i dette forslaget, men denne retorikken ble i all vesentlighet avvist av posisjonspartiene. Gunn Karin Gjøl (Ap) uttalte blant annet:

”Jeg mener at flertallet av de forslagene som Kristelig Folkeparti i dag

fremmer, handler verken om å sikre barns rettigheter eller å gi menn ansvar for sine barn. Jeg opplever heller ikke at dette er moderne familiepolitikk eller en modernisering. Tvert imot ser jeg mange gamle, fordomsfulle holdninger knyttet til forslagene”, sa Gjul (ibid.).

Gjul antydte altså at KrF maskerte sin egentlige agenda med likestillings- og rettighetsargumenter, og beskrev dermed et poeng som også Nelkin gjør: rettighetsargumenter kan fungere som en ”*moralsk rettferdiggjøring for å begrense andres frihet*” (min oversettelse, Nelkin 1990:452). Gikk KrF inn i debatten med spørsmål om rettigheter fordi dette var så viktig for dem? Eller var det som en taktisk manøver for å maskere de moralske undertonene?

Effekten var uansett at Arbeiderpartiet, ledet an av Haugli, omsider deltok i en etisk diskurs om foreldreskap og surrogati. ”Pappastrategien” falt likevel mot bare KrFs stemmer, og flertallet samlet seg rundt en oppfattelse av at pappastrategien dyrket det biologiske prinsipp i for stor grad.

”Prinsippet om barnets beste står sentralt i norsk lovgivning, og dette prinsippet medfører at barn må sikres et godt foreldreskap uavhengig av tilblivelsesmåte og seksuell orientering hos foreldrene. Forslagsstillerne synes imidlertid å mene at det utelukkende skal legges vekt på biologi eller eventuelt adopsjon når det gjelder dette foreldreskapet. Jeg mener det er en for snever tilnærming til dagens virkelighet”, hadde Thorkildsen skrevet i svarbrevet (Innst. 259 S (2011-2012)).

Nettopp det biologiske prinsipp var også årsaken til at FrP på sin side uttalte støtte til *intensjonen* bak forslagene til KrF. FrP hadde som vi så tidligere i debatten plassert seg på linje med KrF i betegnelsen av surrogati både som menneskehandel, og spesielt mht barnets kjennskap til sine biologiske foreldre. FrP ønsket derimot en bredere evaluering av lovendringene som hadde fulgt med ekteskapsloven av 2008 som altså tillot lesbiske par assistert befruktning. Dette begrunnet de med en tro på at barnets beste var å vokse opp med foreldre av ulikt kjønn. Å avvike tilbudet om sæddonasjon syntes de derimot var å ”gå *altfor langt*” (ibid.), fordi dette også ville gå utover heterofile par. Vi ser altså at FrP argumenterte motsetningsfylt rundt det generelle spørsmålet om assistert befruktning. På den ene siden var det biologiske prinsipp vesentlig og talte i *mot* at likekjønnede par skulle få tilbud om assistert befruktning, fordi dette innebar at minst en av de biologiske foreldrene ikke var sosial forelder. Det biologiske prinsipp var likevel ikke vesentlig *nok* til å forhindre at heterofile par skulle få tilbud om donorceller, som jo også innebar den samme konsekvensen knyttet til biologisk tilknytning. Dette begrunnet de i at det beste for barnet å vokse opp med

to foreldre av ulikt kjønn. Også FrP ønsket altså å begrense hvem som kunne bli foreldre, og dette var nok en grunn til at også surrogati var problematisk.

SURROGATI SOM ASSISTERT BEFRUKTNING

KrF ble altså kritisert for å forsøke å bremse, og til og med reversere, samfunnsutviklingen. Dette er noe som går igjen i mitt materiale; KrF forsto surrogati som en trussel mot reguleringen av assistert befruktning som de allerede var negative til. De fryktet at denne utviklingen med surrogati kunne dras *enda* et steg lengre i feil retning. I debatten om pappastrategien hadde Håbrekke også italesatt en dyp skepsis til surrogati som en del av en større utvikling, og han uttrykte støtte til Sps representant Sande fra en tidligere debatt da han siterte hans utsagn om en skepsis til assistert befruktning generelt.

”Mi frykt er at vi ved å bidra til at stadig fleire born blir til ved assistert befruktning, anten vi ynskjer det eller ikkje, er med på å skubbe samfunnet vårt i retning av sorteringssamfunnet”, sa Håbrekke under debatten om Pappastrategien (Stortingsdebatt, Sak 2. 03.05.2012).

Her ble altså KrFs merkesak “sorteringssamfunnet” (se Lie og Spilker 2016) også hentet fram, men det var assistert befruktning *generelt* som hadde potensialet for sortering i seg. Ved å gi mennesker tilgang til kjønncellene som befruktning utenfor kroppen gjør, oppsto det i deres øyne en prinsipiell fare for misbruk. Det var altså de dystre framtidsutsiktene og den uønskede utviklingen som lå til grunn for KrF sin surrogati-skepsis. Samtidig ser vi at KrF nå begynte å betegne surrogati som en form for assistert befruktning. Frem til 2012 hadde partiet konsekvent unngått denne koblingen, men derimot hele tiden knyttet surrogati til menneskehandel, som eksempelvis “surrogatindustri” og ”kjøpe seg barn”. De hadde dermed understreket det kommersielle masseproduksjons-perspektivet. Som vi så i forrige kapittel betegnet imidlertid både Bioteknologinemnda (2011) og Farskapsutvalget (2009) surrogati som en form for assistert befruktning i sine uttalelser. Også Lysbakken hadde tidlig i debatten omtalt surrogati og assistert befruktning som variasjoner av samme sak (Stortinget, Dokument nr. 15:898 (2009-2010)):

“Stortinget har ved sin behandling av bioteknologiloven satt begrensninger for hvilke metoder for assistert befruktning som skal tilbys her i landet. Det er likevel et faktum at norske borgere reiser til andre land for å inngå avtaler om surrogatmorskap, eller gjennomgå andre former for assistert befruktning som ikke er tillatt etter norsk bioteknologilov” (ibid.).

I November 2012 gjorde derimot daværende barne- og likestillingsminister Thorkildsen brått et klart skille mellom surrogati og assistert befruktning:

“Jeg kan heller ikke se at det er rimelig å sette likhetstegn mellom assistert befruktning på den ene siden og surrogati på den andre siden. Det er to helt forskjellige ting” (Stortinget, Interpellasjon nr. 28 (2012-2013)).

Regjeringen hadde altså tidligere omtalt surrogati som en form for hjelp til reproduksjon på lik linje med etablerte norske tilbud, men nå ble det for regjeringen derimot plutselig et poeng å markere en *forskjell* på surrogati og assistert befruktning. Ap gikk også et steg videre i å grense *ut* surrogati som assistert befruktning ved at de argumenterte for at en videreutvikling av etablerte former for assistert befruktning kunne være et *alternativ* til surrogati:

“Det kunne vere årsaker som før gjorde at ein ikkje kunne få barn, men det kan i dag gjennom behandling føre til at ein kan få det. Noko av det som gjorde at ein tidlegare kanskje ville ha vurdert surrogati, kan løysast gjennom assistert befruktning”, sa Lene Vågslid fra Arbeiderpartiet (Interpellasjon nr. 28 (2012-2013)).

Slik sett ble altså innrammingen av assistert befruktning positivt forsterket ved at det kunne bidra til en løsning for flere grupper av ufrivillig barnløse, men dette betydde nødvendigvis at innrammingen av surrogati som resultat implisitt ble mer negativ. Assistert befruktning var på dette tidspunktet et samlebegrep for etablerte praksiser som vakte positive konnotasjoner i både Ap og Sv. Også partier som hadde en mer restriktiv holdning til assistert befruktning generelt, så likevel dette etablerte tilbudet som en *legitim* praksis. Nå gjorde altså regjeringen et arbeid for å skille surrogati fra denne legitime praksisen, med det resultatet at surrogati kunne bli forstått som noe illegitimt. Var KrFs prinsipp-etiske innramming i ferd med å vinne frem?

KrF beskrev altså surrogati som en uheldig konsekvens av at assistert befruktning var regulert som det var. Dette kan i følge Stuvøy (2016) forstås som *“en skepsis mot at reproduksjonen (med surrogati, min anm.) endres fra en opprinnelig modell bestående av mor, far og barn, til noe som potensielt involverer flere foreldre og mer tvetydig foreldreskap”* (ibid, s 203). For KrF ble surrogati slik forstått som “mer” av en allerede bekymringsfull utvikling som de var imot. Kanskje kan vi derfor lese Ap og SVs plutselige avvisning av surrogati som

assistert befruktning som et svar på KrFs innramming som koblet de meget problematiske sidene ved surrogatien til allerede eksisterende tilbud? Kanskje ønsket de med andre ord å skape en avstand mellom den problematiske surrogatien, og reguleringen av assistert befruktning generelt?

PROBLEMATISKE SIGNALER

”Midlertidig forskrift for anerkjennelse av farskap av barn født av surrogatmor i utlandet” hadde trådt i kraft i mai 2012, og skulle gi en løsning for barna i ”rettesakene” frem til en midlertidig lov var på plass. Forskriften ga en løsning for anerkjennelse av farskap hvor intendert far også var genetisk far, men den ga ikke løsninger for intenderte mødre eller medfedre i tilfeller hvor stebarnsadopsjon ikke var aktuelt, som for eksempel ved samboerskap eller partners død. Dette betydde at det fremdeles var barn “der ute” som ikke var sikret juridisk, og regjeringen utredet derfor det juridiske saksområdet videre. I desember 2012 la de endelig fram et forslag til en midlertidig lov som skulle sikre barn juridisk tilhørighet også til mor eller medfar. Også dette var en midlertidig løsning for å løse de sakene man ”*hadde kunnskap om på daværende tidspunkt*” (Prop. 47 L (2012-2013)). Et samlet Storting sa seg enig i at det var viktig å ivareta disse barna, men det var ikke enighet om at en midlertidig *lov* var en god løsning. Loven hadde en signaleffekt som KrF var redd ville skape presedens, og denne effekten veide slik ikke opp for ivaretagelsen av barnets beste for dem. KrF mente derfor at å hjemle en midlertidig lov for overføring av foreldreskap ved surrogati sendte (feil) signaler til befolkningen, nemlig at surrogati var akseptert av myndighetene. Selv om loven var midlertidig, var signaleffekten av å anerkjenne foreldre gjennom surrogati ved lov, om enn bare *noen* få foreldre i en svært *begrenset* tidsperiode, for problematisk for KrF fordi det var nettopp dette surrogati dreide seg om:

“Kjernen i surrogati handler om overføring av foreldreskap. Det er ikke forbudt å reise til utlandet og lage barn med utenlandske kvinner, det er når man overfører foreldreskap, det er surrogati. Derfor er denne loven i praksis å gjennomføre surrogati i Norge”, sa Håbrekke i debatten om den midlertidige loven (ibid.).

Atter en gang endret altså KrF fokus i diskursen, og italesatte et nytt aspekt som essensen i spørsmålet om surrogati. Som i et forsøk på å ”snakke” med regjeringens juridiske rasjonalitet, resonnererte KrF nå altså med at surrogati ene og alene var en juridisk praksis. Tidligere hadde KrF altså beskrevet surrogati som en form for assistert befruktning, samtidig som de brukte begrep som

“menneskehandel” når det kommersielle aspektet ofte hadde vært fokus. Den bioteknologiske prosessen hadde de aldri vært særlig opptatt av i debatten, men surrogati som et (uhøvisk) middel for familiedannelse var sterkt uttrykt gjennom kritikken mot Arbeiderpartiet. I debatten om den midlertidige loven, hadde de nå imidlertid utgrenset alle disse perspektivene. Surrogati ble plutselig utelukkende beskrevet som i behov av en juridisk prosess. Derfor ble altså den midlertidige loven også problematisk, fordi den i KrFs øyne åpnet for å tillate å gjennomføre surrogati i Norge.

Vi ser altså at KrF rammet inn surrogati på høyst ulike måter, avhengig av situasjonen, men felles for de ulike innrammingene var at de inkluderte dype *moralske* dilemmaer. Som også Nelkin påpeker i sin analyse av vitenskapelige og teknologiske kontroverser, er ofte moralske spørsmål et hovedanliggende for aktører, som like gjerne fokuserer på helt andre ting enn selve kjernen, altså en ”displacement of issues” (Nelkin, 1995:452). Dette kan KrF sies å gjøre når de hele tiden endret fokus både mht. problem, løsning og “sårbar part” fra debatt til debatt. Dette indikerer at for dem var surrogati nettopp det Nelkin kaller et ”moralsk absolutt”; noe *utelukkende* galt uavhengig av potensielle fordeler det også kunne ha. I følge Nelkin er denne omplasseringen av fokus nettopp mulig fordi usikre kunnskapsområder som dette er åpne for ulike tolkninger (ibid). Som tidligere nevnt (jvf. Surrogati som assistert befruktning), var surrogati en del av et større dystopisk bilde for KrF. Med innrammingen av surrogati som et moralsk absolutt, dreide debattene for KrF seg mer om å debattere de prinsipielle, grunnleggende verdiene som surrogati utfordret, enn å løse problemet for de allerede fødte barna, og også mer enn en diskusjon om selve reproduksjonsmetoden. Dette er helt sammenfallende med Nelkins påstand om at slike kontroverser ofte er uttrykk for en mer generell mistillit til den teknologiske utviklingen. Som KrF i tilknytning til surrogati, ser de

”(...) the need to reassess the social values, priorities and political relationships underlying scientific and technological progress, and who see themselves as preserving the moral values lost in the course of technological change”(ibid.:456).

“STRAFFEBESTEMMELSEN”

På slutten av 2012 tok KrF gjentakende initiativ til å debattere de mange etisk problematiske sidene ved surrogati, mens Thorkildsen på sin side fortsatte å poengtere at det var barnets beste som lå til grunn for regjeringens vurderinger. Jeg fant i datamaterialet at det i 2012 var rekordmange skriftlige spørsmål og interpellasjoner om temaet surrogati i Stortinget. Spørsmålene kom fra flere hold:

fra bredden av partier som var opptatt av å sikre barna juridisk, og som derfor ønsket å vite status for dette arbeidet, og fra KrF som var opptatt av den mer prinsipielle debatten, og forsøkte å presse regjeringen på å være mer tydelig på hva de “egentlig” mente om surrogati.

Som vi så hadde Barne- og likestillingsdepartementet argumentert for at den midlertidige loven var laget for å tjene barnas interesser, noe som også bidro til å få et bredt gjennomslag for loven. Selv KrF var enige i at en midlertidig ordning (men helst ikke en “lov”) av hensyn til barna var et riktig steg å ta. Dermed oppnådde regjeringen en form for stabilitet i den delen av kontroversen som var knyttet til de eksisterende barna. Her ble de godt hjulpet av ”barnets beste”-argumentasjonen som gjorde dette til en effektiv samproduksjon der den partikulære hensynsetikken ble utslagsgivende. Det var imidlertid fremdeles uenighet om *hva* som var barnets beste, hvor det biologiske prinsipp ble vektet mot barnets behov for trygghet og omsorg. Surrogatkontroversen var dermed ikke lukket som sådan, og spørsmålet om “straffebestemmelsen” var heller ikke løst, men derimot fremdeles under utredning. Ville hensynsetikken greie å stabilisere også dette spørsmålet?

Lovens *signaleffekt* skulle bli et tema også knyttet til ”straffebestemmelsen”. Helse- og omsorgsdepartementet la i mars 2013 frem et forslag om endring av bioteknologilovens straffeparagraf (Prop. 95 L (2012-2013)). De ønsket en spesifisering av lovteksten for å klargjøre at *privatpersoner* ikke kunne straffes ved brudd på bioteknologiloven, eksempelvis ved bruk av eggdonasjon eller surrogati i utlandet, men helsepersonell skulle *ikke* ha lov til å legge til rette for dette.

Selv om debatten i Stortinget ofte hadde gått på tvers av de to konkrete sakene, “rettesakene” og “straffebestemmelsen”, var det en vesentlig forskjell på dem mht. hvordan (de to ulike) departementene argumenterte for sine lovforslag. I lovforslaget til endringen av bioteknologiloven begrunnet Helse- og sosialdepartementet endringen med at det aldri hadde vært intensjonen å straffe privatpersoner da loven først ble laget, og at dette heller ikke var et ønske nå (Stortinget, Prop. 95 L (2012-2013)). De vektla videre den ”sårbare posisjonen” privatpersoner potensielt kunne befinne seg i ved benyttelse av assistert befruktning i utlandet som ikke var tillatt i Norge, fordi de da kunne komme tilbake til Norge som gravid eller med et barn (ibid.). I dette forslaget til presiseringer i bioteknologiloven var det altså *foreldrene* som ble ansett som sårbare aktører i surrogatkontroversen. Dette ble under stortingsdebatten om lovforslaget gjenstand for kritikk fra KrF, som lurte på hva som gjorde nettopp denne gruppen sårbar, i motsetning til andre grupper som begikk straffbare handlinger (Stortingsdebatt, Sak 2. 27.05.2013)).

HOMOKAMP

Foreldrene som aktører ble i tillegg knyttet til Mæland og Kvarme, noe som i sin tur førte til at KrF beskyldte Ap og SV for å drive en homokamp. KrF hevdet at motivasjon som lå bak Aps ønske om å klargjøre straffefritaket for privatpersoner, var styrt av at de slett ikke var nøytrale når det gjaldt gruppen som Mæland og Kvarme representerte, nemlig de homofile:

”Myndighetene har vist seg mer beredvillige overfor denne gruppen enn svært mange andre”, sa Hans Olav Syversen (Stortingsdebatt, Sak 2. 27.05.2013).

Det var kjent at likestilling av homofile og lesbiske var en kampsak for Arbeiderpartiet, og de ble nå beskyldt for å gjøre mer for de homofile enn for andre grupper i lignende saker. Samtidig hadde regjeringen som kjent gått i forsvar for Mæland spesielt, og de hadde altså vektlagt hensynet til foreldrene som vesentlig for sitt standpunkt.

Igjen ser vi altså at det var mange aktører som kunne konstrueres/forsøkte å konstruere seg selv som offer i surrogatkontroversen: Oftest ble det argumentert for at det var *barnet* som var den mest sårbare parten i surrogatavtaler. Men som vi har sett ble offerposisjonen forskjellig når man tenkte på barnet med utgangspunkt i teoretisk eller prinsipiell etikk, og når man betraktet *konkrete* barn i et mer partikulært etisk perspektiv. Barnet vekslet imidlertid med *kvinnen* (surrogatmor) mht. offerposisjonen, for også hun ble skrevet frem som sårbar aktør, og til slutt altså også foreldrene. En vesentlig forskjell var at mens “bruken” av kvinnen som sårbar aktør inngikk i retorikk *mot* surrogati, var foreldrene som sårbar aktører et argument *for*. Selv om altså også foreldrene ble betraktet som sårbare betød det ikke nødvendigvis at man argumenterte for en helhetlig aksept av surrogati, men derimot for en aksept for at *noen* dro til utlandet for å inngå surrogatavtaler. Det var imidlertid akkurat denne nyansen som skulle skape splid *innad* i den rød-grønne regjeringen.

REGJERINGEN SPLITTES

Som en følge av Mæland-saken og spørsmålet om straffeansvar, hadde KrF fått med seg Senterpartiet som også uttalt sterkt surrogatikkritikk. Sp, i kraft av å sitte

i den rødgrønne regjeringen, hadde frem til sommeren 2011 vært forholdsvis stille i debatten, men med spørsmålet om straffeansvar ble surrogatdilemmaet åpenbart så sterkt at de ikke lenger ville spille på lag med sine koalisjonspartier Ap og Sv. Med dette avslørte altså Sp en åpen konflikt innad i regjeringen. Det var allerede kjent at Arbeiderpartiet og Sv hadde et mer liberalt syn på bioteknologi enn sin koalisjonspartner Sp,²² og at dette var en utfordring i arbeidet med å revidere hele bioteknologilovgivningen som lenge hadde vært på trappene. Med Mæland-saken ble altså kampen innad i regjeringen både mer tilspisset og mer synlig i offentligheten. KrF og Frp hadde slik fått enda en alliert i synet på surrogati som noe svært etisk betenkelig, og i ordskiftet som fulgte rundt “straffebestemmelsen” dreide det seg i stadig større grad om grunnleggende verdispørsmål.

”(...) Spørsmål rundt praksis og lovverk dukker imidlertid opp i offentligheten stadig oftere. Et dilemma er særlig hvordan man skal forholde seg til konsekvensene av at norsk lovgivning omgås ved at surrogatmødre i utlandet benyttes, noe også Sps parlamentariske leder peker på”, hadde Hans Olav Syversen (KrF) skrevet til Lysbakken i 2011 (Dokument nr. 15:1806 (2010-2011)).

Syversen viste til medias dekning av surrogatkontroversen, og spesifikt til et utspill av Trygve Slagsvold Vedum i Aftenposten i august 2011²³. At Syversen trakk Vedums medieutspill inn i Stortinget hadde verdi i seg selv, fordi Senterpartiet ikke uten videre kunne fremme slike uttalelser i den formelle agoraen som Stortinget var, uten at det fikk konsekvens for regjeringssamarbeidet. Vedum mente ikke bare at det var galt å benytte surrogati i utlandet, det var også etter hans mening straffbart. I en redaksjonell artikkel i Aftenposten med overskriften ”Regjeringsparti vil forby surrogati i utlandet”, ba han regjeringen som han selv var en del av, om å vurdere om det var mulig å gjøre surrogati straffbart på samme måte som at sexkjøp i utlandet kunne straffes i Norge. Dette var godt nytt for KrF, og KrF-politikeren Line Hjemdal plukket opp denne koblingen mellom surrogati og sexkjøp da ”straffebestemmelsen” ble debattert:

“Vi utfordrer regjeringen til å vurdere om man ikke bør bruke samme tankerekken som man gjorde i forbindelse med sexkjøploven, som forbyr kjøp av sex også i utlandet. Vi håper regjeringen vurderer dette i forbindelse med den paragrafen vi nå diskuterer”(Stortingsdebatt, Sak 2. 27.05.2013).

²² Helt fra 1994, da den første bioteknologiloven ble vedtatt, hadde Sp ligget på en relativ restriktiv linje, selv om de støttet sine regjeringsspartnere i saken om testing av befruktete egg i 2004 og 2007 (Levold 2014a)

²³ <http://www.aftenposten.no/norge/Regjeringsparti-vil-forby-surrogati-i-utlandet-180192b.html>

Selv om verken KrF eller Sp gjorde en direkte sammenligning av aktivitetene surrogati og sexkjøp, trakk de likevel en parallell til at begge praksiser dreide seg om kjøp og salg av kroppslige tjenester, som også Stuvøy påpeker (Stuvøy, 2016:208). I den grad sexkjøpsloven skulle virke preventivt på kjøp av sex i utlandet, mente de at det samme skulle gjelde for kjøp av surrogatitjenester. Fordi KrF også hadde tegnet et bilde av surrogati som både menneskehandel og slaveri, var dermed parallellene til sexkjøp nærliggende, om enn ikke eksplisitt uttalt. Når Ap og Sv italesatte de norske foreldrene til surrogatibarn som “sårbare”, samtidig som KrF og Sp nå tegnet et bilde av disse foreldrene som deltakere i en menneskehandel som grenset til slaveri og prostitusjon, var altså kontrastene store. Det kommersielle perspektivet fikk igjen den tyngste vekten i KrF og Sps innramming av surrogati, og dette påvirket deres syn på foreldre som inngikk surrogatiavtaler i utlandet. Det hang en tydelig umoralsk klang over å ”kjøpe seg barn”, og atpåtill kjøpe dem av “slaver”. Det ble igjen uforståelig for de som var mest opptatt av den prinsipielle etikken, at regjeringen kunne uttrykke sympati med foreldrene.

DEN SOM TIER SAMTYKKER?

Arbeiderpartiet ble altså beskyldt for å drive homokamp, og deres vilje til å forenkle prosessen med å overføre foreldreskap, og motvilje mot å straffe de som inngikk surrogatiavtaler i utlandet, ble sett som et forsøk på å tilrettelegge for den homofile gruppen av foreldre som Kvarme og Mæland representerte.

Som nevnt var det også et dilemma med inhabilitet fra sentrale statsråder fra Ap i sakene som gjaldt Mæland, og selv der surrogati generelt ble diskutert, avsto statsministeren fra å ville uttale seg fordi saken indirekte berørte hans venn Mæland. Dette førte til at Ap ble beskyldt for å unngå å uttale seg kritisk om temaet fordi de antageligvis var mer positive til surrogati enn de “egentlig” innrømte. Knut Arild Hareide (KrF) stilte spørsmål om dette til statsminister Jens Stoltenberg i november 2012:

“(…) Kva er no regjeringa sitt syn? Helsedepartementet har sendt ut på høyring eit forslag om at bioteknologilovas straffansvar ikkje skal gjelde for privatpersonar. (...) I høyringsforslaget er det ikkje eit einaste ord som viser at regjeringa har nokon innvendingar mot surrogati, kjønntesting eller val av eigenskapar ved barn. På ein stor og vaksande global marknad sel fattige kvinner tilgang til sin eigen kropp. Kjøparane er rike menneske frå vår del av verda. Spørsmålet mitt til statsministeren er veldig enkelt: Er regjeringa imot surrogati eller ikkje”, (Stortinget, Spørretimen.

21.11.2012).

Stoltenberg viste ingen vilje til å diskutere surrogati prinsipielt med Hareide, og svarte tvetydig om sin egen habilitet. I første omgang mente han at det var galt av han å “*si noe om surrogati*” av hensyn til sin egen habilitet, mens han i neste omgang mente at hans habilitet dreide seg om hvorvidt noen kunne straffes for å gjøre noe i utlandet som ikke var lov i Norge:

“Det er jo nettopp det spørsmålet om man kan gjøre ting i utlandet som er ulovlig i Norge, og hvordan det skal håndteres i Norge, jeg er inhabil i forhold til – eller i hvert fall har vurdert at jeg av forsiktighetsgrunner ikke skal gå inn i behandlingen av”, sa Stoltenberg (Stortinget, Spørretimen. 21.11.2012).

Dette forsterket selvfølgelig KrFs bekymring for Aps standpunkt til surrogati ytterligere, og Håbrekke uttrykte stor bekymring over at regjeringen etter hans oppfatning ikke visste hva de mente om surrogati. Dette var en utvikling han ikke “hadde drømt om” fire år i forveien, og dette mente han var en endring av holdninger som gjorde KrF særdeles bekymret for hva som ble det neste steget (ibid.).

KrFs holdninger i surrogatikonroverset var på slutten av 2012 så å si uforandret fra 2010, i den forstand at de prinsipielle etiske sidene av saken var viktigere enn hensynet til de faktiske barna (hensynsetikken). De oversvømmelsene som hadde kommet, hadde KrF effektivt skjøvet ut av innrammingen igjen, og surrogati var og ble slik sett et moralsk absolutt for KrF. Det var derfor med stor glede at KrF omsider fikk bekreftelsen de lenge hadde prøvd å få fra regjeringen, da Thorkildsen var den første som ordrett sa at regjeringen var imot surrogati (Stortinget, Interpellasjon nr. 28 (2012-2013)).

”Så må jeg si at det er veldig gledelig å høre statsråden slå klart fast at regjeringen er imot surrogati. Det at Kristelig Folkeparti endelig har klart å presse fram et klart svar på det spørsmålet, tar jeg som en stor seier, som er viktig for kvinner, som er viktig unger og for menneskeverdet”, svarte Håbrekke (ibid.).

Det var altså den bekreftelsen Håbrekke ønsket, og det syntes ikke relevant for Håbrekke at Thorkildsen begrunnet det med argumenter som handlet om kommersiell surrogati i utlandet:

”Grunnene til det er flere, men jeg vil nevne én av dem, som er hensynet til kvinner. Det er spesielt problematisk når man inngår surrogatiarrangementer i land hvor det er mange fattige kvinner, hvor det er risiko for menneskehandel og hvor helsevesenet også har en veldig lav standard”, sa Thorkildsen (ibid.).

Thorkildsen uttalte altså nå at regjeringen var prinsipielt imot surrogati, men begrunnet det samtidig med aspekter som må sies i all hovedsak å være gjeldende for det kommersielle surrogatitilbudet i utlandet. Så var det egentlig surrogati generelt regjeringen markerte avstand fra, eller var det nordmenns bruk av surrogatitilbud *i utlandet*? Jeg fant at regjeringen stadig oftere nå nevnte nettopp det *kommersielle* aspektet ved surrogatiavtalene som problematisk, noe som kan tyde på at visse aspekter ved KrFs menneskehandelsperspektiv hadde dryppet over også i regjeringens innramming. Thorkildsen hadde avvist Håbrekkes retorikk rundt ”kjøp og salg av barn”, men avslørte samtidig når hun problematiserte utenlandssurrogatien at nettopp det kommersielle potensialet var noe som gjorde surrogati problematisk også for regjeringen. Men var det likevel problematisk *nok* til å nekte noen å bli foreldre?

RETTE TIL Å BLI FORELDRE

Som vi så tidligere i debatten hadde Håbrekke stilt seg særdeles negativ til Aps likestillingsbestrebelsler for homofile, og han fortsatte nå videre med å gi Ap skylden for at flere benyttet seg av surrogati. Han mente at Ap og den nye ekteskapsloven (fra 2008, der også homofile fikk lov å inngå ekteskap) underbygde en norm om at *alle* hadde rett til å bli foreldre²⁴ (Stortinget, Interpellasjon nr. 28 (2012-2013)). At flere grupper nå både kunne gifte og reproducere seg, hadde derfor medført en holdningsendring, mente Håbrekke. Han siterte kommentator i Aftenposten Ingunn Økland, som hadde bemerket det samme i tilknytning til surrogatidebatten:

“Den nye ekteskapsloven har slik sett bidratt til en kraftig mentalitetsendring i det norske samfunn, og ikke bare blant homofile.

²⁴ Se også Levold 2014b (innledningskap)

Loven har satt et godkjentstempel på høyst diskutabile behov og praksiser. Ja, i de mest umulige situasjoner føler man nå at barn bør være innen rekkevidde”, (ibid.).

For Ap var imidlertid dette sterke ønsket om egne barn noe de *uttalt* mente representerte en legitim forklaring på hvorfor kvinner og menn dro til utlandet for å inngå surrogatiavtaler. Dette, mente de, var i tillegg et argument for at dette feltet var så vanskelig å regulere. Jonas Gahr Støre (Ap) var enig i at forbud *generelt* sett kunne ha en forbyggende – og holdningsskapende effekt. For surrogati spesifikt mente han derimot at det var vanskelig å regne seg fram til hva som påvirket adferd eller hva som motiverte personene som benyttet seg av surrogati.

“Jeg undervurderer ikke at det er komplekse forhold som fører til at et par eller en enkeltperson benytter seg av slike tilbud”, sa Støre (Storingsdebatt, Sak 2. 27.05.2013).

Han mente videre at menneskers *sterke ønske om å få barn* uansett ville komme til å motivere dem til å benytte seg av tilbud i utlandet som ikke var tillatt i Norge. *“Dette må vi leve med”*, sa Støre (ibid.). Ønsket om å få barn var altså vesentlig, *både* som begrunnelse for at surrogatiavtaler ble gjort, og som en årsak til at det var vanskelig å regulere. Senterpartiets Kjersti Toppe delte derimot ikke Gahr Støres partikulære eller hensynsetiske innramming, og mente at fraværet av straffeansvar for privatpersoner var det samme som å tilrettelegge for bruk av surrogati:

“Når ein så eksplisitt slår fast at det ikkje vil få nokon konsekvensar for privatpersonar om ein planlegg og reiser til India for å kjøpa seg eit surrogatbarn, er det mi overtyding at dette er med på å legitimera slike handlingar og gjera det enklare å nytta surrogati. Det er eg sterkt imot”, sa Toppe (Sp) (ibid.)

Vi ser altså at så vel bioteknologiloven som straffeparagrafen, ble nok et kunnskapsgrunnlag som inngikk i *ulike* samproduksjoner av surrogati. Selv om begge sider nå diskuterte surrogati som en type etisk kontrovers, gjorde aktørene ulike koblinger av den samme kunnskapen (loven) og sine ulike verdier. Vi ser igjen at en partikulær eller hensynsetisk innramming (Ap og Sv) konkurrerte med en prinsippell etisk (KrF og Sp). De sistnevnte tolket altså loven slik at det ikke burde være lovlig å gjøre noe i utlandet som ikke var lovlig i Norge, uten at det fikk konsekvenser (prinsipp). Ap og Sv mente derimot at det var vanskelig å gjøre

det ulovlig, fordi loven gjaldt i Norge og fordi det var lovlig i det landet det var utført. Siden de her også hadde inkludert hensynet til foreldrene og den reelle situasjonen til de barna som allerede fantes som betydningsfullt i forslaget, fulgte også dette den hensynsetiske linjen.

På tidspunktet da debatten om straffeansvaret fant sted, hadde regjeringen både avvist surrogati som en form for assistert befruktning, og (omsider) uttalt at de prinsipielt sett var imot surrogati. De var derfor på sett og vis også blitt en eksplisitt motstander av surrogati. Gjennom sitt innrammingsarbeid hadde de skaffet seg et handlingsrom som tillot dem å innføre både den midlertidig loven for overføring av foreldreskap, og endringen i bioteknologilovens straffeparagraf. Denne hensynsetiske innrammingen hadde det allerede fødte barnet som offer, et offer det ble vanskelig å ”trumfe” fordi det hadde både etiske argumenter og juridiske prinsipper på sin side. Regjeringen gjorde på dette tidspunktet også et tydeligere skille mellom en prinsipiell politikk, som altså var imot surrogati, og en realitetsorientert politikk som tillot overføring av foreldreskap for barn født av surrogati i utlandet. Lysbakken identifiserte nettopp dette motsetningsforholdet mellom den prinsipielle og den partikulære etikken som forskjellen på de to innrammingene under debatten om ”straffebestemmelsen” i 2013:

”Det viser også at vi klarer å ha to tanker i hodet på én gang – at vi både er prinsipielle i vår tilnærming til surrogat spørsmålet og holder fast ved at det ikke er noe ønske i Norge, og samtidig setter hensynet til de barna som har kommet hit, som vi ønsker hjertelig velkommen, aller først”, sa Lysbakken (Stortingsdebatt, Sak 2. 27.05.2013).

Da voteringen over endringen av bioteknologilovens straffeparagraf 7-5 fant sted, var Senterpartiets Kjersti Toppe den eneste som sammen med Kristelig Folkepartis representanter stemte mot regjeringens forslag. Til tross for den store motstanden Slagsvold Vedum hadde signalisert i media, sluttet også Sp seg til presiseringen i bioteknologiloven som sa at privatpersoner *ikke* kunne straffes ved benyttelse av tilbud forbudt i Norge, som surrogati og eggdonasjon, i utlandet. Det samme gjorde Frp. Toppe derimot, begrunnet personstemmen sin med at surrogati for henne var en grunnleggende viktig verdisak (Stortingsdebatt, Sak 2. 27.05.2013). Denne avstemningen markerte også slutten på tre år med intense debatter om surrogati i Stortinget; debatter som både forsøkte å løse konkrete problemer og å få “orden på” en humanmedisinsk bioteknologi som i en viss forstand var løpt løpsk fra sin lovgivning.

EN MIDLERTIDIG LOV, MEN ET UAVSLUTTET KONTROVERS

I dette kapitlet har vi sett hvordan surrogati gikk fra å bli konstruert som et hovedsakelig juridisk dilemma, som vi så i forrige kapittel, til i stadig større grad dreie seg om verdipolitiske og etiske dilemmaer.

Jeg fant altså i dette kapitlet at begge innrammingene som ble konstruert i forbindelse med Voldensaken i 2010, ble kraftig oversvømt i løpet av 2011, først og fremst knyttet til Mæland- og Kvarme-saken. De to konkrete tilfellene fikk store konsekvenser for formatene politikerne diskuterte surrogati i. Vi så slik at debatten etter hvert utviklet seg til en bredere debatt med både et juridisk og et etisk rasjonale på begge sider, og at både KrF og regjeringen begge etter hvert vektla rettigheter og etikk i sitt innrammingsarbeid, men på ulike måter. “Rettesakene” gjorde at regjeringen ønsket *tilpasninger i lovverket* for overføring av foreldreskap av *etiske, realitetsorienterte* hensyn til foreldrene og barna. KrF på sin side ønsket en *lov* som forbød å inngå utenlandske surrogatiavtaler av *etiske, prinsipielle* hensyn til kvinnene og barna. Surrogatkontroversen ble dermed ikke løst eller stabilisert selv om den midlertidige loven altså ble vedtatt.

Når det fremdeles eksisterer to konkurrerende innramminger, er det fordi det fremdeles er mulig å gjøre *ulike* etiske kalkulasjoner. Det betyr videre at man kan innramme surrogatifenomenet ulikt, bla. basert på ulike *samproduksjoner*. KrF og Ap/Sv gjorde altså, og gjør fremdeles, ulike samproduksjoner når de knytter sammen lovverk, kunnskap og verdier. Dette så vi spesielt tydelig da politikerne argumentere for *ulike* sårbare posisjoner i tilknytning til surrogatiavtalene; det være seg kvinnen (surrogaten), foreldrene eller barnet. Det var (og er) mao. viktig for alle parter å ta hensyn til *sårbare* aktører (eller de potensielle ofrene), men altså *ulike* sårbare aktører. Samtidig var det forøvrig også mulig å argumentere for å ta hensyn til *samme* sårbare aktør, men av *ulike* grunner. De sårbare posisjonene ble altså også gjenstand for ulike samproduksjoner, og politikerne utfordret stadig hverandre til å *velge* mellom disse aktørene: var det kvinnen, foreldrene eller barnet de prioriterte?

KAP 6 LEGITIMT FORELDRESKAP?

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan politikerne forhandlet om hva surrogati er og skal være da Volden-saken gjorde både fenomenet og begrepet sentralt i den norske samfunnsdebatten i 2010. Gjennom å studere stortingsforhandlingene fra 2010 og frem til lovbehandlingen av “straffebestemmelsen” i 2013 har jeg vist hvorfor surrogati ble et kontroversielt tema, og hvordan politikerne bidro til å medkonstruere fenomenet gjennom å italesette det på bestemte måter.

I undersøkelsene har jeg tatt utgangspunkt i Callons innrammingsperspektiv for å finne ut hvordan politikerne arbeidet med å skape stabile innramminger av surrogatifenomenet, og hvordan de rammet inn surrogati med ulikt kalkulasjonsrasjonale, altså ulike fakta og verdier. Gjennom å studere disse innrammingene med Jasanoffs samproduksjonsperspektiv, har jeg i tillegg vist hvordan politikerne jobbet med å stabilisere disse innrammingene på bestemte måter, for slik å ”ordne” surrogati politisk. Analysens funn har jeg koblet opp mot Nelkins kontroverperspektiv, og jeg har vist hvilke underliggende ”bekymringer” som preget forhandlingene rundt kontroversen.

Analysen av den norske surrogatkontroversen mellom 2010 og 2013 fant at denne først og fremst dreide seg om grunnleggende spørsmål om foreldreskap. Det avgjørende spørsmålet for hvorvidt surrogati skulle bli et legalt tilbud i Norge var likevel ikke bare *hvem* som kan bli foreldre, men også *hvilke midler* de legitimt kan benytte for å bli det.

UENIGHET OM PROBLEM OG LØSNING

I de to foregående kapitlene har vi sett hvordan politikerne formelt jobbet med å ramme inn surrogatkontroversen i årene mellom 2010-2013. Vi så at det gjennom hele perioden foregikk et intenst innrammingsarbeid, hvor KrF og FrP utpekte seg som sterkt kritiske til surrogati. Regjeringspartiene Ap og Sv var derimot mindre kritisk, og utviste en større grad av aksept for at nordmenn benyttet surrogatitilbud i utlandet. Debatten i Stortinget dreide seg ikke om et spørsmål om ”ja” eller ”nei” til surrogati, men uenighet om i hvor stor grad og hvorfor surrogati utgjorde et dilemma. Dette betydde at det var uenighet både om hva som var problem og hva

som var løsning i surrogatkontroversen. De svært motstridende synene på surrogati vitner også om at surrogati ikke er en på forhånd gitt størrelse, men at fenomenet som kan tolkes forskjellig og slik danne grunnlaget for svært ulik politikk.

Analysen har fulgt to ulike problemstillinger som dominerte stortingsforhandlingene. Den ene dreide seg om den konkrete situasjonen som utspant seg i etterkant av Volden-saken ("rettesakene" og "straffebestemmelsen"), mens den andre dreide seg om en prinsipiell holdning til surrogati som en faktisk og potensiell praksis norske borgere valgte/kunne velge. Den første problemstillingen lå i bunnen av regjeringspartienes innrammingsbestrebelse av denne kontroversen, mens den andre var det underliggende i KrFs innramming. Slik debattene konkret utspilte seg var det derimot ikke enighet blant politikerne om dette i det hele tatt var to forskjellige problemstillinger. Vi kan si at debatten var kjennetegnet av særdeles liten vilje til å diskutere innenfor samme rammer, og derfor fantes det heller aldri noen konsensus om hvilken av de to problemstillingene man til enhver tid debatterte.

DET UNIVERSELLE VERSUS DET PARTIKULÆRE

Samtidig var det stor uenighet om hvilken av de to problemstillingene det var nødvendig å diskutere for å få ordnet surrogatkontroversen. Den rød-grønne regjeringen avviste hele tiden KrFs ønske om å debattere surrogati *prinsipielt*, mens KrF på den andre siden til stadighet avviste regjeringens forsøk på å debattere surrogati *partikulært*. På den måten kan vi si at debatten på Stortinget i høy grad ble en kamp mellom nettopp det prinsipielle og det partikulære, der KrFs prinsipp-etiske innramming av surrogati etter hvert måtte vike for regjeringens hensynsetiske, eller partikulære etikk.

Motsetningsforholdet mellom den partikulære og den prinsipielle etikken i surrogatkontroversen har en parallell i den såkalte Mehmet-saken som Antonsen og Levold (2011) har analysert i forbindelse med bioteknologilovgivningen omkring forskning på befruktede egg. Også de fant et tydelig "etisk skifte" i debatten fra det universelle og prinsipielle til det konkrete eller partikulære da et konkret barn ved navn Mehmet "personifiserte" de Thalassemi-syke. Da ble det plutselig "etisk riktigst" å partikulært beskytte et allerede født og sykt barn, fremfor prinsipielt beskytte noen "overflødige" befruktede egg. I surrogatkontroversen oppnådde regjeringen på samme måte et gjennomslag for sine lovforslag rundt "rettesakene" og "straffebestemmelsen", nettopp ved at allerede fødte barn, og deres behov for trygghet, fikk større vekt enn universelle

etiske prinsipper. Det ble også denne gangen synlig gjennom media at befolkningen delte denne sympatien for “det partikulært etiske”, og dette fikk dermed også representere en form for lekmannsskjønn. Politikernes stadige kamp for å debattere surrogati som enten det ene eller det andre (og aldri både og), fungerte derimot også som tennvæske på den allerede varme situasjonen, og gjorde dermed debatten stadig mer polarisert og etter hvert stadig mer ulikt etisk formatert. Dette illustrerer behovet for å finne nye måter å tenke forholdet mellom det universelle og partikulære (se også Antonsen og Levold 2011:98). Antakelig er det behov for en kombinasjon av universell etikk og lekmannsskjønn for at politikken på bioteknologiområdet skal bli robust og stabil nok. På den andre siden er dette antakelig særs vanskelig fordi spørsmålene som teknovitenskapen reiser rundt reproduksjon er så betente og følelsesladde.

UMULIG Å REGULERE?

Det betente og følelsesladde så vi tydelig demonstrert av KrF og deres innramming av surrogati som et moralsk absolutt, fordi det for dem berørte grunnleggende og udiskutable overbevisninger. Det samme gjorde foreldreskapsspørsmålet for Volden og Kvarme og deres støttespillere, og vi så at nærheten til disse aktørene økte graden av engasjement og følelser knyttet til sakene. Nordlandsbankens geografiske nærhet til Volden, og Mælands tilknytning til Arbeiderpartiet var eksempler på dette. Det følelsesladde aspektet gjorde seg i tillegg gjeldende ved en *teoretisk* nærhet til temaet, som da FrPs Solveig Horne filosoferte rundt det å bli spurt om å være surrogatmor for en av sine nærmeste. I et og samme innlegg understrekte Horne at partiet var imot surrogati, og samtidig at hun selv ville fått problemer hvis hennes egen søster hadde spurt henne om om å være surrogatmor. Det virket altså som at nærhet til temaet, selv i teorien, ikke overraskende ga en større grad av sympati med de foreldre som valgte å inngå surrogatiavtaler. Det høye ønsket om å få barn var også noe hun kunne identifisere seg med, til tross for et prinsipielt standpunkt mot surrogati. Vi ser altså at selv FrP, som prinsipielt var svært kritiske til surrogati prinsipielt, i debatten uttrykte at *”mange ganger [blir det] feil av oss politikere å stå og moralisere over måten det [sterke ønsket om å skaffe seg barn] blir gjort på”* (Horne, Stortinget, Interpellasjon nr. 80 (2011-2012)).

Dette kan forstås som at det ligger en sterk normativ legitimitet knyttet til ønsket om reproduksjon i vårt samfunn, en legitimitet som i enkelte tilfeller får trumfet det formelle lovverket. Dette viser at praksiser og fenomener som surrogati ikke nødvendigvis må være legale (lovmessig) for å oppnå legitimitet eller allmenn aksept. Mange tvilte derfor på om det i det hele tatt var mulig å regulere nordmenns bruk av surrogattilbud i utlandet, slik vi i kapittel 5 husker at Støre

(Ap) gjorde. Dette gir oss videre indikasjoner på hvor vanskelig det er å forsøke å styre eller lovregulere så grunnleggende spørsmål som det knyttes så sterke følelser til. Det kan derfor hende at spørsmålet om å regulere teknovitenskapelige reproduksjonsmetoder effektivt er avhengig av en viss “korrespondanse” med befolkningens indre egenregulering. Når vi samtidig vet at samfunnet også stiller relativt tydelige normative krav og forventninger mht. ønsket om å få barn (jvf. Ravn 2005, Ellingsæter, Jensen og Lie 2013) er det vanskelig å se for seg at lovforbud vil komme til å virke “effektivt”.

TRADISJONELLE FAMILIEVERDIER

Ikke bare knyttet til surrogati, men også bioteknologi generelt er et politikkområde der reguleringen har vært vanskelig. Det har til stadighet dukket opp nye kontroversielle teknologier/metoder og det har vært særdeles vanskelig å oppnå stabile samproduksjoner og dermed enighet. Levold (2014) antyder at dette handler om at bioteknologiske praksiser berører- og provoserer oss på helt andre måter enn eksempelvis reformer i helse- eller arbeidslivspolitikken (Levold 2014:16). Denne teknovitenskapen utfordrer våre tradisjonelle forestillinger både om natur og kultur, og om foreldreskap. Dette var da også tydelig i min analyse der nettopp spørsmålet om foreldreskap var det sentrale på begge sider av kontroversen og der både foreldreskap og natur/kultur-distinksjonen ble satt i spill.

Som vi husker ga KrF den rød-grønne familiepolitikken ”skylden” for at vi hadde havnet i dette “surrogatidilemmaet”. Det var spesifikt ekteskapsloven og den stadige utviklingen av tilbud om assistert befruktning til nye grupper (sist til lesbiske par i 2008) som nå førte til at nye grupper (homofile menn og enslige kvinner) hadde gjort surrogatiavtaler i utlandet. Inga Marthe Thorkildsen var på sin side stolt av å være delaktig i endringene i ekteskapsloven (Stortinget, Interpellasjon nr. 28 (2012-2013)), mens Håbrekke altså var særdeles bekymret. Også Jasanoff (2016) finner noe av det samme i USA og andre vestlige land, der synspunkt på surrogati hang nært sammen med i hvor stor grad et tradisjonelt familiesyn dominerte (ibid:141). Dette var tydelig i KrFs innramming, som inkluderte et tradisjonelt, kristenkonservert syn på familie og reproduksjon. For dem innebar surrogati *nye, utradisjonelle familiemønstre*, en utvikling de gjerne så reversert.

LEGITIMT ELLER ILLEGITIMT?

Den norske Surrogatkontroversen 2010-2013 handlet altså like mye om *underliggende* verdier både mht. bioteknologi og familiepolitikk, som om det man til enhver tid diskuterte. Nelkin beskriver hvordan denne typen kontrovers også ofte handler om spenninger mellom individuell frihet og myndighetenes beskyttelse av samfunnets kollektive verdier og interesser (Nelkin 1995:449). Dette spenningsforholdet kan sies å bli understreket av det store spriket i synet på surrogati mellom befolkningen og stortingspolitikere. Også i 2017, sju år etter surrogatkontroversen ”startet”, bekreftes dette spriket mellom myndighetenes og befolkningens syn på surrogati i en opinionsmåling som Aftenposten satte i gang på sin nettside i januar 2017²⁵. Denne viser at på spørsmål om hvorvidt surrogati bør bli tillatt i Norge, svarer alle fem spurte politikere fra henholdsvis FrP, Ap, KrF, Høyre og Sp unisont nei, mens befolkningen så og si er delt på midten (48 % for og 52 % imot). På spørsmål om altruistisk surrogati bør tillates i Norge, svarer også samtlige politikere nei, mens et klart flertall i befolkningen på 62 % svarer ja til altruistisk surrogati i Norge.

Da Bioteknologirådet kom med en ny uttalelse om surrogati i 2015, var rådet til motsetning blitt langt mer skeptiske til surrogati siden uttalelsen i 2011 (Bioteknologirådet 2015). Et samlet Bioteknologiråd var denne gangen imot å tilby kommersiell surrogati, og samtidig var nesten alle medlemmene også negative til altruistisk (ikke-kommersiell) surrogati²⁶. Til motsetning husker vi at så mange som en tredjedel av nemnda hadde vært positive til et prøveprosjekt med altruistisk surrogati i 2011, samtidig som at ei samlet Bioteknologinemnd da mente at surrogati ikke burde gjøres straffbart. I 2015 var derimot to tredjedeler av rådet av oppfatningen at *kommersiell* surrogati både i utlandet og i Norge, burde gjøres straffbart. Hva kan så dette skyldes? Hvilken virkning kan debattene knyttet til ”straffebestemmelsen” og den midlertidige loven ha hatt?

En mulig forklaring kan være det hegemoniet KrFs menneskehandelsdiskurs etter hvert fikk, og at det kommersielle aspektet eller pengenes rolle i surrogatiavtaler fikk definere hva surrogati er eller skal forstås som. Som vi husker ble surrogatibegrepet i løpet av den perioden jeg har studert i stadig høyere grad assosiert med *kommersiell* surrogati, og *altruistisk* surrogati ble så å si utgrenset av debatten. Grensene mellom kompensasjon og betaling til surrogatmødre ble av KrF fremstilt som vage og ikke-eksisterende, og denne menneskehandelsdimensjonen fungerte etter hvert som et effektivt

²⁵<http://www.aftenposten.no/norge/politikk/Test-deg-selv-Hvordan-bor-norske-barn-lages-Sjekk-hvilke-partier-du-er-mest-enig-med-612210b.html>

²⁶ <http://www.bioteknologiradet.no/filarkiv/2015/06/Uttalelse-om-surrogati.pdf>

stabiliseringsinstrument (jvf. Jasanoff 2006). Et kjøp- og salgsperspektiv bryter med det vi i Norge regner som legitime måter å bli foreldre på (se også Stuvøy 2016). Til tross for at adopsjon heller ikke er gratis, vil jeg hevde at det i Norge er knyttet en form for tabu til å betale penger for reproduksjon, noe de ulike posisjonene (og forsøkene på å komme unna dem), dvs. funnene i denne oppgaven understreker. Koblingen mellom penger og kropp ble altså så problematisk at surrogati fikk større gjennomslag som illegitim menneskehandel enn som legitimt hjelpemiddel for å skaffe seg barn som f.eks. IVF er.

Fra å være en “usynlig” praksis som var indirekte forbudt i den norske lovgivningen, ble surrogati etter hvert en tydelig og synlig illegitim praksis i lys av at penger var involvert. Fra å forsøke å inkludere denne praksisen i sekkebetegnelsen assistert befruktning, ble det derfor etter hvert et poeng å *avgrense* den fra de etablerte formene for assistert befruktning. Dette betydde ikke nødvendigvis at Regjeringen delte KrFs oppfatning av surrogati som menneskehandel, og sannsynligvis var det en taktisk måte å håndtere den oversvømmelsen som KrFs prinsipielle etikk og menneskehandelsdiskurs etter hvert representerte for Regjeringens innramming. Det gjorde det likevel vanskelig å snakke om surrogati som et legitimt tilbud.

Den sterkt etiske styringen i og av surrogatidebatten ser ut til å være spesielt for den norske debatten, i alle fall er det noe som tydeligst skiller det norske surrogatifenomenet fra eksempelvis det amerikanske. Verken Nelkin eller Jasanoffs forskning på surrogati i USA og andre vestlige land tematiserer pengeperspektivet i samme grad som i Norge, noe som kan tyde på at det er større aksept for forhold som knytter penger til reproduksjon i USA. I Norge var/er konfliktnivået ikke bare sammenfallende med tradisjonelt *familiesyn*, men også med et tradisjonelt syn på penger og kropp (eller penger og reproduksjon).

Spenningsforholdet mellom det illegitime pengeperspektivet og det legitime ønsket om å få barn i Norge er altså sentralt for å forstå hvorfor surrogati ble (og er) så spesielt kontroversielt her. Kanskje er dette også noe av grunnen til at det er et stort sprik mellom befolkningens- og myndighetenes syn på surrogati? Et tabubelagt forhold mellom penger og kropp, og det normative ønsket/kravet om å få egne barn, blir slik sett kanskje begge deler “særnorske verdier”? Kanskje er det også denne kombinasjonen som gjør surrogatipraksiser både vanskelig, smertefullt og særdeles føleleseladd å diskutere?

De nyansene som har fremkommet i min studie av stortingsforhandlingene har likevel vist at surrogati som fenomen i realiteten var/er langt mer heterogent og komplekst enn det den rødgrønne regjeringens formelle signaler utad viste, noe vi så at KrF gang på gang manifesterte. Den taktiske håndteringen av oversvømmelsene, altså det politikerne *ønsket* og *forsøkte* å ramme inn surrogati som, skilte seg som vi så fra de underliggende implikasjonene. Dette gjør det på

den annen side vanskelig å si hvor mye denne kontroversen “egentlig” har beveget seg. Det vil imidlertid fremtida komme til å fortelle oss; for surrogat spørsmålet vil antakelig generere en ny heftig debatt når forslag til ny Bioteknologilov (en eller annen gang) i nær fremtid legges frem.

LITTERATUR

- Adopsjonsloven. (1986). *Lov om adopsjon av 28. februar 1986* Hentet 12. desember 2015 fra http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1986-02-28-8?q=adopsjonsloven*
- Andersen, U.C. (2013). *Offerposisjonens paradoks – Offentlig debatt om surrogati*. Tidsskrift for samfunnsforskning, 54 (1).
- Antonsen, M.A., Levold, N. (2011). *Effektive representasjoner? Forventninger til og bekymringer for forskning på befruktete egg*. Etikk i praksis, (2). Lastet ned 21.12.2016 fra https://www.ntnu.no/ojs/index.php/etikk_i_praksis/article/view/1735/1711
- 1
- Antonsen, M. (2014). *Å styre gjennom å føle? Emosjonens politikk i debatten om tidlig ultralyd i Norge 2011-2012* i Levold, N. (red.), Biopolitikk. Kropp, kunnskap og teknologi. Bergen, Fagbokforlaget.
- Antonsen, M., Levold, N. (2014). *Bioteknologinemnda og jakten på hybride praksiser* i Levold, N. (red.), Biopolitikk. Kropp, kunnskap og teknologi. Bergen, Fagbokforlaget.
- Asdal, K., Brenna, B. & Moser, I. (2001). *Teknovitenskapelige kulturer..* Spartacus forlag.
- Barneloven. (1981). *Lov om barn og foreldre av 8.april 1981*. Hentet 12.desember 2015 fra http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7?q=barneloven*
- Bioteknologiloven. (2004). *Lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi av 5.desember 2003*. Hentet 11.desember 2013 fra http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-12-05-100?q=bioteknologiloven*
- Brekke, O. (2004). *Formidlende institusjoner. Teknologivurdering som bidrag til demokratisk styring av teknologiutvikling*. Doktoravhandling, Universitetet i Bergen.

- Brekke, O., Sirnes, T. (2011). *Biosociality, biocitizenship and the new regime of hope and despair: Interpreting "Portraits of Hope" and the "Mehtmet Case*. *New genetics and society*, 30 (4).
- Callon, M. (1998). *An essay on framing and overflowing: economic externalities revisited by sociology* i Callon, M. (red.), *The laws of the markets*. Oxford, Blackwell Publishers.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. Sage Publications.
- Deech, R. (2003). *Reproductive tourism in Europe: Infertility and human rights* i *Global Governance*, 9.
- Ekteskapsloven. (1991). Lov om ekteskap av 4.juli 1991. Hentet 12.desember 2015 fra http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1991-07-04-47?q=ekteskapsloven*
- Ellingsæter, A.L, Jensen, A.- M., Lie, M. (red.) (2013). *The social meaning of children and fertility change in Europe*. London, Routledge.
- Goffman, E. (1974). *Vårt rollespill til daglig. En studie av hverdagslivets dramatik*. Oslo, Dreyer.
- Jasanoff, S. (2006). *States of knowledge, the co-production of science and social order*. New York, Routledge.
- Jasnoff, S. (2016). *Ethics of Innovation. Technology and the human future*. New York, W.W. Norton & Company.
- Knorr-Cetina, K. (1995). Laboratory studies. *The cultural approach to the study of science* i Jasanoff, S., Markle, G.E., Petersen, J.C. & Pinch, T. (red.) *Handbook of Science and Technology Studies*. Sage Press.

- Kvande, L. (2008). *Bilete av svangerskap – bilete av foster: ultralyd-diagnostikk i Norsk Svangerskapsomsorg 1970-1995*. Doktoravhandling, NTNU, Trondheim.
- Kvande, L., Levold, N. (2014). *Klinisk bruk av ultralyddiagnostikk på 1980-tallet: medisin, politikk eller etikk?* i Levold, N. (red.), *Biopolitikk. Kropp, kunnskap og teknologi*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Latour, B. (1987). *Science in action*. Harvard university press. Cambridge, Massachusetts.
- Latour, B. (1993). *We have never been modern*. Cambridge, Harvard University Press.
- Levold, N. (2014a). *Biopolitiske dialoger – styring og selvstyring* i Levold, N. (red.), *Biopolitikk. Kropp, kunnskap og teknologi*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Levold, N. (2014b). *Å sortere eller ikke sortere: Er det spørsmålet?* i Levold, N. (red.), *Biopolitikk. Kropp, kunnskap og teknologi*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Lie, M., Spilker, K. (2016). *Likestilt reproduksjon?* i Ravn, M.N., Kristensen, G.K., Sørensen, S.Ø. (red.), *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Likestillingsloven. (1978). Lov om likestilling mellom kjønnene av 9.juni 1978. Hentet 12.desember 2015 fra <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-45?q=likestillingsloven>*
- Midlertidig forskrift for anerkjennelse av farskap for barn født av surrogatmor i utlandet. (2012). Hentet 10.november 2015 fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/surrogati/forskrift_far_skap_surrogati.pdf
- Nelkin, D. (1992). (red.), *Controvrsy. Politics of Technical Decisions*. Cambridge University Press.

- Nelkin, D. (1995) *Science controversies* i Jasanoff, S., Markle, G.E., Petersen, J.C. & Pinch, T. (red.) *Handbook of Science and Technology Studies*. Sage Press.
- Ravn, M.N. (2005). *A matter of free choice? Some structural and cultural influences on the decision to have or not to have children in Norway* i Douglass, C.B. (red.), *Barren states. The population implotion in Norway*. Berg Publishers.
- Stuvøy, I. (2016). *Surrogati: Reproduksjon i globalt farvann* i Ravn, M.N., Kristensen, G.K., Sørensen, S.Ø. (red.), *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Taub, N. (1992). *The Surrogacy Controversy: Making and remaking the family* i Nelkin, D. (red.), *Controvrsy. Politics of Technical Decisions*. Cambridge University Press.
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. (3.utg). Bergen, Fagbokforlaget.

KILDER:

- Aftenposten (19.08.2011). *Regjeringsparti vil forby surrogati i utlandet*. Hentet 05.01.2017 fra <http://www.aftenposten.no/norge/Regjeringsparti-vil-forby-surrogati-i-utlandet-180192b.html>
- Aanensen, K., Staude, T. (10.02.2010) *Norske par skaffer mødre i india* Hentet 05.01.2017 fra <https://www.nrk.no/norge/norske-par-skaffer-modre-i-india-1.6979620>
- Aanensen, K., Imrie, G., Fossum, E. (10.02.2010). *De forbudte ønskebarna*. Hentet 05.01.2017 fra <https://www.nrk.no/norge/de-forbudte-onskebarna-1.6972992>

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. *Anbefaler å fraråde bruk av surrogatmødre.* (28.06.2010) Hentet 15. desember 2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/anbefaler-a-frarade-bruk-av-surrogatmodr/id610404/>

Barne- liketillings- og inkluderingsdepartementet. (16.09.2011). *Surrogati. Overgangsordninger for å sikre barna.* Hentet 05.01.2017 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/surrogati--overgangsordninger-for-a-sikr/id654870/>

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. *Surrogati: Midlertidig forskrift om anerkjennelse av farskap.* (24.05.2012). Hentet 24. november 2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/midlertidig-forskrift-om-ankjennelse-a/id683384/>

Bioteknologirådet (2015). Uttalelse om surrogati. 2015. Oslo, Bioteknologirådet.

Bioteknologinemnda (2011). Uttalelse om surrogati 2011. Oslo, Bioteknologinemnda.

Innst. 259 S (2011-2012)

Interpellasjon nr. 28 (2012-2013)

Interpellasjon nr. 80 (2011-2012)

Interpellasjon nr. 3 (2011-2012)

Kvarme, G. (21.07.2011). *En bønn til Lysbakken*. Hentet 29.11.2016 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/En-bonn-til-Lysbakken-576117b.html>

Lode, V. (21.12.2011). *Kunne gjort mye mer for barnas beste*. Hentet 05.01.2017 fra <http://www.dagbladet.no/2011/12/21/nyheter/surrogati/politikk/barn/innenriks/19497927/>

Lysbakken, A. (2011). *Surrogatiens dilemma*. Hentet 15. desember 2015 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsrad-lysbakkens-kronikk-i-vg-1506201/id648004/>

Lysvold, S. (15.04.2011). *Volden får ikke foreldreansvaret*. Hentet 05.01.2017 fra <https://www.nrk.no/nordland/volden-far-ikke-foreldreansvaret-1.7597111>

Meld. St. 12 (2010-2011)

Muntlig spørsmål fra Øyvind Håbrekke (KrF) til barne-, likestillings- og inkluderingsministeren 23.01.2013

Muntlig spørsmål fra Knut Arild Hareide (KrF) til statsministeren 21.11.2012

Muntlig spørsmål fra Øyvind Håbrekke til helse- og omsorgsminister Jonas Gahr Støre 21.11.2012

NOU 2009:5 Farskap og annen morskap – fastsettelse og overføring av foreldreskap. Oslo, Barne- og likestillingsdepartementet.

Oksvold, R. (27.10.2011). *Hundrevis av barn i Norge blir regnet som foreldreløse*. Hentet 05.01.2017 fra <http://www.tv2.no/a/3622830>

Perdeco. (2010) *Bioteknologi. Undersøkelse om holdninger til etiske problemstillinger*. Hentet 05.01.2017 fra <https://helsedirektoratet.no/Documents/Bioteknologi/bioteknologi-etikk%20undersokelse%20bioteknologiloven%20august2010%20Perduco.pdf>

Prop. 47 L (2012-2013). Midlertidig lov om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet mv.

Prop. 95 L (2012-2013). Endringer i bioteknologiloven (straffebestemmelsen og assistert befruktning til personer med seksuelt overførbare sykdommer).

Rapport fra en interdepartemental arbeidsgruppe om håndtering av surrogatisaker (2010). Oslo, Barne- likestillingsdepartementet.

Stortinget, Dokument nr. 15:898 (2009-2010)

Stortinget, Dokument nr. 15:1412 (2009-2010)

Stortinget, Dokument nr. 15:431 (2010-2011)

Stortinget, Dokument nr. 15:717 (2010-2011)

Stortinget, Dokument nr. 15:1121 (2010-2011)

Stortinget, Dokument nr. 15:1645 (2010-2011)

Stortinget, Dokument nr. 15:1806 (2010-2011)

Stortinget, Dokument nr. 15:1919 (2010-2011)

Stortinget, Dokument nr. 15:1945 (2010-2011)

Stortinget, Dokument nr. 8:41 S (2011-2012)

Stortinget, Dokument nr. 15:36 (2011-2012)

Stortinget, Dokument nr. 15:358 (2011-2012)

Stortinget, Dokument nr. 15:1464 (2011-2012)

Stortinget, Dokument nr. 15:1249 (2011-2012)

Stortinget, Dokument nr. 15:1153 (2011-2012)

Stortinget, Dokument nr. 15:500 (2011-2012)

Stortinget, Dokument nr. 15:500 (2011-2012)

Stortinget, Dokument nr. 15:1504 (2011-2012)

Stortinget, Dokument nr. 15:1097 (2012-2013)

Stortinget, Dokument nr. 15:1127 (2012-2013)

Stortinget, Dokument nr. 15:127 (2012-2013)

Stortinget, Dokument nr. 15:159 (2012-2013)

Stortinget, Dokument nr. 15:241 (2012-2013)

Stortinget, Åpent høringsmøte 22.01.2013 Familie- og likestillingskomiteen.
Hentet 05.01.2017 fra <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Videoarkiv/Arkiv-TV-sendinger/?mbid=/2013/H264-full/Hoeringssal1/01/22/Hoeringssal1-20130122-121021.mp4&msid=279&dateid=10003533>

Tjernshaugen, K., Dommerud, T. (05.01.2017) *Test deg selv. Hvordan bør norske barn lages?* Hentet 08.01.2017 fra <http://www.aftenposten.no/norge/politikk/Test-deg-selv-Hvordan-bor-norske-barn-lages-Sjekk-hvilke-partier-du-er-mest-enig-med-612210b.html>

Thingvoll, T.L. (05.10.2010). *Hjerterå behandling av Volden*. Hentet 28.11.2016 fra <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayPDF?documentId=02001920101105693547cf0ccdbe71c5d0b867e4501851&serviceId=2>

Yttervik, L. (06.05.2010) *Kari Ann (42) får hjelp fra norske myndigheter*. Hentet 29. desember 2015 fra <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/kari-ann-42-faar-hjelp-fra-norske-myndigheter/a/10005426/>

Yttervik, L. (14.03.2010) *Nektes pass fordi mamma er enslig*. Hentet 29. desember 2015 fra <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=0550162010031438009696&serviceId=2>

<http://www.stortinget.no>

<http://www.regjeringen.no>

<http://www.norvegia.ru/Norsk/Ambassade-og-konsulater/ambassaden/events/Surrogati/#.WGo5jJI6roI>